

OUD RHENEN

Mededelingenblad van de
Historische Vereniging
Oudheidkamer Rhenen en Omstreken

Elfde jaargang

No. 1

januari 1992

Ten geleide bij de 11° jaargang

Bij het ingaan van de 11° jaargang van 'OUD-RHENEN' past een kleine terugblik op een traditie van tien jaar van ons tijdschrift.

Hoewel de Oudheidkamer Rhenen, opgericht in 1907, een respectabele leeftijd bereikte, is er in die periode nooit sprake geweest van een eigen lijfblad. Pas sinds de heropricting, eind 1980, als Historische vereniging Oudheidkamer Rhenen en Omstreken, verschijnt van de vereniging een regelmatig uitgegeven tijdschrift.

In de afgelopen tien jaar is gebleken dat ons tijdschrift door de vele originele publicaties, voor het grootste deel betrekking hebbend op de geschiedenis van Rhenen, alom een goed en gunstig onthaal heeft gekregen.

Sinds afgelopen jaar heeft het bestuur van de vereniging een vaste redactiecommissie ingesteld, welke bestaat uit de heren dr. A.J. de Jong en W. Strous. Tevens is besloten met ingang van de 11° jaargang te streven naar een kwaliteitsverbetering van het tijdschrift zelf door gebruik van een duurdere papiersoort en een betere kwaliteit van de afbeeldingen. Ook de omslag onderging een kleine aanpassing. Dit alles dient te geschieden binnen het bescheiden budget waarover wij als betrekkelijk kleine vereniging beschikken.

Ik spreek hierbij de hoop uit dat, meer nog dan voorheen, door de leden en hopelijk ook door niet-leden in de toekomst een gestage stroom van publicaties over Rhenens boeiende historie in ons tijdschrift zal kunnen worden opgenomen. Allerlei resultaten van literatuur- en archiefonderzoek, vele kleinere en grotere feiten, gebeurtenissen, vondsten, resultaten van opgravingen etc. worden daardoor voor de toekomst vastgelegd. Daarmee zal een van de belangrijkste doelen van de vereniging: de verspreiding van de kennis van de historie van Rhenen het beste gediend zijn.

Dr. H.P. Deys
voorzitter

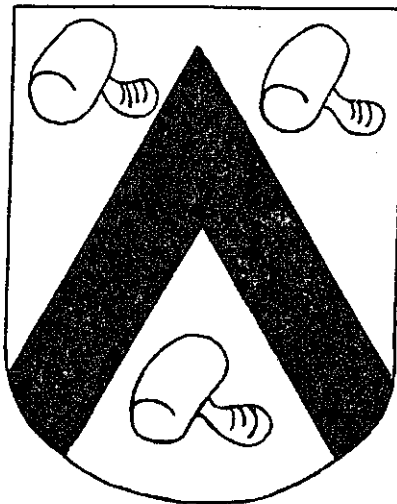
Rhenen, januari 1992

VAN LEEFDAEL

De geschiedenis van de familie en het huis.

door Ph.J. van Dael

Leefdale

VAN LEEFDAEL

Toen ik in 1983 naar Rhenen verhuisde, kon ik niet vermoeden dat ik in feite terugkeerde naar de bakermat mijner voorouders.

Ik keerde terug naar Rhenen.

Rhenen, een stad welke veel te lijden heeft gehad van het oorlogsgeweld, waardoor er slechts weinig echt oude gebouwen bewaard zijn gebleven. Behalve die prachtige Cunerakerk. Dit gebouw vormt de brug tussen het laat middeleeuwse Rhenen en het Rhenen anno 1991. Het was dan ook in deze kerk waar ik het eerste "contact" kreeg met mijn verre Rhenense voorouders.

Gezien mijn interesse heb ik bij bezichtigingen van kerken meer oog voor de vloer dan voor de rest van het interieur. Zo ook bij dat eerste bezoek aan de Cunerakerk.

Eén zerk viel mij direkt op. Ze ligt vanuit de toren onder het orgel doorkomend direkt rechts.

Duidelijk is nog het wapen met de keper en de drie klophamers te herkennen. De oudste nog aanwezige zerk in de Cunerakerk. Deze zerk gaf ooit de plaats aan van het graf van mijn voorouders, vader en zoon Dionijs van Leefdael, en was oorspronkelijk gesitueerd voor het Elooyen altaar, bij de noord-deur.

Deze personen zijn tijdens mijn speurtochten naar het verleden zo voor mij gaan "leven" en hebben destijds een dusdanige grote rol gespeeld in het Rhenense dat ik u, lezers, het verhaal van deze familie niet wil onthouden.

Om de geschiedenis van deze familie geen geweld aan te doen en omwille van het "totaalbeeld" geef ik hierna ook, zij het in grote lijnen, de voor- en na-Rhenense periode weer van dit geslacht. Evenwel zal ik, om begrijpelijke redenen, het zwaartepunt laten vallen op de Rhenense periode.

Herkomst van de familie Van Leefdael

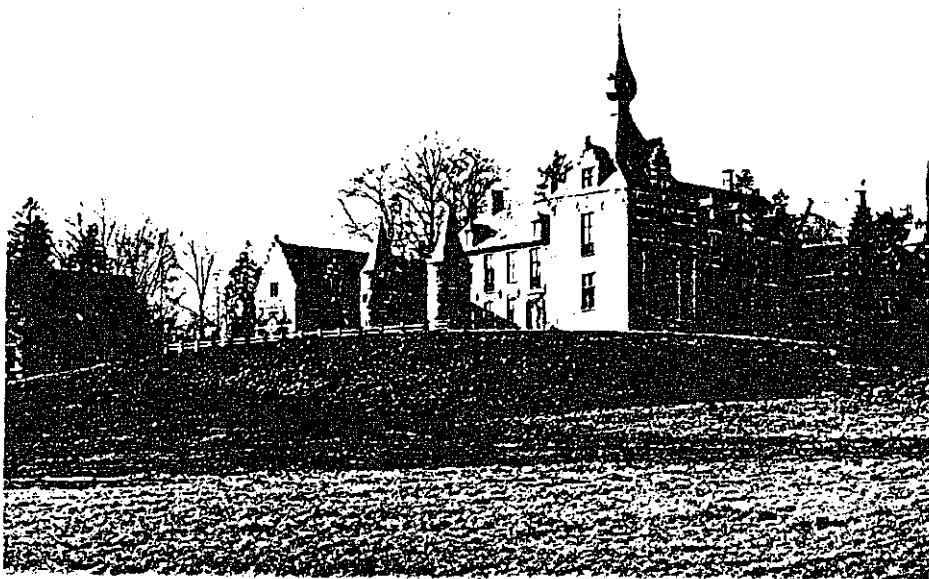
De familie Van Leefdael is afkomstig uit de zuidelijke Nederlanden.

De Rhenense familie Van Leefdael stamt af van de twaalfde eeuwse Willem, heer van Hauterive, geboren uit het illustere huis van Berthout, heer der stad en lande van Mechelen en Grimbergen. Deze Willem was gehuwd met Peronne de Sart. Door haar claimden de Van Leefdaels hun afstamming van Hugo Capet, koning van Frankrijk.

Eind twaalfde eeuw huwde een jongere kleinzoon van Willem, Rogier de Hauterive, met de erfdochter van Hellin, heer van de heerlijkheid Leefdael.

Leefdael was een aanzienlijke heerlijkheid en een oude en illustere baronie met een (thans nog bestaand) kasteel, gelegen tussen Leuven en Brussel. (afb. 2)

LEEFDAAL. Kasteel (Foto C.G.T. - Esterhazy).

Afb. 2: kasteel Leefdael in België

Reeds in 1096 en 1124 wordt er melding gemaakt van een kruisvaarder Hellin, heer van Leefdael, met het wapen: in zilver een zwarte keper, vergezeld van drie rode klophamers.

Door voornoemd huwelijk kwam Leefdael in handen van de Hauterives, die zich nadien zelf Van Leefdael gingen noemen.

Rogier had twee zons, Lodewijk, de oudste, en Gerard. Uit Lodewijk stammen de heren van Leefdael uit het huis Hauterive, in de veertiende eeuw uitgestorven, waarna Leefdael vererfde op Jan, heer van o.m. Petegem, Oorschot, zoon van Willem, heer van Petegem, en Elisabeth van Leefdael (dochter van Rogier, heer van Leefdael, burggraaf van Brussel, en Agnes van Kleef).

Gerard, de jongere zoon, nam niet alleen de naam Van Leefdael aan, maar ook het wapen van zijn moeder, in zilver een zwarte keper en drie rode klophamers. Hij wordt vermeld in 1220 en 1222 en was schout van Leuven en was gehuwd met Mabelia van Gavre. De rechte lijn naar de Rhenense Van Leefdaels ziet er, verkort, als volgt uit:

Gerards zoon, Rogier van Leefdael (overl. voor 1268), huwde Geertruid van Drongelen.

Rogiers zoon, Gerrit van Leefdael, overl. voor 1333, huwde Mechteld van Herlaar.

Gerrits zoon, Rogier van Leefdael, huwde Agniete van Gavre.

Rogiers zoon, Jan, huwde met ene Margriet van Wesenborch. Hun zoon was de eerste Dionijs van Leefdael.

Het denombrement van leen A° 1395

Dit document speelt een belangrijke rol bij de oudste geschiedenis van de Van Leefdaels in Rhenen. Het grote probleem hierbij is, dat het oorspronkelijke document niet meer voorhanden is, doch alleen de tekst is ons overgeleverd.

Lange tijd heb ik getwijfeld aan de authenticiteit van het stuk. Doch van verschillende kanten ben ik erop gewezen dat de in het stuk voorkomende personen geheel met de tijd en plaats overeenkomen. Wat voor oogmerk zou men gehad hebben om een dergelijke tekst als vervalsing in omloop te brengen? En in geval van een vervalsing heeft men zich wel erg veel moeite getroost om een dergelijke "goede" vervalsing te maken en had men e.e.a. op een veel eenvoudiger wijze kunnen doen.

Vooralsnog ga ik thans uit van de echtheid van het stuk, totdat het tegendeel bewezen is.

Hier volgt, zeer verkort, de inhoud:

Anno 1395 op St. Lucasavond:

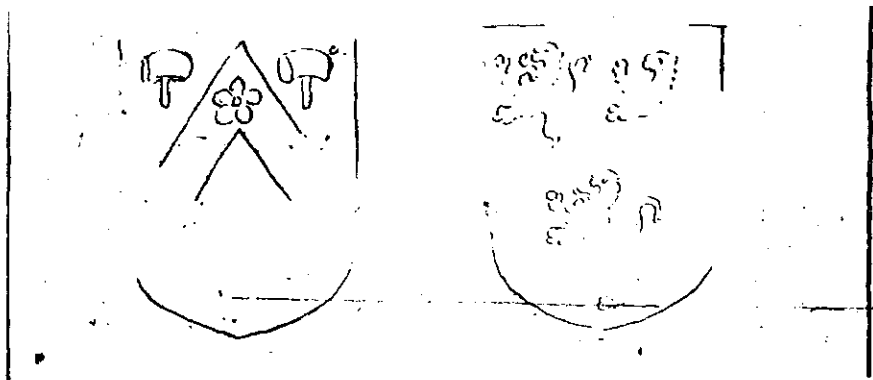
Compareerden voor de bisschop van Utrecht:

- Arend van Leefdael, heer van Bierbeek, en
- Anna van Vianen van Beverweerd, weduwe van wijlen Dionijs van Leefdael (voornoemd), als voogden over Dionijs van Leefdael, Dionijs' oudste zoon.

Bij dode van de (over)grootmoeder van Dionijs Dionijszn. van Leefdael (Margriet, erfdochter van Loenhout, weduwe en dochteresse van wijlen heer Dionijs van Wesenborg), wordt deze jonge Dionijs beleend met het huis Laer te Rhenen, met al zijn wallen, wateringen, visserijen, en 58 morgen land (omgerekend bijna 50 hectare!).

De Rhenense Van Leefdaels

Tot de oudste Rhenense Van Leefdaels behoren dus Jan van Leefdael, die gehuwd was met Margriet van Wesenborg, dochter van voornoemde Margriet, erfdochter van Loenhout. Het wapen van Margriet van Wesenborg vertoonde drie leeuwen. Jan en Margriet zijn begraven in de Cunerakerk. Hun zerk was in de zeventiende eeuw nog aanwezig, doch zeer versleten, zoals een zeventiende-eeuwse tekening dat illustreert.

Afb. 3: 17de eeuwse tekening van de zerk van Jan van Leefdael en Margriet van Wesenborch.

Zij waren de ouders van de in 1395 reeds overleden Dionijs van Leefdael, die gehuwd was met Anna van Vianen van Beverweerd. Ook dit echtpaar werd begraven in de Cunerakerk, waarover later meer. Dionijs en Anna waren de ouders van weer een Dionijs van Leefdael, overl. ca. 1491 op bijna 100-jarige leeftijd en twee maal gehuwd; de eerste maal met Margriet van Wees, overl. 1455 en de tweede maal met Catharina Jansdr. van Voirsbach.

Dionijs (II) van Leefdael (ca.1395-ca.1491)

In 1395 werd Dionijs beleend met de hofstede Laar, dat later (op nog onbekende wijze) in bezit kwam van de familie Van Rhenen.

Dionijs was, zoals eerder gemeld, tot tweemaal toe gehuwd. De eerste maal met Margriet van Wees, die in 1455 overleed en bij de Van Leefdaels in de Cunerakerk werd begraven, en voor de tweede maal met Catharina Jansdochter van Voirsbach.

Uit zijn eerste huwelijk, met Margriet van Wees, zijn mij twee kinderen bekend, n.l.:

1. Lodewijk van Leefdael, opvolger van zijn vader, en
2. Cunera van Leefdael, overl. 1517/18, tr. voor 20 september 1481 Filips Willem Schoutenzn.

Uit zijn tweede huwelijk, met Catharina van Voirsbach zijn mij ook twee kinderen bekend, n.l.:

3. Cunera van Leefdael, tr. Melis UtenEng, en
4. Lodewijk van Leefdael, in 1535 te Keulen vermeld.

Dionijs van Leefdael stierf waarschijnlijk in het jaar 1491, bijna honderd jaren oud en werd te ruste gelegd bij zijn ouders, voor het St. Eloyen-altaar, in de Cunerakerk.

Zoals reeds vermeld werd hij bijna 100 jaar oud. Niet alleen zijn levensjaren waren veel in getal, maar ook het aantal van zijn bastaardkinderen. Volgens aantekeningen van een 17de eeuwse nazaat moeten het er zeker 10 zijn geweest. Eén daarvan was Margriet van Leefdael, vermeld in 1517 en gehuwd met Hendrik Mom, waaruit een zoon Cornelis Mom.

Het zal Dionijs voor de wind zijn gegaan, want we vinden hem vermeld als muntmeester van de Utrechtse bisschop te Rhenen van 1457 tot 1469 en nog enige malen in de zeventiger jaren van die eeuw. Voor het laatst vond ik hem in 1478 als muntmeester vermeld.

Dionijs had ook de watertol te Rhenen van de bisschop in pacht en werd als zodanig op 14 december 1471 als tollenaar aangesteld.

Wat te denken van een stuk van 4 januari 1474, waarin de bisschop hem vrij spreekt van muntvervalsing! En wat vindt u van een akte van 10 maart 1469 waarin de raad van Utrecht Dionijs verbodt "witgens en doigtens" te slaan vanwege "zonderlinge zaken ons daertoe porrende".

Dionijs "bezat" de nodige leen- en andere goederen. Zoals o.m.:

- het goed Klein Broekhagen, onder Rhenen, waarmee hij in 1453, door opdracht van Hendrik Bor van Amerongen werd beleend;
- de Schuilenburgse Waard, onder Lienden, welke hij in 1455 kocht van Johan van Gimmenich (dit goed verkoopt hij echter terug aan Johan van Gimmenich);
- 14 morgen land in de Mars, waarmee hij, in opdracht van Jan van Hemerten, in 1460 werd beleend;
- de bouwingen Groteveld en Prattenborch, welke hij in 1490, tesamen met 20 morgen land in Odijk, 13 morgen land op Rijsborg en nog land elders, verpachtte aan Evert Zoudenbalch;
- in 1490 verkoopt Jasper, heer van Culemborg, aan Catharina van Voirsbach een jaarlijkse rente van 60 Rijnse guldens, uit een bouwing in de Oude Waard bij het slot Ter Leede, groot 56 morgen land. Een maand later geeft Catharina aan Jasper het losrecht van voornoemde rente;
- 29 morgen land in de Mars, geheten de Tollenberg, welke hij in pacht had van de bisschop.

Niet alleen was hij in dienst van de Utrechtse bisschop, doch hij stond deze ook financieel bij. Meerdere malen leende hij de bisschop geld, o.m. in 1461 en 1464.

Zoals een edelman betaamt, stichtte hij in 1480 in de Cunerakerk, samen met zijn oudste zoon Lodewijk, de vicarie van het Heilige Kruis, Sint Anna en St. Eloyen. Het collatie-recht is lange tijd voorbehouden gebleven aan Dionijs' nazaten.

De Van Leefdael-zerk in de Cunerakerk

Dit betreft de reeds eerder genoemde, thans oudste grafsteen in de Cunerakerk (afb. 4)

Op de bovenste helft van de steen is links het wapen Van Leefdael en rechts het wapen Van Vianen van Beverweerd uitgehouwen, ter nagedachtenis aan Dionijs (!) van Leefdael en diens echtgenote Anna van Vianen van Beverweerd.

De tekst die onder deze wapens heeft gestaan is thans totaal uitgesleten. Zoals op de 17de eeuwse tekening te zien valt, was er toen ook al niets meer van te lezen!

In de hoeken van de steen staan hun kwartier-wapens (de wapens van hun respectievelijke ouders) uitgehouwen:

- linksboven: Van Leefdael;
- rechtsboven: Van Vianen van Beverweerd;
- linksonder: de drie leeuwen (2-1) van Van Wesenborch(?);
- rechtsonder: een soort kruis (onbekend welke familie).

In de rand van de zerk is de volgende tekst uitgehouwen:

"Hier leet begrave Daniis va: Leefdael die staerf int jaer O.S.: M.CCCC.EN.RCI.EII" en

"Margrieta van Wees die starf anno M.CCCC.LV".

Het blijkt dat deze zerk voor zowel vader en zoon met hun resp. echtgenoten dienst heeft gedaan, hetgeen in die tijd wel meer voorkwam.

Ten aanzien van deze zerk is een akte uit het Archief der Duitse Orde der Balije van Utrecht uit het jaar 1493 interessant:

"Ick broeder Niclaes van Malsen commandeur ende pastoor to Renen Duitses oerdens bekennen mit desen openen brieve voor mij end mijne nacomelinge commandeuren pastoren to Renen dat end alsoe dee erbare Lodewich van Leefdael inden dientijt onsen voorma(lig)e commandeur here Johan Pouyt van Meerten in noetderst ons hues van Renen guet het(?) geleent had die som achtien rijsche gulden end noch onbetaelt stonden so sijn wij overcomen dat die zom voersc. af ende quijt wesen sal des wederom so bekennen dese(?) ende gelove voer mij ende mijne nacomelingen commandeuren pastoren ende ordens broeders to Renen dat wij voertaen ten ewigen dagen alle dage mit enen wijquast begeen ende visente(ren) sullen Danijsen van Levendaels Lodewichs zeligen vad(er)s graft inden kercken to Renen bijde noerde duer daer den blaewen saerck bij sijn altaer daer lesen den psalmen mijsere mej mitte collecke bidden voer Lodewicks vader ende moeder ewich durende sinen des t versinnen of

te vergheten dedenen des mogens Lodewich voersc ende sijnen erven verhal... ons hues goeden van Renen sinen voerganck hier w.... bij ons oerden brueder heer bij enen heer gels van gels(?) hem heer Dirck Denijs vicarius to Renen, Jan van Braecken ende Berendt van Wijck des to oerconde soe heb ick commandeur pastoer voersc mij segel aen desen brief gehangen ghegeven int jaer ons heren dusent vierhondert drie endet negentich op sa. dije Jacobi, axlo. sancty."

De kerk bestaat nog, de zerk bestaat nog, er is nog een Commandeur van Rhenen.....

...., waarom wordt de zerk niet dagelijks meer met een wijkwast gevisiteerd? - waarom worden niet dagelijks psalmen voorgelezen ter nagedachtenis aan Dionijs van Leefdael en diens echtgenote Margriet van Wees?

Ten slotte rijst de vraag hoe oud nu werkelijk deze zerk is. Is ze gemaakt ten tijde van het overlijden van Dionijs (I) van Leefdael, of bij het overlijden van diens echtgenote Anna van Vianen van Beverweerd (onbekend wanneer). In ieder geval kunnen we deze zerk vrij zeker dateren uit de eerste helft van de vijftiende eeuw. Misschien heeft ze zelfs nog gelegen in de voorganger van de huidige Cunerakerk.

Ik ben er van overtuigd dat u, lezer, de volgende keer even stil staat bij deze zerk. Ik heb overigens liever niet dat u er overheen loopt, anders hebben we over honderd jaar slechts een versleten steen zonder herkenbare tekenen er op! Laten we zuinig zijn op het historisch erfgoed dat wij thans nog bezitten!

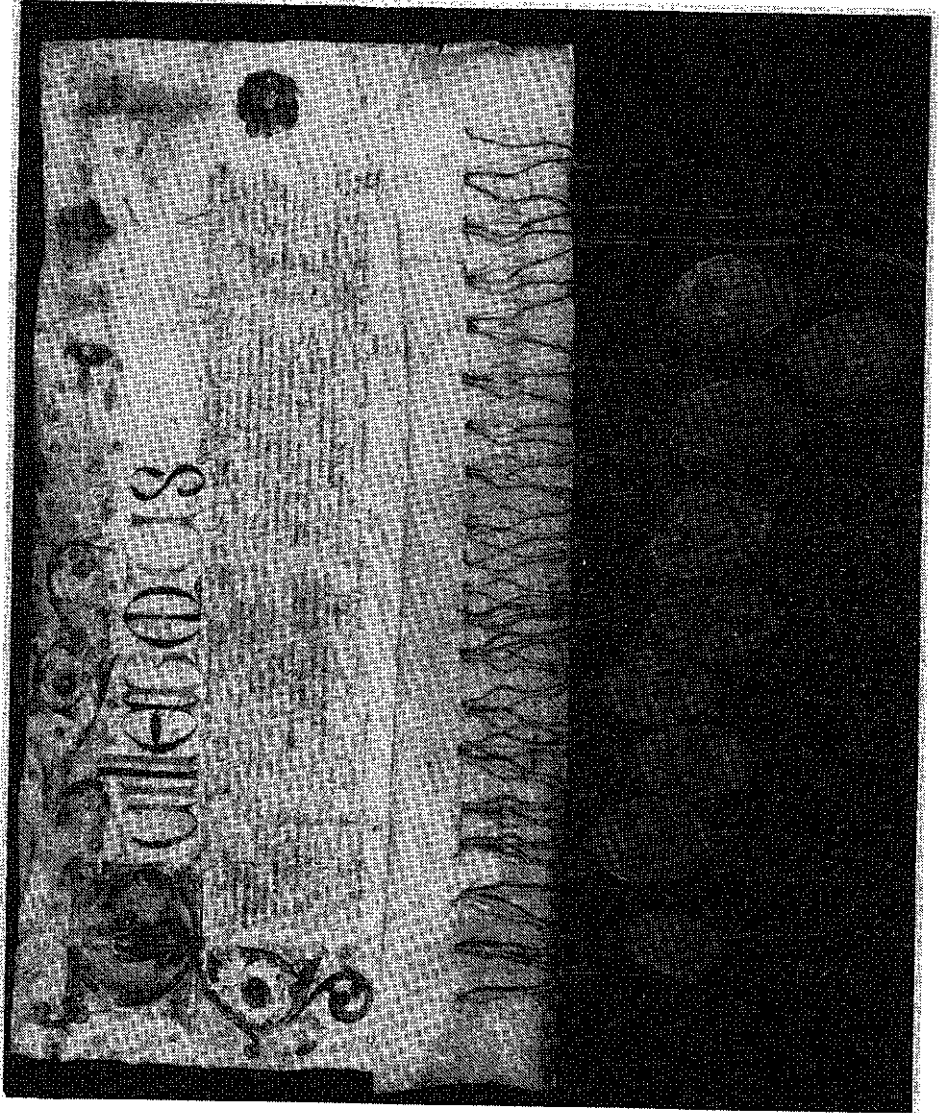
Lodewijk van Leefdael, ca. 1430 - ca. 1506

Lodewijk van Leefdael trad min of meer in de voetsporen van zijn vader Dionijs. Vader Dionijs zal hem zeker als voorbeeld en leermeester hebben gediend.

In 1466 en 1467 werd Lodewijk door hertog Philips van Bourgondië aangesteld tot muntmeester te Dordrecht. Hij legde daarvoor op 30 juni 1466 te Brussel de ambtseed af. Doch ook Lodewijk ging weldra over naar de bisschop van Utrecht.

Reeds van 1469 af wordt hij als bisschoppelijke muntmeester vermeld. Afwisselend met zijn vader Dionijs vervulde hij dit muntmeestersambt. Zeker tot 1485 heeft Lodewijk het muntmeesterschap op deze wijze uitgeoefend.

Ook voor de kerk zelf spande Lodewijk zich in. In het jaar 1475 maakte hij een reis naar Rome, ten einde een aflaatbrief te verkrijgen voor de Cunerakerk, waarin hij slaagde. En hoe! Hij keerde uit Rome terug met een bijzonder exemplaar met daaraan de zegels van maar liefst achttien kardinalen!

Afb. 5: de aflaatbrief uit 1475

Reeds kwamen we Lodewijk tegen als muntmeester en schout van de bisschop, maar de banden met de bisschop werden nog hechter! Lodewijk werd namelijk ook financier van de bisschop.

Zo leende hij de bisschop 1500 Rijnse guldens, waarvoor de bisschop hem in 1481 de watertol te Rhenen in onderpand gaf. E.e.a. geschiedde echter op voorwaarde dat indien oorlogsgeweld het handelsverkeer stil zou zetten, Lodewijk de tol niet in pacht, maar op goede bescheiden, rekening en bewijzing zou bewaren, waarvoor hij een goed loon zou krijgen. Alle ontvangsten uit de tol, hetzij door verpachting, hetzij op rekening, zou Lodewijk of zijn erfgenamen mogen houden, in korting van de 1500 Rijnse guldens, die Lodewijk de bisschop had geleend. Zou de bisschop aan het einde van het jaar de tol weer aan zich willen trekken, dan zou hij Lodewijk eerst het hem nog toekomstende deel betalen van de geleende som geld. Indien dat niet zou gebeuren zouden Lodewijk en zijn erfgenamen in het genot blijven van de inkomsten uit de tol, totdat zij het hun toekomstende geheel en al ontvangen zouden hebben.

Inderdaad schijnt de terugbetaling niet plaats gehad te hebben, want enkele jaren later, in 1484, moest de bisschop opnieuw de tol te Rhenen met de munt en de sleschat aan zijn muntmeester Lodewijk van Leefdael verpanden wegens een lening van 1600 Davids guldens "die hie nu in onse munte makende is ofte doen maken". Deze verpanding geschiedde tevens als schadeloosstelling voor vroeger geleende sommen, naar uitwijzing van de obligaties. Ook hier werd de belofte opgenomen dat Lodewijk niet afgezet zou worden voordat hij voldaan zou zijn.

Dat het niet altijd even goed "boterde" tussen de bisschop en Lodewijk moge blijken uit een stuk van 21 april 1483, waarin de stad Utrecht Lodewijk huisarrest oplegde naar aanleiding van diens deelname aan de opstand tegen de bisschop.

Evenwel zullen de financiële belangen van een dusdanige aard zijn geweest dat deze toestand niet lang heeft geduurd.

Lodewijk was niet alleen geldschierter van de bisschop, maar ook van de stad Rhenen, zoals de volgende historische gebeurtenis illustreert:

In 1483 was bisschop David van Bourgondië in moeilijkheden geraakt en uit Utrecht verdreven. Rhenen was hem echter trouw gebleven en had zijn troepen binnen de stadsmuren toegelaten. De Utrechters echter, onder leiding van de ruwaard Engelbrecht van Kleef, wisten op 14 maart van dat jaar Rhenen bij verrassing in te nemen. Hierop volgde

een bezetting met als gevolg, dat de stad zich vrij moest kopen. Edoch, de stad Rhenen was niet liquide genoeg om aan de eis van de Utrechtse te voldoen. Ten einde raad wendde de stad zich tot vader en zoon, Dionijs en Lodewijk van Leefdael. Deze waren inderdaad gezamenlijk bereid het benodigde geld te fourneren (in de vorm van een lening natuurlijk!). De uiteindelijke loskoopsom is niet bekend, maar moet, gezien de langdurige financiële nasleep, aanzienlijk zijn geweest. In 1484 loste de bisschop een schuld, groot 1000 Rijnse guldens, af aan Lodewijk. De obligatie hiervan was bij de hiervoor vermelde inname van Rhenen verloren gegaan. Lodewijk had voor deze lening van de bisschop een gouden Mariabeeld in pand gekregen.

Op 18 maart 1485 stelde de bisschop Lodewijk aan als schout van Rhenen en de Mars, als opvolger van Beernt UtenEng. Tevens verkreeg hij hierbij het "strijff- en bode-ambt".

In 1487 gaf de stad Rhenen aan Dionijs en Lodewijk van Leefdael alle stadsaccijnzen in onderpand, ter aflossing van de geleende gelden voor loskoop van de stad (in 1483).

In 1492 was het geleende geld voor de loskoop echter nog niet terugbetaald, want in dat jaar verkrijgt Lodewijk een vidimus van voornoemde akte uit 1487, op grond van welke akte hij en andere kinderen van zijn inmiddels overleden vader, als ook diens weduwe (de stiefmoeder van Lodewijk), rechten konden doen gelden tegenover de stad Rhenen.

In 1499 leende Lodewijk de bisschop nog eens 160 gouden keurvorsten (blijkbaar gelijk aan 1300 Rijnse guldens). Deze lening was ruim 15 jaar later nog niet afgelost, want op 29 mei 1515 verlaagde Lodewijks zoon, Jan van Leefdael, de rente op deze lening van de 13de- tot de 16de-penning (d.i. van 7,7% naar 6,25%).

Ook aan de stad Utrecht leende Lodewijk geld. Op 24 januari 1496 had Lodewijk 740 Rijnse guldens te vorderen van de stad Utrecht, waarvan hij er 140 kwijtschold en de rest mocht omzetten in lijfrenten.

Lodewijk van Leefdael volgde zijn vader Dionijs op in diens (leen)goederen. Doch Lodewijk wist zijn goederen aanmerkelijk uit te breiden. Om u, lezer, enige indruk hiervan te geven, doe ik een greep uit zijn bezittingen:

- een rente van 11 Rijnse guldens uit het goed te Ginkel (in 1469 aan hem verkocht door Johanna van Vianen van

- Beverweerd en haar echtgenoot Johan van Bouchout);
- de heerlijkheid Popendonk, bij Loenhout, even over de grens in België;
- de hofstede Laar bij Rhenen, welke hij in 1490 verbouwde en later bekend stond als kasteel Leefdael;
- een halve hoeve te Amerongen;
- een halve hoeve op de Hoeven te Amerongen;
- de bouwing Nijen Amerongen te Amerongen;
- de Hoick te Rhenen;
- land in Wijk en 12 morgen land in Cothen;
- 29 morgen land in de Mars, geheten de Tollenberch;
- het goed te Velde bij Rhenen;
- 5 morgen land met de dagelijkse gerechten, tinsen en heiden, gelegen te Werkhoven;
- 2 blokken tienden te Werkhoven;
- een hoeve land, gelegen te Leenkolk, in de kerspel van Werkhoven;
- 20 morgen land gelegen te Laarbroek bij Rhenen;
- een tiende, gelegen in de Mars, geheten de Elswoord en 32 morgen land, eveneens in de Mars en de Elswoord geheten;
- de helft van 36 roeden veen gelegen in de kerspel van Rhenen, aan de zuidzijde grenzende aan Grootveld;
- 28 morgen land gelegen te Ommeren;
- en nog vele andere goederen in en om Wijk bij Duurstede, 't Goy, Werkhoven, Amerongen en Rhenen.

Lodewijk huwde met Elisabeth Willemsdochter, dochter van Willem Filips Engelbrechtszoon en Katrijn. Waarschijnlijk heeft Lodewijk zijn echtgenote lange tijd overleefd.

Lodewijk is echter nooit hertrouwd, doch ging een relatie aan met Christina, dochter van Rijquijn de Wilde. We kunnen slechts raden naar de reden waarom Lodewijk nooit met Christina is getrouwd. Er zal enig standsverschil geweest zijn tussen de familie De Wilde en Van Leefdael. Doch leden van de familie De Wilde kom ik in de vijftiende eeuw ook tegen als schepenen van Rhenen, dus Christina was niet echt van "lage" geboorte.

Ik denk dat de voornaamste redenen waren het grote leeftijdsverschil tussen Lodewijk en Christina (zij moet aanmerkelijk jonger geweest zijn dan Lodewijk) en de positie van de kinderen uit zijn huwelijk met Elisabeth Willemsdr. Lodewijks kinderen waren reeds volwassen en getrouwd. "Nieuwe" wettige kinderen van hun vader zouden het erfgoed van vader Lodewijk alleen maar "versnipperen".

Ik krijg evenwel de indruk dat de relatie tussen Lodewijk en Christina een hechte moet zijn geweest. Waarschijnlijk leefden ze openlijk als man en vrouw op hun kasteel Leefdael bij Rhenen.

Uit deze relatie werden zeker zes kinderen geboren. Lodewijk heeft er voor gezorgd dat zij na zijn dood goed verzorgd achterbleven.

Een van deze kinderen was mijn voormoeder Rijcken, of ook wel Rijckland van Leefdael, geboren tussen 1496 en 1503.

Uiteindelijk overleed Lodewijk in het jaar 1506. Onbekend is waar hij begraven werd. Ligt hij bij zijn ouders begraven voor het altaar van St. Elooyen? We zullen het waarschijnlijk nooit te weten komen.

De kinderen uit zijn huwelijk met Elisabeth Willemsdr. waren:

1. Catharina van Leefdael, huwde 1) in of voor 1477 met Jan van Brakel en hertrouwde met Jan Proeijs (overl. voor 22 mei 1508).
2. Jan van Leefdael, opvolger van zijn vader in diens goederen (volgt hierna).
3. Dionijs van Leefdael, als schout van Rhenen vermeld in 1508. Hij was nogal "ondernemend", zoals blijkt uit een stuk van 24 jan. 1493. Daarin staat vermeld dat burgers van Rhenen en elders met Dionijs van Leefdael op het huis Beverweerd "mit rucht ende gewelt" Gijsberts dochter van Vianen en Beverweerd hadden "ontvoerd". Als straf moesten zij in hun onderkieren met een kaars van 1 pond was naar de kerk van Rhenen en idem naar de kerk van Werkhoven.

Deze Dionijs van Leefdael overleed reeds voor 30 mei 1515.

Jan van Leefdael, ca. 1460 - 1530

Jan van Leefdael huwde met (de "Belgische") Cornelia van Ranst, vrouwe van Eeten, Meeuwen en Babiloniëenbroek, dochter van Philip van Ranst en Catharina de Pape. Daartoe werden te Antwerpen op 5 maart 1484 de huwelijkse voorwaarden tussen beide partijen opgesteld. Uit deze akte blijkt dat Daniël van Ranst de heerlijkheid Tielen (even over de grens in België) vermaakt aan zijn zuster Cornelia van Ranst. Uit de akte blijkt verder dat de bezittingen niet alleen Tielen omvatten, maar ook "goederen, cijnzen, renten, erven, molens, visscherijen, wouwers (vijvers), waranden, vogelrijen, gelegen binnen Tielen, Gierle, Kasterlee, Lichtaart of daaromtrent... met de heerlijkheden,

Grafzerk van Jan van Leeftael (–1530)

en Cornelia van Ranst (–1533) in de kerk van Tielen.

Afb. 6: de zerk van Jan van Leeftael x Cornelia van Ranst

manschappen en leenhoven van Mierde en Brecht". Ook werd bepaald dat Cornelia het kasteel Tielenhof en de bijbehorende gebouwen moest onderhouden.

En zo verhuisde de Rhenense Jan naar zijn nieuwe "zetel" op kasteel Tielenhof te Tielen.

Jan blijkt ook ver van huis dappere krijgsdienst te hebben verricht, want hij werd in Jeruzalem door hertog Hendrik van Saksen tot ridder geslagen.

Jan en Cornelia besteedden ook veel aandacht aan wat er na hun dood met hen zou gebeuren. In het testament dat op 29 juni 1530 in de slaapkamer boven de kelder in Tielenhof werd opgemaakt, zeggen Jan van Leefdael, ridder van het Heilige Land en heer van Tielen, ziek zijnde, en zijn vrouw Cornelia van Ranst, in het dorp Tielen bij Turnhout woonachtig, dat zij hunnen begraafplaats kiezen in het hooge koor der kerk van Tielen, voor het gestoelte en dat aldaar moet gesteld worden een zerk hebbende een waarde van 8 tot 10 pond Vlaamsch.

Zij geven aan de kerk van O.L.V. van Kamerrijk "zes stuivers voor blind en onrechtvaardig goed". Aan de kerk van Tielen geven zij 32 pond Hollands, op last ten eeuwigen dage te branden, dag en nacht, eene waskeers voor het Allerheiligste of Sacramentshuis. Aan de Heilige Geest van Tielen geven ze 20 Peters van 16 stuivers. Bij hun uitvaart zal aan elke arm mens 1 stuiver en eten en drinken worden gegeven, en aan elke priester die de mis zal lezen 3 stuivers. Er zullen 10 toortsen worden voorzien van 10 pond. Voor de vigiliën krijgt de pastoor 10 stuivers en de koster 5 stuivers. Het jaargetijde in Tielen zal 17 Rijnse guldens kosten. Op het graf zal men leggen een stuk zwart wollen laken van 8 ellen lang (ruim 5,5 meter!), hebbende een waarde van 15 of 16 stuivers per el. Na 30 dagen zal dit laken gegeven worden "daar waar het best besteed is". Ook zullen er gedurende 30 dagen naast het graf 2 waskaarsen van 2 pond branden. De koster zal gedurende 6 weken luiden en daarvoor 18 stuivers betaald worden.

Jan van Leefdael stierf enige weken na het testament op 20 juli 1530. Zijn echtgenote Cornelia volgde hem op 23 oktober 1533.

En zoals zij wensten, werden zij begraven in het koor van de kerk van Tielen. Daar ligt hun zerk thans niet meer. De prachtige arduinen grafzerk staat thans tegen de achtermuur van de doopkapel in die zelfde kerk. Mocht u ooit in Tielen komen, belt u gerust even aan bij de pastoor aldaar. Hij zal u met genoeg deze prachtige zerk, met daarop de beeltenis van Lodewijk en Cornelia, laten zien (afb. 6)

Jan en Cornelia kregen vier kinderen:

1. Philips van Leefdael, opvolger van zijn vader.
2. Jan van Leefdael, drost van Montfoort en ongehuwd overleden.
3. Lodewijk van Leefdael, kapitein en ritmeester in dienst van de graaf van Hoogstraeten, overl. 3 december 1538 en eveneens begraven in de kerk te Tielen. Hij trouwde Margriet de Beer, ervrouwe van Lendele, begraven in het koor van de Predikheren te Gent. Van hen is de prachtige, in renaissancestijl, gegraveerde koperen plaat, die thans in het priesterkoor tegen de rechter zijmuur van de kerk te Tielen is aangebracht. Deze plaat is van bijzondere waarde omdat er slechts weinige in dit genre bestaan.(afb. 7)
4. Margriet van Leefdael. Zij was drie maal gehuwd. In chronologische volgorden waren haar echtgenoten: 1) Bathazar van Wees, 2) Jan van Vliet en 3) Dirk van Cronenburg.

Margriet van Leefdael was de laatste (wettige) Van Leefdael die op kasteel Leefdael bij Rhenen woonde welke zij van haar vader Jan had gekregen.

Philips van Leefdael, volgde zijn vader op in diens bezittingen. Lange tijd woonden zijn nazaten in Belgisch en Nederlands Brabant. Door huwelijk wisten zij hun bezittingen zelfs nog aanmerkelijk uit te breiden. Dat was ook wel nodig want de stam Van Leefdael splitste zich weldra in verschillende takken met ieder hun eigen bezittingen. (afb. 8)

De goederen in het Sticht zijn nog tot ver in de zeventiende eeuw in bezit gebleven van de inmiddels Vlaamse Van Leefdaels.

Doch na verloop van tijd stierf de één na de andere (wettige) tak Van Leefdael uit.

In 1777 overleed te St. Oedenrode als laatste mansoir van het geslacht Van Leefdael:

Ferdinandus Sebastianus van Leefdael, gedoopt aldaar op 8 april 1697. Zoals gebruikelijk was zal boven zijn graf het familiewapen der Van Leefdaels aan stukken zijn geslagen en mee zijn begraven.

Bijna zestig jaar later, op 6 augustus 1835 overleed te 's Gravenhage, als laatste van haar geslacht: Theresia Francisca van Leefdael, gedoopt te Aarle op 13 oktober 1743.

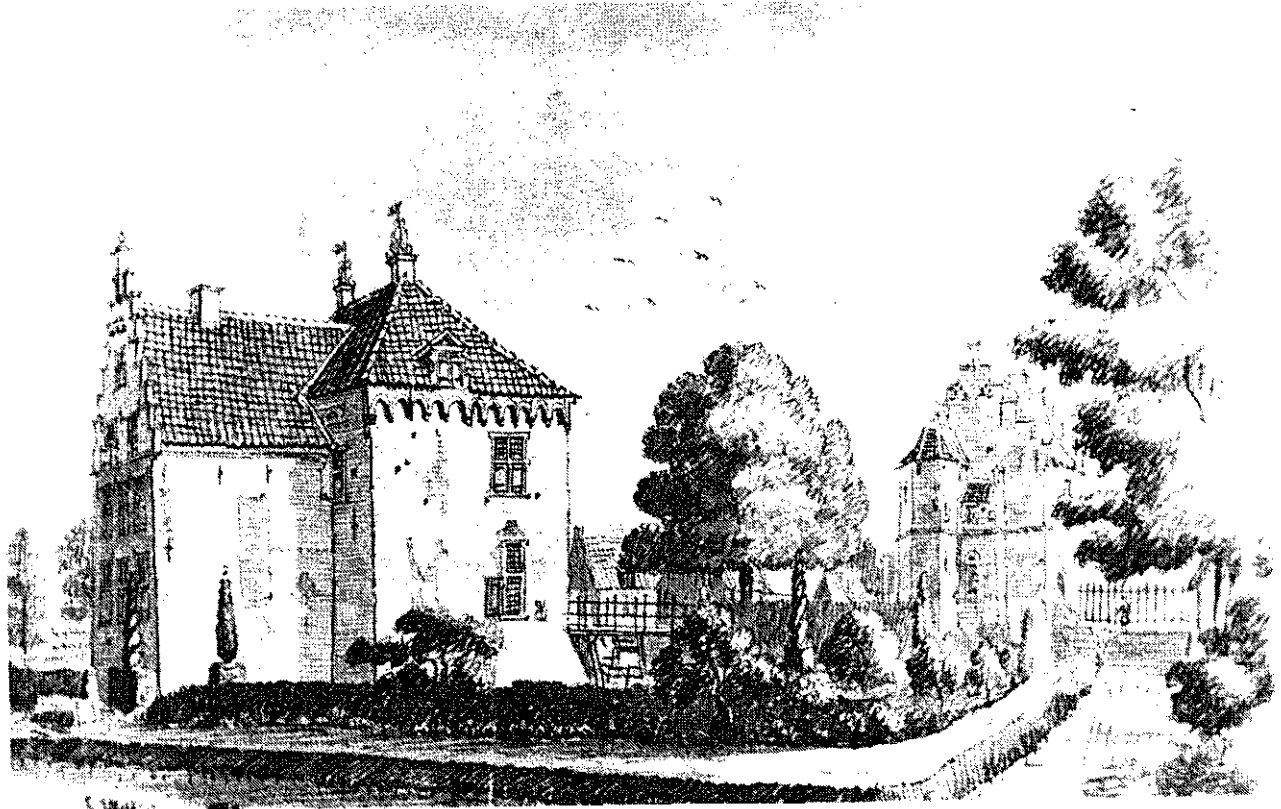

Sire Louis van Leefdael, 1538

Thienen, Belgium

Kubbing by R. H. Pearson, June 23rd, 1928

Afb. 7: grafmonument van Lodewijk van Leefdael x Margriet de Beer

het huis Leefdael in de 18de eeuw'

(Afb. 8: grafzerk van Lodewijk van Leefdael (achter-kleinzoon van Jan van Leefdael x Cornelia van Ranst) x Anna van Schoonhoven)

Het huis Leefdael, bij Rhenen

Tot slot wil ik dit artikel besluiten met enige wetenswaardigheden over het huis Leefdael, voorheen gelegen aan de Levendaalse weg.

Enige beschrijvingen ervan:

Van der Aa's "Aardrijkskundig Woordenboek der Nederlanden", VII, Gorinchem 1846:

LEVENDAAL, voormalig adellijk huis in het Overkwartier der provincie Utrecht,... 6 uur zuid zuid oost van Amersfoort,... een half uur oost van Rhenen, aan den voet van den Heimenberg.

Dit adellijke huis werd vroeger Leefdael of Leefeldale, nog vroeger Laer of Laar genoemd, wordende het land daaromtrent nog het Laareind geheeten, en is voor ongeveer vijf en twintig jaren gesloopt geworden. Het was het stamhuis van het adellijke geslacht van Leefdael of Leefeldale. De daartoe behoord hebbende gronden, beslaande eene oppervlakte van ongeveer 50 bunders, worden thans in eigendom bezeten door den Heer Baron van Knobelsdorff te Rhenen.

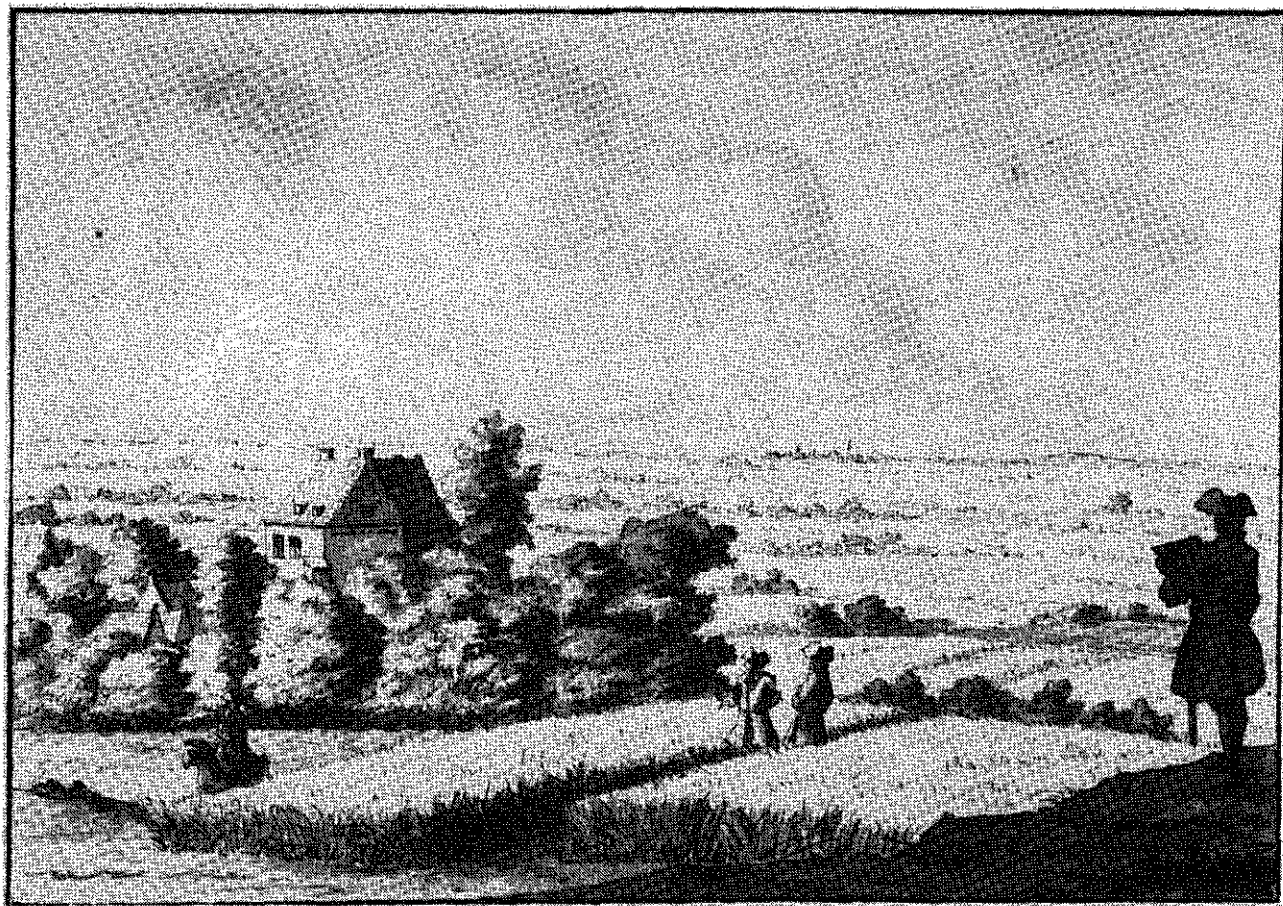
LAAR, voormalige naam van het adellijke huis Levendaal, in het Overkwartier der provincie Utrecht.

LAAREIND, landstreek in het Overkwartier der provincie Utrecht, kanton en gemeente Rhenen, welke van het voormalige huis Laar, thans Levendaal, zijnen naam ontleent.

"Tegenwoordige Staat der Nederlanden", XII Utrecht, Amsterdam 1772:

Beosten den Heimerenberg aan de Grebbe, ontmoet men het huis Heimerstein, een redelijk fraai gebouw. Ten noorden van den berg staat de huizing Levendaal, eertijds Laar genoemd, gelijk de landstreek daaromtrent nog den naam van 't Laareind draagt. Het werd, van ouds, onder de Riddermatige Hofsteden der provincie gesteld (**dit is evenwel niet juist!**) en het geslacht van Levendaal of Leefeldale heeft er den naam van gevoerd (**het is feitelijk andersom!**). Beide deeze huizen leggen in hunne graften en niet boven een half uur van Rhenen.

Een aardige beschrijving van de restanten in 1846 is te vinden in G.C. Haakman, Rhenen en Omstreken - 1846, Amersfoort, W.J. van Bommel Van Vloten, op blz. 222 en 223:

"Onder dezelve is de breede laan tegenover den Levendaalseweg de merkwaardigste. Voorheen was zij een oprijlaan van het oude huis Levendaal of Laar, eene aanzienlijke riddermatige hofstede, in vroegere jaren een sieraad van het oord, doch nu, door de hand des tijds gesloopt, niets meer dan een gewoon boerenhuis, waarvan de achtergevel alleen de overblijfselen aanduidt van een antiek kasteel.

Bij gebrek van echte bescheiden kunnen wij van dit huis niet meer meededelen (1), dan dat het eertijds aan een aanzienlijk geslacht, dat den naam Van Laer droeg, toebehoort, en dat naderhand Lodewijk Van Levendaal of Leefdale heer van hetzelfde is geweest. Het schijnt echter een voornaam uitgebreid landgoed geweest te zijn.

Niet alleen duiden dit de sporen der oude grachten rondom die landhoeve nog aan, maar het gehele omliggende landschap, met al de daarop verspreide boerderijen, wordt nog heden ten dage naar hetzelfde Laareind geheeten en schijnt tot de uitgestrektheid van hetzelfde behoort te hebben.

Maar laat ons die laan eens opgaan. Niet alleen vinden wij daar aan het einde van een vrolijk ruim veldgezig, maar er boeden zich nog uitgebreide wandelwegen aan, die wij bij meer ruimte van tijd ter afwisseling zouden kunnen verkiezen.

Opmerkenswaardig vooral daar een lindeboom op een stuk land, ter zijde van het meergemelde boerenhuis, die de kenteekenen draagt, dat hij tot sieraad van het oude voorplein getrekt heeft, en door zijnen buitengewone dikken stam, hoogen kruin en uitgebreid lover aanduidt dat hij reeds de stormen van vele eeuwen getrotseerd heeft.

(1) Het eenigste, wat wij omtrent dit huis hebben aangetroffen is, te vinden bij A. van Slichtenhorst, Geldersche. Gesch., Boek XI, p. 404, waar hij meldt, datzelfde, ten jare 1528, door 150 bisschoppelijke ruiters, die bij toeval in de omstreken van Rhenen het land afstroopten, den Gelderschen onvoorzien ontveldigd werd."

De "heren" van Leefdael van 1395 tot heden

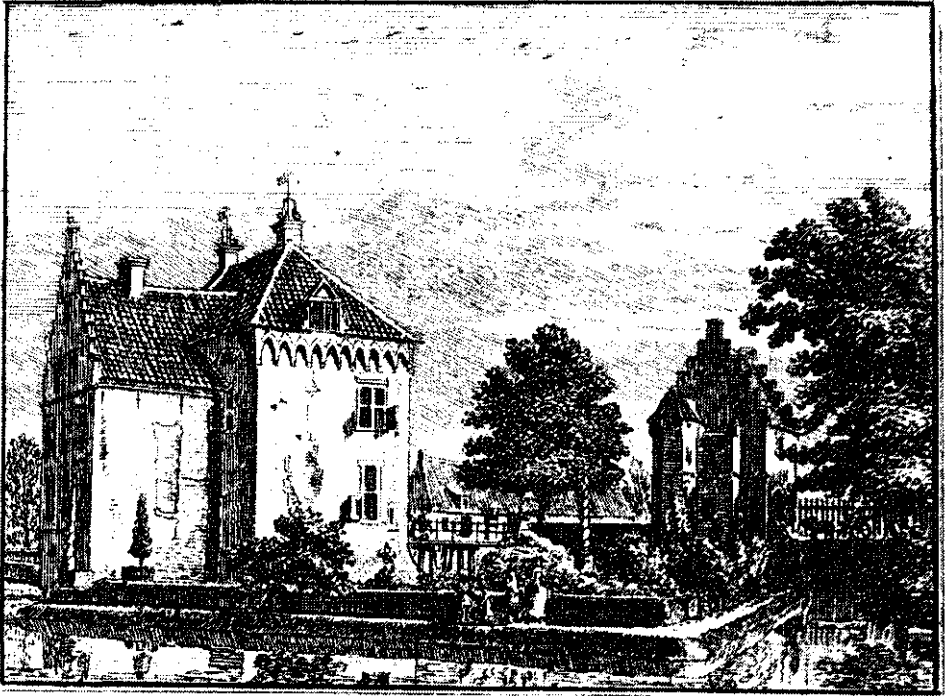
Zoals reeds eerder vermeld kwam de familie Van Leefdael in 1395 in bezit van de hofstede Laar bij Rhenen.

Hoe het ook zij, Laar moet uit handen zijn geraakt van de Van Leefdaels. Want in 1410 zien we dat Jan van Rhenen ermee is beleend. Pas vele jaren later, in 1473, wordt Lodewijk van Leefdael, in opdracht van Hubert van Rhenen, ermee beleend. Het is dan weer terug in de

familie Van Leefdael.

Het is mogelijk dat in die tijd de hofstede Laar zich in slechte staat bevond, want in 1490 werd het huis door Lodewijk van Leefdael "vertimmerd".

Vanaf die tijd staat het huis bekend als "kasteel" Leefdael. Duidelijk is dus dat de familie Van Leefdael haar naam aan het huis gegeven heeft en niet andersom. (afb. 9)

Het HUIS LIEVENDAAL .

Afd. 9: het huis Leefdael in de 18de eeuw

Hoewel vele eigenaars/bewoners van Leefdael zich "heer" of "vrouwe" van Leefdael noemden, de Staten van Utrecht hebben Leefdael **nimmer** als een ridderhofstad erkend! De enige reden dat men hier ten lande dacht dat het een riddermatige hofstad betrof moet de eigendom ervan door het adellijke geslacht Van Leefdael zelf zijn geweest!

Lang hebben de Van Leefdaels zelf er niet gewoond. De verbouwer,

Lodewijk van Leefdael, heeft er zo'n 15 jaar gewoond, waarschijnlijk samen met Christina de Wilde, en werden hun kinderen er mogelijk geboren.

Lodewijks zoon Jan van Leefdael woonde op kasteel Tielenhof in Tielen bij Turnhout.

Vrij zeker is dat Jans dochter, Margriet van Leefdael, er tot het midden van de zestiende eeuw heeft gewoond.

In 1519 droeg Margriet van Leefdael het huis over op Dirk van Emel, die gehuwd was met Anna van Lawick.

Vervolgens kwam het, op onbekende wijze, in handen van ene Dirk van Westerholt. Van deze Dirk van Westerholt moet het in handen zijn gekomen van Harman van Westerholt, gehuwd met Johanna van Duivenvoorde.

Op 10 juli 1581 worden na zijn dood, zijn zoons Anton en Bernard van Westerholt ermee beleend. Deze zoons dragen het goed direkt op aan Jacob van Hamburg.

Vervolgens komt Leefdael in de familie Knipping. In 1614 draagt Josina Soetgens, weduwe van Koenraad Knipping het op aan Dirk Kraavanger.

Tot 1637 blijft het in de familie Kraavanger. Dan wordt het door Johanna Kraavanger overgedragen op Guilliam Everwijn.

Tot 1666 vinden we niets meer. Mogelijk dat het al die tijd in bezit is geweest van de familie Everwijn.

In 1666 komt het goed door transport in bezit van jonkheer Andreas Nivolai Bonet tot Rugelbergen. Deze doet het direkt over aan de heer Thomas Maisondeu. Na diens dood werd op 21 juli 1680 Maria Vonk van Lienden, weduwe van Thomas Maisondeu, en haar zoon Thomas Maisondeu de Jonge, ermee beleend.

Vervolgens komt Leefdael enige generaties in bezit van de familie Van Brienen. Te beginnen (onbekend in welk jaar) met de Rhenense burgemeester Dirk van Brienen.

Hij werd in 1726 opgevolgd door zijn zoon Mr. Gijsbert van Brienen, die overleed te Rhenen (waarschijnlijk op kasteel Leefdael?) op 15 januari 1756.

Gijsbert werd opgevolgd door zijn zoon Dirk Willem van Brien, deze overleed op kasteel Leefdael in de nacht van 16 op 17 juni 1785, na een korte ziekte.

Drie jaar daarvoor, om precies te zijn op 11 april 1782, voltrok zich een kleine tragedie op kasteel Leefdael. De jongere broer van Dirk Willem, nl. Johan/Jan van Brien verdrong bij kasteel Leefdael, waarschijnlijk in de gracht.

Een ongeluk misschien?

Jan van Brien was luitenant in het 2de Bataljon van het Regiment van de luitenant-generaal Leusden te Bergen op Zoom en was gehuwd met Ermgarda Helena Keijser.

Er zijn echter diverse dossiers bewaard gebleven betreffende een civiel geding gevoerd voor de Hoge Militaire Krijgsraad der Verenigde Nederlanden te 's Gravenhage in conventie en reconventie tussen Jan van Brien, contra diens echtgenote Hermengarda Helena de Keijzer.

De echtgenote hield het namelijk met ene Mosnier, vaandrig van hetzelfde Regiment, nadat hij in den beginne zoiets als een huisvriend was geweest. In de processtukken zijn verschillende passages te vinden betrekking hebbende op kasteel Leefdael. Zoals: "die te die tijd binnen deze stad (Amersfoort) woonde en haar verblijf had, dat de heer Van Brien gedurende die zomer het meest van de tijd van huis en buiten de stad, en zo zij meent, op desselvs goederen buiten Rhenen is geweest... ..heeft hij gewoond in de maand februari jongstleden, toen zij mevrouw Van Brien op desselver reize naar hun buitengoed bij Rhenen vergezeld...".

Johans zoon Jhr. Gijsbert Carel Rutger van Brien volgde in 1786 zijn oom op op kasteel Leefdael. Hij transporteerde het in het zelfde jaar vervolgens aan Nicolaas Wilhelmus Buddingh.

Twee jaar later, in 1788, transporteerde meneer Buddingh Leefdael aan Nicolaas van der Waaijhe, Postmeester te Calcerberg, in het land van Kleef.

De beschrijving daarin van het gehele goed geef ik, vanwege de nauwkeurige omschrijving en de specifiek Rhenense locatie, hieronder in zijn geheel weer:

"De Adelijke Huizinge en Hofstad Levendaal met zijn Bouwhuis, Bergen,

Schaapschot, Bakhuis, Boomgaard, Tuinen, Cingelen en Grachten, met het eike Laantje en verdere bepoting en beplanting daar bij behorende groot te zaamen vier mergen, zo als het zelve in de nabeschreeve bepaaling gelegen is, zonder dat de Heeren verkopers gehouden zullen weezen het Adelijke of Riddermatige daarvan te bewijzen (**dat kon ook niet bewezen worden, want dat was niet zo!**), - daar west en noord de gemeene weg of Levendaalsche steeg, zuidwaarts zekere uitweg of steeg, strekkende tot aan het weidje, tegenwoordig bij Roelof Jelissen in hunne gebruikt wordende, en voorts oost- en noord-waards langs het voorschreeve weidje tot op het einde van de uitweg op d'Allee, daar den sogenaamden ouden Boomgaard eindigt, en dan noordwaards langs een kamp bouwland genaamd de Levendaalsche Camp, alwaar den 20en hoop thiend uitgaat, tot wederom aan de Levendaalsche Steeg, zijnde Leenroerig aan de Baronnen van IJsselstein ten Zutphensen rechten, Item een Laan zwaare Eijke en beukeboomen staande langs de gemeene of Levendaalsche weg, beginnende aan de noordzijde van het schaapschot op den berg met de dwarslaantjes en het houtgewasch, mitsgaders de bosjes beuken en eike boomen, ten wederzijde van de voorschreeve weg, met de rei Eikeboomen na het sogenaamde Schansbosje met het zelve bosje. En voorts de dubbelde allee en slingerlaantjes met de bosjes ten wederzijden van dezelve gelegen, en de boomen langs de bovenweg zo verre die bosjes strekken, ook van het bosje aan de westzijde geleegeen, met de Boomen langs de weg, beneeden het zelve, en weders de geheele Allee op de Levendaalsche of gemeene Steeg, en voorts door de weij met de Allee aan de oostzijde van de Levendaalsche Camp, langs de hofsteede van Gerrit van Griethuizen tot aan de Laan bij Levendaal, langs het huis door Roelof Jelissen gebruikt wordende, mitsgaders de Bouw Campen tusschen de voorschreeve Alleën geleegeen, strekkende tot aan de wetering;- alsmede een weide groot anderhalf Mergen gelegen aan de westzijde van de gemeene of Levendaalsche Steeg, daar oostwaards de voorschreeve Steeg, westwaards Arie van Beijnum, zuidwaards de gemeene wegm naar Willem Janse, en noordwaards het volgende perceel naast geleegeen zijn; mitsgaders nog een weide groot twee mergen, naast de voorschreeve weide gelegen, met het eike bosje daar bij behorende, daar oostwaards de voorgemelde Levendaalsche Steeg, westwaards Arie van Beijnum, zuidwaards het voorgaande perceel en noordwaards den uitweg naar de weide van Willem Jansen naast geleegeen zijn; en dan nog een weide groot twee mergen mede gelegen aan de voorschreeve Levendaalsche Steeg, daar oostwaards de voorgenoemde Steeg, westwaards Arie van Beijnum, zuidwaards de Bouwkamp en noordwaards de wetering naast gelegen zijn; Item nog

een weide groot drie en een half mergen, genaamd de Craaijkamp strekkende tot aan de Maatsteeg, met de reiboomen over de sloot op voornoemde Steeg, daar oostwaards de Levendaalsche Steeg, westwaards de weduwe van Gijsbert Wildeman, zuidwaards de Weteringsteeg, en noordwaards de Maatsteeg, naast gelegen zijn; alsmede negen mergen hooiland met het overeind over de Grift gelegen in de Akkers, daar aan de eene zijde het hooiland gebruikt wordende bij Roelof Jelissen, en aan de andere zijde het land gebruikt wordende bij gemelde Roelof Jelissen, mitsgaders de weduwe van Geurt Rijkse, voor de Maatsteeg en achter de Leijgraaf naast geleegeen zijn; dan nog twee mergen hooiland met de boommen op de Weteringse Steeg daar bij behoorende, geleegeen in de Horstbranden, daar oostwaards 't Gasthuis binnen Rheenen, westwaards(niet ingevuld!), zuidwaards de weteringsteeg, en noordwaards de twee mergen behoorende bij de hofsteede die Roelof Jelissen gebruikt naast gelegen zijn; Item een boere(?) hofstede gebruikt wordende bij Roelof Jelissen, bestaande in huis, hof, boomgaard, wagen, schuur en koorberg, met het Schaapschot staande op den Berg, alsmede een weijtje voor het huis groot een en een half mergen en de weide over de wetering groot vier mergen, beneevens vier mergen hooiland, de Langeboomschekamp genaamd, en twee mergen in de horstbranden, met de plantagie en het houtgewasch daar bij behoorende; mitsgaders de Allee boommen langs de gemeene weg, zo verre de hofsteede strekt, en het drie hoekje daar naast geleegeen; alsmede de Laan beukeboommen, van de gemeene weg naar 't huis langs het land van Gerrit van Griethuizen; en voorts de volgende Bouw en Dries-landen, alsze het oude velt leggende over en aan de Utrechtsche weg tot aan het klist(?) groot vijf en een half mergen, Item de zaalboog, liggende tusschen de Utrechtsche weg en het Bos aan de westzijde den heer Klerck, groot een en een half mergen, alsmede twee mergen, tusschen de Utrechtsche weg en Hijmerstijnsche wegen, daar de handwijzer staat; Item een hoekje ruim twee hond, sch...tende met het end aan het bos en ook aan de west- en zuidzijde den heer Klerck;- Item twee mergen op den broodacker, strekkende met het eene end aan de Utrechtsche- of Grebse-weg, en met het andere end aan het land van Griethuizen;- Item bezeide het schaapschot ruim vijf mergen daar westwaards Cornelis van Berneveld cum suis, en zuidwaards Arie van Beijnum, en strekkende verder tot aan het Bos, Item voor het schaapshok een mergen, het land met de Braamstruiken daar bij gerekend, Item agt hond bezeiden het Sparrelaantje genaamd de Steenackers, en het braamveld,- Item ses hond genaamd de hoenderstruikjes, aan twee perceelen alsze: Een van twee hond, en een van vier hond,- Item twee mergen bij het

schansbosje, Item drie mergen de groote Geer genaamd, gelegen aan de Levendaalsche weg,- Item een half mergen de kleine Geer genaamd, mede aan de Levendaalsche weg, bij de vakjes boomen,- Item twee hond, strekkende met het eind tegen het oud schaaphok van Griethuizen, en aan beide zijde het zelve land,- Item drie mergen genaamd het Dwarsstuk,- Item een mergen genaamd den Eng, leggende boven den Boomgaard van het huis;- Item twee hond genaamd den Dansakker, strekkende met het eene end tegen den Eng, en met het ander tegen den weg van Griethuizen.- Item twee mergen den hoek genaamd, leggende boven Levendaal den Berg opschietende;- Item zeven hond genaamd het Schootje, strekkende met het eene End aan de voorschreeve twee mergen, en met het andere aan de Boomen naast het Schansje; en eindelijk een half mergen, leggende tusschen de twee weegen boven Levendaal, zijnde Thiendvrij; Item nog een Boere hofsteede, gebruikt wordende bij ...(doorgestreept), bestaande in een huis, twee Bergen, schaapschot, en wagenschuur met hof en Boomgaard, mitsgaders het schaapschot op den Berg 't einde de Allee naar Levendaal met de Boomen aan de Zuid- en west-zijde van het zelve, alsmede een weijdje groot Twee mergen, met de Boomen, en het houtgewasch daar op staande, en den uitweg met de Boomen op dezelve, tot aan de Levendaalsche Steeg, met een kamp Bouwland, groot twee en een half Mergen genaamd Peter Jansens camp, leggende westwaards langs de Levendaalsche Steeg met het Schaapschot daar op staande, zijnde Thiendvrij, en dan nog een Mergen, het waatje genaamd, zijnde mede Thiendvrij, mitsgaders een weide hroot ses mergen, genaamd Coerens weijde. leggende 't einde de Levendaalsche steeg, met de reiboomen over de sloot op de Maatscteeg, beneevens twee mergen hooiland genaamd de akkers, eene mergen en de Lange geboomse kamp, en vier mergen in de Maaten, met de Plantagie en het houtgewasch bij dezelve hofstede behoorende; alsmeede de laan beuke boomen van de Levendaalsche weg naar de hofsteede, mitsgaders de Allee boomen langs de gemeene weg, zoverre de hofsteede strekt. En voorts de volgende bouw- en Drieslanden op den berg geleege alsze: tusschen het Levendaalsche Bos en de struikjes een oud veld, groot omtrent twee mergen strekkende tot de wei bij het land van Hoolhorst,- Item een half mergen tusschen de struikjes en den Akker van Aalbert van Dolder.- Item een mergen dries voor het schaaphok aan de zuidzijde van de weg. Item een mergen voor het zelve schot, waar van een akker groot twee hond, thiendvrij is,- Item een half mergen naast de Geer van Roelof Jelissen,- Item vier hond, strekkende naar 't Schot van Roelof Jelissen. Item twee en half mergen, leggende t'einde de voorschreev vier hond naar de

Grebse weg. Item drie mergen aan de westzijde van de Levendaalsche weg, strekkende van het Levendaalsche Bos, tot aan den Akker van Aalbert van Dolder. Item twee mergen de Bijl en Steck genaamd. Item twee mergen genaamd den Donderberg,- Item een en een half mergen, strekkende van het Schaapschot met het eind naar den Donderberg. Item een mergen genaamd Arie Creijns mergen, langs de Levendaalsche weg.- Item een mergen genaamd de ronde mergen,- Item een half mergen genaamd de Stronk akker.- Item een half mergen genaamd Wouters stukje, gelegen langs de beuke Allee, Item twee mergen de wal akker genaamd. Item een en eenhalf mergen langs de Levendaalsche weg van het schot naar de beukjes;- Item een mergen het Boomstukje genaamd;- Item twee mergen genaamd de hoekjes gelegen boven het huis.- Item twee mergen in den Eng genaamd het Biesgat. En eindelijk nog een mergen de zandschulp genaamd." Verder blijkt uit het stuk dat er ook een rentmeester in dienst was voor Leefdael.

Hoe lang Nicolaas van der Waaijhe Leefdael in eigendom heeft gehad is (nog) niet bekend.

Jaren later is het gezamenlijk eigendom van de uit Scherpenzeel afkomstige heren Gerardus van Davelaar en Jan Renes, en de uit Woudenberg afkomstige Teunis de Jong. Dit drietal verkoopt in 1830 en transporteert op 22 februari van dat jaar het landgoed Levendael met de daarbij behorende gebouwen, landerijen, driestlanden en houtgewassen, voor een bedrag van 21.500 aan Pieter Huibert Roghair. Deze Pieter Huibert Roghair (1806-1872) was een te Alkmaar geboren telg uit het bekende Rhenense geslacht Roghair en staat te boek als "koopman in houtwaren".

Duidelijk komt in de transportakte naar voren dat op dat moment het oorspronkelijke kasteel Leefdael niet meer bestaat. Er is sprake van o.m. "een boerenhofstede bestaande in boomgaard, tuin en gracht". Blijkbaar is Leefdael gesloopt en op het terrein is een boerderij gebouwd. Alleen de gracht herinnert nog aan het kasteel. De boerderij met daarbij drie bunders en éénen-veertig roeden land worden op dat moment gepacht door Geurt van Laar.

Pieter Huibert Roghair houdt Leefdael niet lang in bezit. In 1837 verkoopt en op 27 november van dat jaar transporteert hij het "adellijke riddermatige landgoed Levendael met de daarbij behorende gebouwen, landerijen, houtgewassen, enz." aan Antoine Frederich Gijsbert Gottlob Constantin Baron (Freiherr) von Knobelsdorff. Deze te Pera in 1797

geboren en te Arnhem in 1853 overleden adellijke heer was gehuwd met jonkvrouwe Louise Charlotte Jeanette van Schuijlenburch (1802-1883). Dit echtpaar woonde te Rhenen in het huis Heimerstein. Verder blijkt uit de transportakte dat Geurt van Laar nog steeds het stuk grond pacht waar eertijds Leefdael op gestaan heeft.

Om de schakel met de volgende eigenaar van het goed Leefdael goed te kunnen volgen was een nadere bestudering van Von Knobelsdorff's familierelaties noodzakelijk.

Voorname Von Knobelsdorff had een zuster Johanna Philippina Frederica Constantia von Knobelsdorff (1796-1852), welke gehuwd was met Gerrit, graaf Schimmelpenninck, heer van Nijenhuis en Peckedam (1794-1863). Onze "Rhenense" Baron von Knobelsdorff was dus een zwager van graaf Gerrit. Maar hun "band" werd (indirekt) na de dood (in 1853) van onze Baron von Knobelsdorff nog sterker. Zijn weduwe, jonkvrouwe van Schuijlenburch, hertrouwde in 1855 met Gerrit, graaf Schimmelpenninck, die sinds 1852 weduwnaar was van Johanna Philippina Frederica Constantia von Knobelsdorff.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat later het goed Leefdael in handen blijkt te zijn van de familie Schimmelpenninck. Waarschijnlijk is de eigendom overgegaan via een (in 1882 vermelde) te 's Gravenhage opgemaakte onderhandse akte, gedateerd 14 maart 1854.

Een jongere zoon van graaf Gerrit, nl. jonkheer Ernest Herman Frederik Adriaan Schimmelpenninck (1823-1882) lijkt hem te zijn opgevolgd in zijn Rhenense goederen, waaronder Leefdael. Deze jonkheer Ernest was gehuwd met jonkvrouwe Maria Jacoba Fabricius (1831-1892).

Jonkheer Ernest overleed op 5 januari 1882 op Heimerstein. Zijn nalatenschap werd geïnventariseerd op 17, 18, 24 februari en 14 maart 1882 en op 22 mei d.a.v. onder zijn echtgenote en kinderen verdeeld.

In oktober van het zelfde jaar vindt er een publieke verkoping plaats in de Koning van Denemarken te Rhenen inzake de nalatenschap van jonkheer Ernest Herman Frederik Adriaan Schimmelpenninck. Onder de percelen bevindt zich onder nummer één het landgoed Heimerstein, dat voor 112.000 ingezet wordt, en onder nummer vier de goederen die eertijds behoorden tot het goed Leefdael, dat ingezet wordt voor 42.000 door Dirk Sandbrink.

Het goed bestond toen nog uit ruim 108 hektaren grond met daarop o.m. de boerenhofstede Groot Levendael, de boerenhofstede Nieuw Levendael en de tabakshofstede Levendael. Alhoewel het uit de omschrijving niet goed is op te maken (de eerdergenoemde gracht wordt niet meer vermeld, terwijl deze er toen nog wel was) meen ik in de tabakshofstede Levendael dezelfde hofstede te herkennen waarvan in 1830 en 1837 Geurt van Laar pachter was. Deze tabakshofstede Levendael was in 1882 verpacht aan Wouter Ariesen, voor een bedrag van 203,50 per jaar, te betalen op iedere twee en twintigste februari.

Op 14 oktober lezen we dat Jan Copijn en Arie Westeneng Arieszoon (te Maartensdijk) Heimerstein voor 112.000 hebben gekocht en dat het goed Leefdael voor 51.000 overging in handen van Maria Barbara Menso, weduwe van Jan Pijnappel, te Amsterdam.

De te Rhenen in 1804 geboren en te Amsterdam in 1889 overleden Maria Barbara Menso behoorde tot het bekende Rhenense dominees- en burgemeesters-geslacht Menso. Ze was een dochter van Menso Johannes Menso (1762-1811) en Hanske Volbragt Deuring.

Aan wie Maria Barbara Menso het goed Leefdael verkocht of naliet is (nog) niet bekend.

In 1922 vond er te Rhenen een openbare verkoping plaats van goederen op het Laareind, welke toebehoorden aan mevrouw Warneke uit 's Gravenhage. Leefdael werd daarbij, ten behoeve van Wouter Johannes Arissen en diens zuster Aaltje Arissen, gekocht door de heer Leccius de Ridder.

Acht jaar later, in 1930, vond een scheiding van goederen plaats, waarbij Wouter Johannes de volledige eigendom van Leefdael verkreeg.

De jongste zoon van voornoemde Wouter Johannes, namelijk Albertus Arissen, is de huidige eigenaar van Leefdael.

De familie Arissen woonde al vele jaren voor het voornoemde jaartal 1922 op Leefdael. In de jaren zeventig van de vorige eeuw, en misschien ook al voor die tijd, woonden zij al op Leefdael en oefenden daar een boerenbedrijf uit.

29 gezicht op de oorspronkelijke boerderij vanaf de buitengracht) (foto ROB)

gezicht op het opgravingsterrein vanuit de 1000-jarige linde (foto ROB)

Opgravingen op het kasteelterrein

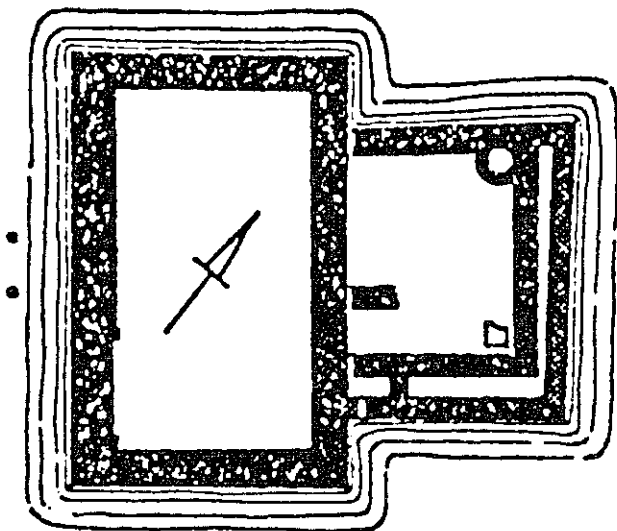
In 1943 zijn er opgravingen gedaan naar het huis Leefdael door Prof. J.G.N. Renaud. De opgravingen vonden plaats tijdens de maanden februari en maart van genoemd jaar. In een rapport opgemaakt door de heer Renault betreffende deze opgravingen worden een aantal interessante wetenswaardigheden vermeld betreffende het huis.

In de tijd van de opgravingen stond op het betreffende perceel aan de Levendaalse Weg een boerderij, welke een overblijfsel zou zijn van het voormalige huis Leefdael. Achter de boerderij, welke is afgebroken en in welke plaats een andere boerderij is gebouwd, liep het terrein met een steile helling enige meters af. De situatie was toen als het ware een eiland met daaromheen een dichtgevalen gracht met daaromheen een helling. Aan de andere kant van deze helling bevond zich een buitengracht welke, door een doorgraving in de wal, in verbinding stond met de binnengracht. Deze buitengracht was in 1943 deels nog in takt. Korte tijd later is ook deze gracht gedempt, ten einde een beter gebruik van deze grond te kunnen maken.

Op 17 februari 1943 werd een aanvang gemaakt met het graafwerk en na enkele dagen lag de fundering van Leefdael bloot en kon met het detailonderzoek worden begonnen.

Het grondplan van Leefdael werd gevormd door een rechthoek van negen meter bij veertien en een kwart meter met een vrijwel symetrisch uitgebouwde vleugel op de zuid-oost-zijde. Opmerkelijk is de overeenkomst van de fundering met wat men op de achttiende eeuwse gravure van het huis ziet. De muurdikte van het grondplan was niet overal dezelfde; deze varieerde van 56 cm. tot 141 cm. De binnenmuren waren geheel verdwenen. De bruggepalen midden voor de westgevel wezen er echter op, dat de ruimte waarschijnlijk in drieën verdeeld is geweest: twee vertrekken ter weerszijden van een gang of hal, waarin ook de trap naar de bovenverdieping uitkwam. (afb. 10)

Uitmetselingen aan de binnenzijde van de westmuur wezen op een schouw, zoals men die in keukens vond. Brokstukken van haardsteentjes, welke op deze plek werden aangetroffen, lijken dit te bevestigen. (foto ROB)

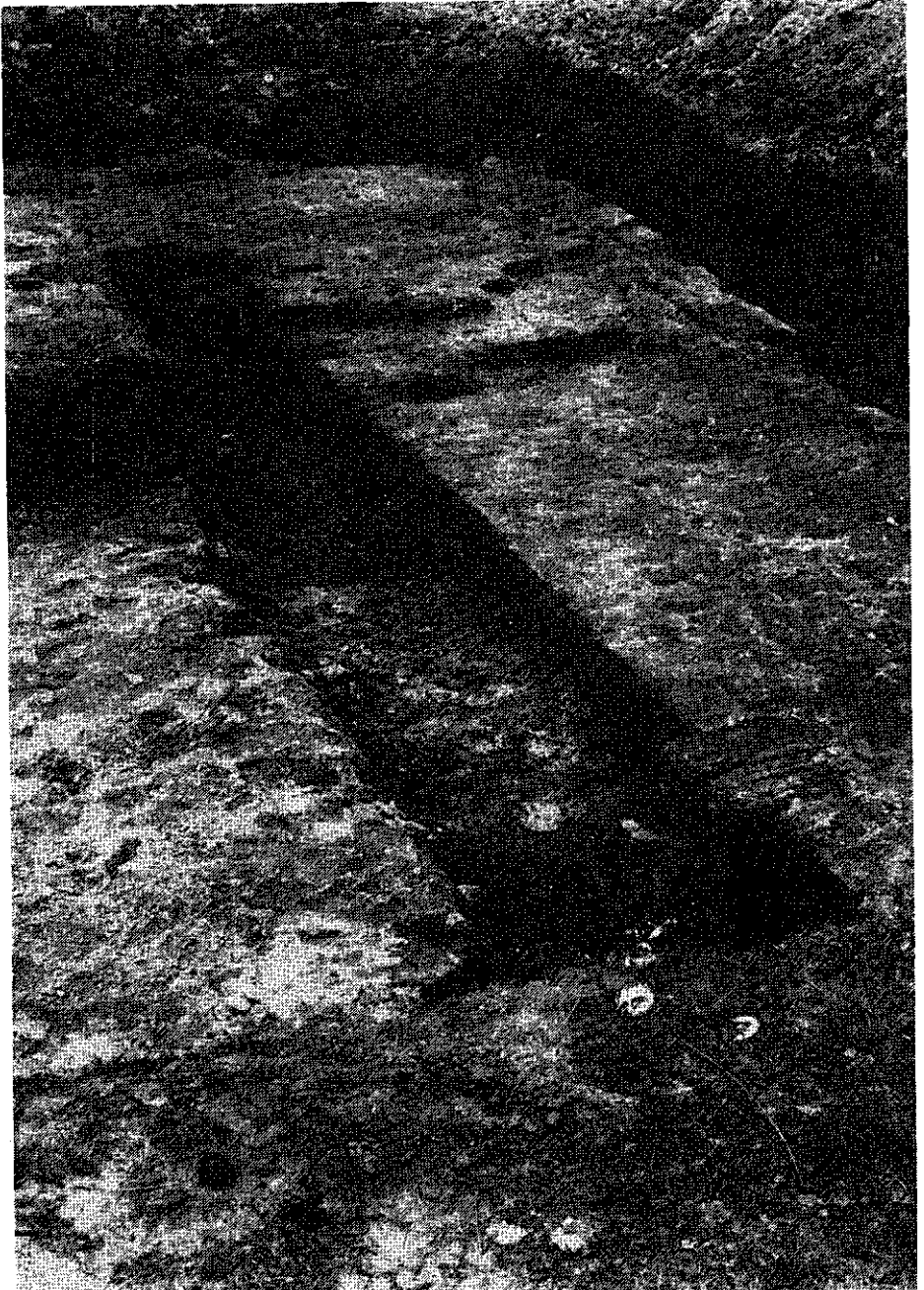

LEVENDAEL

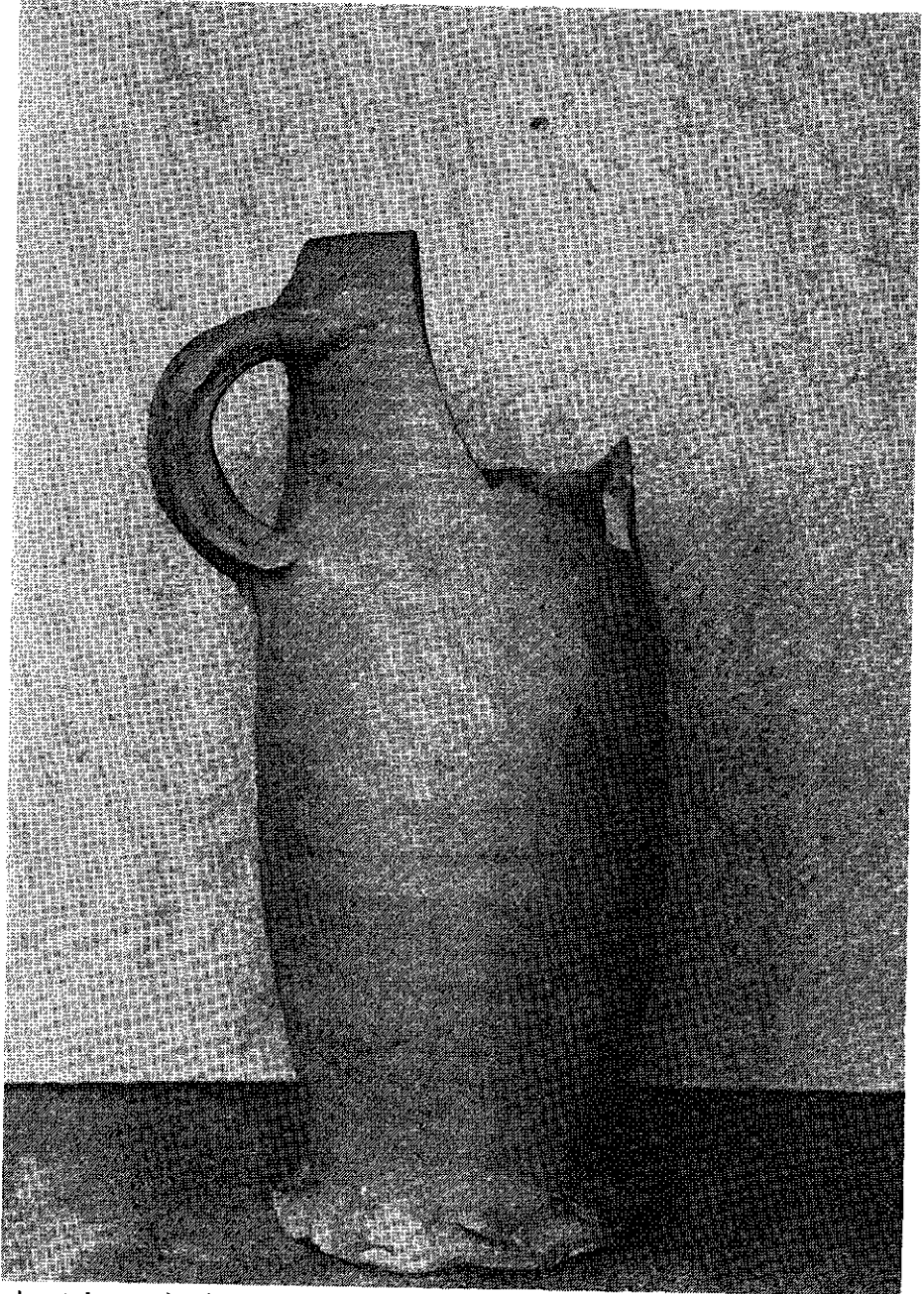
▣ XIV ♂

▣ XVI

Afb.10 plattegrond van de fundering van Leefdael

de schouw in het hoofdedeelte van kasteel Leefdael

de steinzeugkan`

Tegen de binnenzijde van het noordelijke deel van de westmuur werd een, niet geheel gave, steinzeugkan gevonden. Deze kan kon gedateerd worden op ongeveer het midden van de veertiende eeuw. Ze moet tijdens het dichtgooien van de funderingsgleuf in de grond gekomen zijn, daar op deze plek zuiver zand lag, zonder afbraakpuin. Op grond van deze vondst meende de heer Renaud de bouw van het huis te kunnen dateren op het midden van de veertiende eeuw. (foto ROB)

De muurbouw van de uitbouw was belangrijk kleiner; niet breder dan 90 cm. Het beeld werd hier door latere verbouwingen (de dubbele muur aan de oostzijde) en door het ontbreken van een deel van de oude muur vertroebeld. Dit uitgebroken muurwerk was volgens de heer Renaud te wijten aan het, enige jaren eerder, zoeken naar stenen voor de restauratie van de Cuneratoren. De oude buitenmuur aan de zuidzijde was daardoor deels en de zuid-oost-hoek geheel verdwenen. In de noord-oost-hoek bevond zich de put, waaruit de bewoners van Leefdael zich van water voorzagen. De put werd bij het onderzoek uitgegraven, echter zonder resultaat. (foto ROB)

In de uitbouw was er nog al het één en ander gebeurd. De oostgevel werd in de loop der tijd afgebroken en vervangen door een iets oostelijker opgetrokken muur. Terwijl aan de noord-west-zijde de nieuwe gevel op de bestaande noord-west-muur aansloot, verdween op de zuid-oost-zijde de oude muur achter een nieuwe. Het is overigens waarschijnlijk dat de oude muur geheel werd opgeruimd. Een klein deel bleef echter wel bewaard. Een tussenmuurtje verbond toen oude en nieuwe muur (dit muurtje was enige lagen hoger gefundeerd) en in de nieuwe muur werd een uitstromingsopening uitgespaard. Op deze wijze had men de uitgebouwde vleugel van een gemak voorzien. (foto ROB)

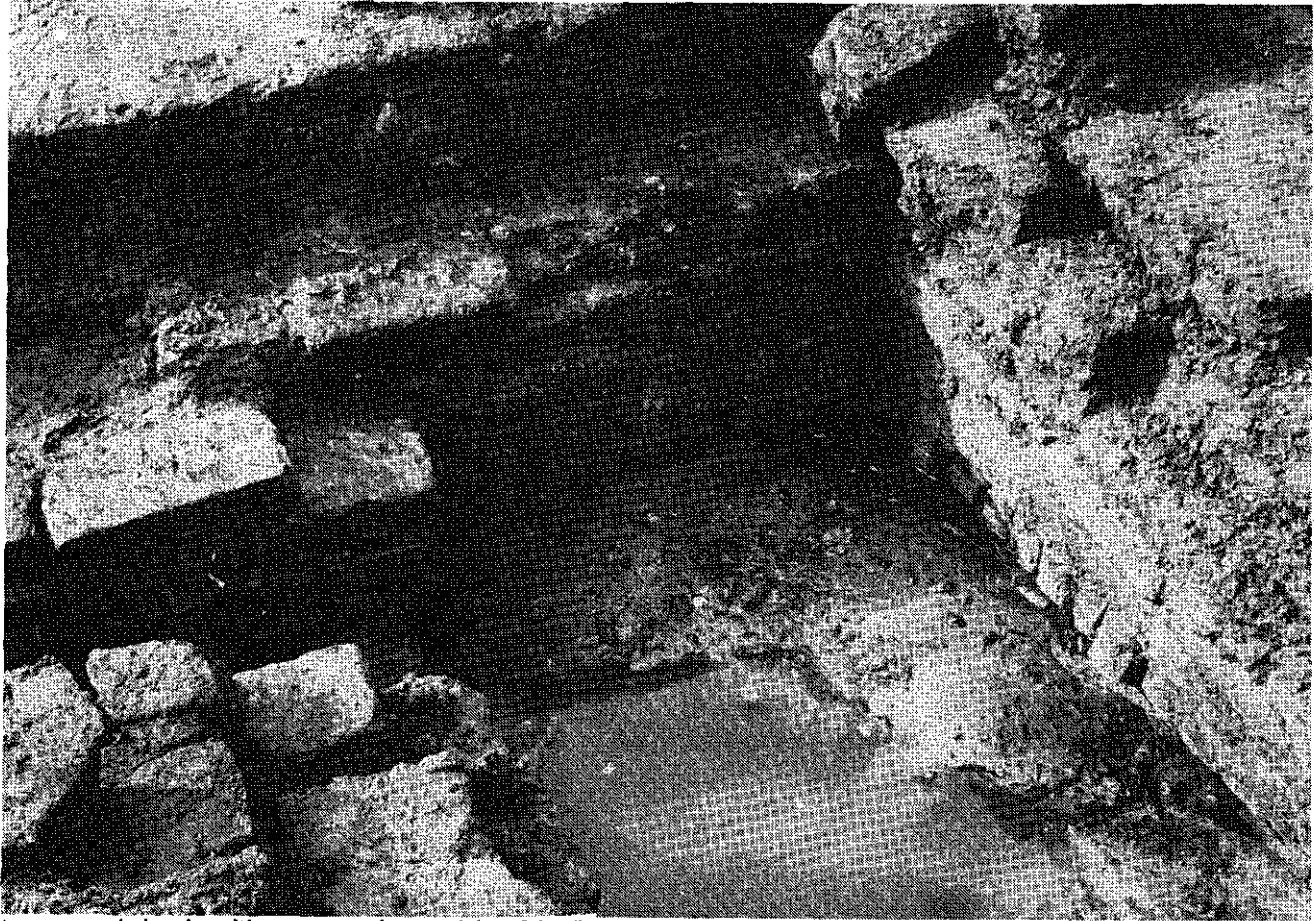
De datering van de bouw van de vleugel werd door de heer Renaud in (waarschijnlijk) de eerste helft van de vijftiende eeuw gesteld. Een latere ommetseling van de voet met kleine stenen zal, volgens de heer Renaud, omstreeks 1800 plaats hebben gehad. (afb. 11)

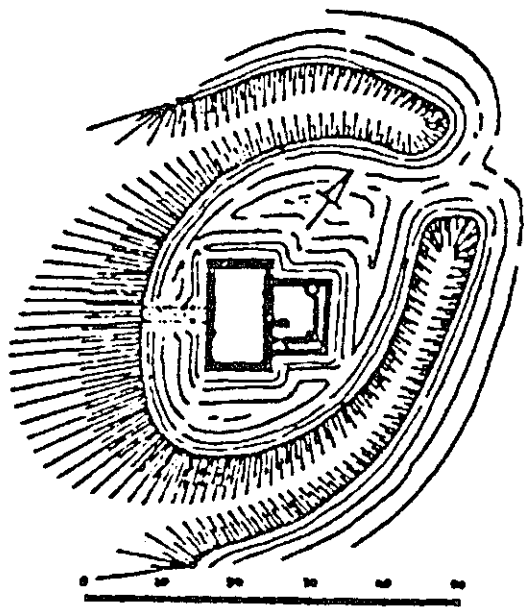
Een coupe door de wal wees uit dat deze waarschijnlijk slechts uit zand heeft bestaan en niet beschermd werd door een palissadering. Misschien heeft vroeger de, waarschijnlijk veel hogere, kam een kroonpalissadering gedragen.

Behalve de eerdergemelde steinzeugkan beperkten de vondsten zich tot scherven en brokstukken van tegeltjes. Op verschillende plaatsen werden fragmenten van zandstenen kruisvensters gevonden, waarop een meesterteken.

de put in de uitbouw van kasteel Leefdael

TERREINSITUATIE
LEVENDAEL

Afb.11

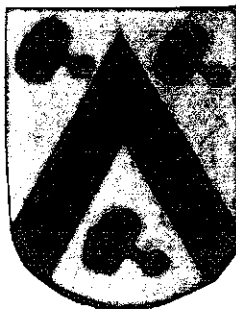
Boerderij Levendael met de 1000-jarige linde (foto J. Combrink)

Bij de totstandkoming van dit artikel ben ik dank verschuldigd aan:

- de heren W.A. Wijburg, F.J. van Rooijen en Ds.M.S.F. Kemp, die op genealogisch terrein, met opzienbarende vondsten zijn gekomen, welke hebben bijgedragen tot een beter beeld van de Rhenense periode Van Leefdael;
- de heer J. Mom, voor het advies m.b.t. tot de opzet van het artikel;
- de heer A.W.F. Arissen, zoon van de huidige "heer" van Leefdael, voor de recentere gegevens over het huis Leefdael.
- Dr.H.P. Deys voor het mij ter hand stellen van een dossier samengesteld door Mr.Dr.J. Belonje.

Bronnen:

- twee artikelen over de familie Van Leefdael in de Nederlandsche Leeuw:
 - jaargang 1986, door Ph.J. van Dael;
 - jaargang 1990, door F.J. van Rooijen.
- genealogische aantekeningen m.b.t. eigen archiefonderzoek in de diverse Utrechtse archieven, alsmede in het Rijks Archief te Antwerpen;
- genealogische aantekeningen ter beschikking gesteld door de heer W.A. Wijburg, ook bevattende aantekeningen van Ds. M.S.F.Kemp;
- een dossier met daarin een aantal aantekeningen betreffende Leefdael en een groot aantal stukken betreffende Jan van Brienen, luitenant in het regiment Infanterie van de Luitenant-Generaal Leusden, welk dossier is samengesteld door Mr.Dr.J. Belonje.

G E N E A L O G I S C H E B I J L A G E N

De afstamming van Peronne de Sart uit Hugo Capet en Karel de Grote:

```

Keizer Karel de Grote 742-814
|
Lodewijk de Vrome
|
Gisela v. Francië x Everhard, markgrf. v. Friuli
|
Gadewich v. Friuli x Ludolph, htg. v. Saksen
|
Otto, htg. v. Saksen x Hadewich
|
Hendrik I, "De Vogelaar" x Mathilde v. Westfalen
|
Hadewich v. Saksen x Hugo de Grote
|
Hugo Capet 940-996 x Adelheid van Poitou
|
Hadewich v. Frankrijk x Reinier IV, grf. van
|                               Henegouwen
|
Beatrix v. Henegouwen x Ebles I, grf. v. Roucy
|
Hadewich v. Roucy x Gottfried de Rumigny
|
Peronne de Rumigny x Adolphus de Sart
|
Peronne de Sart x Willem de Hauterive
    
```

Afstamming Van Leefdael uit Peronne de Sart:

Willem, hr.v.Hauterive x Peronne de Sart

Philip, hr.v.Hauterive x Eufalia de Rosoy

Rogier de Hauterive x Alix, erfdochter v.Leefdael

Lodewijk, hr.v.Leefdael

Gerard v.Leefdael

Lodewijk, hr.v.Leefdael

Rogier v.Leefdael

Rogier, hr.v.Leefdael

Gerrit v.Leefdael

Elisabeth, erfdr.v.Leefdael

Rogier v.Leefdael

overl.1347 x

Willem van Petershem

Jan v.Leefdael

De oudste linie sterft uit
en de heerlijkheid Leefdael
vererft op de familie
Van Petershem.

Dionijs v.Leefdael x Anna v.Vianen v.Beverweerd
overl. in of voor 1395/beide begr.Cunerakerk

Dionijs v.Leefdael x
overl.ca.1491
begr.Cunerakerk

1) Margriet van Wees,
overl.1455,begr.Cunerak.
x 2) Catharina Jansdr.
van Voirsbach

Lodewijk v.Leefdael x
overl.ca.1506

1) Elisabeth Willems
x 2) Christina de Wilde

Jan.v.Leefdael, overl.1530

Rijkland v.Leefdael
geb.tussen 1496/1503

x
Cornelia van Ranst
vrwe.v.Eeten, Meeuwen

x
Peter van Gendt

Philips v.Leefdael
overl. 1568

Geertruid van Gent
overl.1599

Uitgestorven in
mannelijke lijn.

x
Johan van Winssen
overl.<1567

De afstamming van de schrijver van dit artikel uit Van Leeftael (via Van Winssen):

Johan van Winssen x Geertruid v.Gent, overl.1599

Peter van Winssen x Antonia van de Water

Christina van Winssen x Dr.Johannes Crellius

Anthoetia Crellius x Nicolaes Godron

Isaacq Godron x Janneke Jans van Tonden

Nicolaes Godron x Cornelia Vink

Jacobus Godron x Helena Boomkens

Nicolaas Godron x Johanna Maria de Royere

Everharda Clementia Godron x Carel Zigeler

Johanna M. Zigeler x Dirk Milet Baron de Saint
Aubin

Carel E.H.J.Milet de St.Aubin x Femmijna Puijman

Carel E.H.J.Milet de St.Aubin x Sophia F.A.Land-
weer

Elisabeth Milet de St.Aubin x Philippus H.Teune

Alida J.Teune x Johannes Dirk van Dael

Philippus J. van Dael x Marianne J.van Zelm Zwern

Philippus C.E. Aubin van Dael, geb.1984

Het geslacht ARISSEN uit Achterberg

De geslachtsnaam Arissen is ontstaan uit het patronym Arissen (Arie's zoon) ten tijde van de invoering van de burgerlijke stand (1811-1813). Zowel het huwelijk van Arien Everden als van zijn zoon Wouter Arissen is niet te Rhenen (Achterberg) te vinden. Ook het lidmatenregister gaf geen uitkomst. Waarschijnlijk vestigde Arien Everden, als eerste van zijn geslacht, zich te Achterberg. Nader onderzoek zal zijn herkomst aan het licht moeten brengen.

Arien Everden x Feijt Wouterse

Wouter Arissen ~ 29.8.1784 + 16.3.1840

x

Hillitje v.Kooten ~ 16.10.1785
(dr.v.Geurt Jansen v.K.x Neeltje Gerritsen)

Arie Arissen

* 18.10.1813 + 21.3.1898

x 1) Elisabeth Teunissen x 2) Anneke Hootse

Wouter Arissen *17.2.1842 x Wijntje Wisgerhof

Wouter Johannes Arissen x Jannigje van Essenfeld
*31.10.1883 *9.6.1906

Albertus Arissen *28.11.1933 x Wilhelm.van Hernen

Albert Wouter Frederik Arissen

(* staat voor "geboren in de gemeente Rhenen")

(~ staat voor "gedoopt te Rhenen")

(+ staat voor "overleden in de gemeente Rhenen")

O U D R H E N E N

Mededelingenblad van de

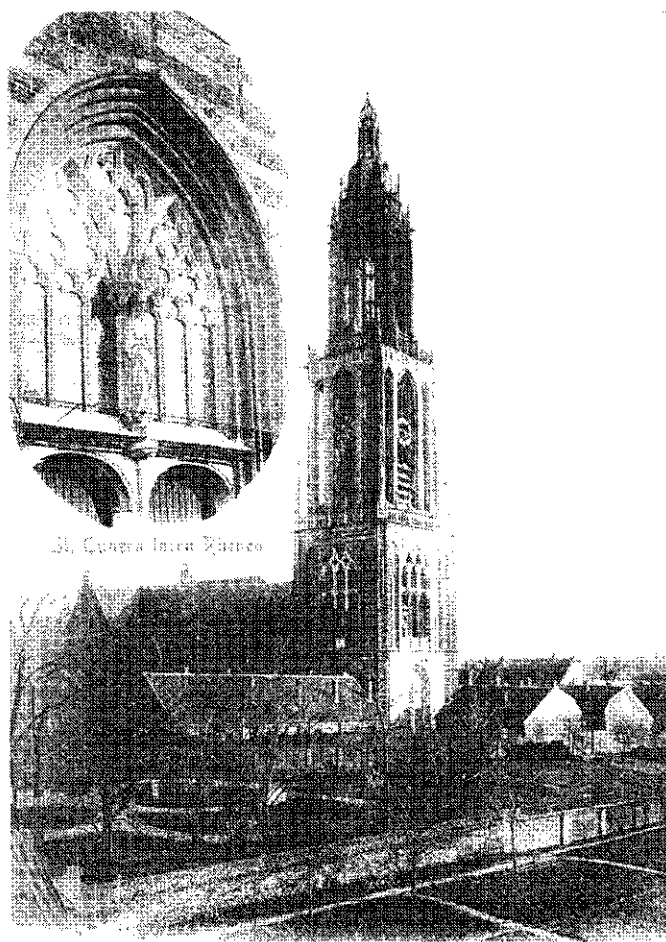
Historische Vereniging

Oudheidkamer Rhenen en Omstreken

Elfde jaargang

Mei 1992

No. 2

St. Cunera

Uitspanning 1. juli 1992

St. Cunera en de Cuneratoren, wat beide betreft is 1992 een belangrijk jaar.

1992 EEN GEDENKWAARDIG JAAR

"Wij gedenken in het jaar 1992 enkele bijzondere gebeurtenissen. Vormt de ontdekking van Amerika in 1492 een feit van wereldbelang, de aanvang van de bouw van de Cuneratoren, eveneens in 1492, is voor ons Rhenenaren, van even grote betekenis".

Met deze woorden begint het voorwoord van onze voorzitter in het deze maand te verschijnen boek over de Cuneratoren getiteld **1492 - 1992 500 JAAR CUNERATOREN TE RHENEN**. Dit boek zal worden uitgegeven door onze historische vereniging als No. 3 in de Historische Heuvelrugreeks. Deze uitgave werd mogelijk gemaakt door financiële bijdragen van de Gemeente Rhenen, de Stichting Gebroken Lente en onze vereniging.

Het ligt in de bedoeling dat alle leden van de vereniging in principe dit boek gratis ontvangen, maar aangezien we met de begroting voor 1992 met deze uitgave geen rekening hebben gehouden, zult u bij het boek een acceptgiro ontvangen, waarmee u (niet verplicht overigens) een bedrag kunt overmaken ter compensatie van de door onze vereniging te maken kosten. Dat mag natuurlijk minder zijn dan de f 15,- waarmee het boek ook in de winkel verkrijgbaar is.

Op 11 mei 1492, startte men met de bouw van de toren, die in 1531, 39 jaar later, gereed zou komen. Het getuigde toen van een ondernemingszin van ongekende omvang, die op het dagelijkse leven in het kleine stadje in die tijd een grote invloed moet hebben gehad.

Hoewel de Cunerakerk ouder is dan de toren, zijn beide bouwwerken sinds het gereedkomen van de toren zo onafscheidelijk met elkaar verbonden geweest, dat in de terugblik op 500 jaar geschiedenis van de toren in de zes artikelen van het boek beide aan bod komen.

In 1992 herdenken we eveneens dat het 600 jaar geleden is dat het St. Cuneragilde te Rhenen werd opgericht. We hebben gemeend er goed aan te doen hier in deze uitgave van Oud Rhenen aandacht aan te besteden in de vorm van een artikel van de hand van Mr. Dr. J. Belonje.

Al met al is 1992 ook voor de historie van Rhenen een gedenkwaardig jaar!

De redactie van "Oud Rhenen"

DE TARTHORST (Wageningen) - 2

In Oud - Rhenen 1991 nr 2, is een publicatie van wijlen de heer J. Combrink over "De Tarthorst" in Wageningen opgenomen. Het is ondergetekende bekend op welke wijze het verhaal tot stand is gekomen. Toch ben ik zo vrij enkele correcties in dit stuk aan te brengen omwille van de waarheid.

1.Het artikel begint met: "In Wageningen staat een nieuwbouflat in een gelijknamige wijk, de Tarthorst".

De wijk Tarthorst bestaat wel doch er zijn daar geen flats gebouwd.

2.De familienaam "Breunesse" moet "Breunissen" zijn.

3."Het was onze zustervereniging die in de persoon van de heer A.G. Steenbergen in Oud - Wageningen....".

Oud - Wageningen bestond nog niet in 1969, het jaar waarin ik de Tarthorst belichtte in de pers. De vereniging werd eerst op 17 april 1973 opgericht.

4.Ik schreef alleen een tweetal artikelen over de historie van de Tarthorst in de Veluwepost (en niet de Wageningse Courant) van 21 en 23 mei 1969. In de Veluwepost van 24 oktober 1969 stond mijn verhaal "Brand op hoeve Tarthorst" in 1886.

5.In juni 1969 heeft alléén de Archeologische Werkgroep voor Nederland bodemonderzoek gedaan.

6.De bij het verhaal geplaatste afbeeldingen (foto's van de tekeningen) zijn afkomstig uit de collectie van schrijver dezes.

Wageningen, oktober 1991

A.G. Steenbergen

TENSLOTTE NOGMAALS DE TARTHORST TE WAGENINGEN

In het januarinummer van "Oud Rhenen" vorig jaar werd ruim aandacht besteed aan de Tarthorst te Wageningen¹. Dit was ooit een sterkte aan de noordwestkant van Wageningen, opgericht door Gelre als antwoord op het bisschoppelijk kasteel de Horst te Rhenen.

Omdat de oorsprong van deze sterkte dus duidelijk gekoppeld is aan een stuk geschiedenis van Rhenen, is er inmiddels wat verder onderzoek verricht in het Gemeente-archief te Wageningen. Ook elders in dit nummer van Oud Rhenen vindt u nog enig commentaar op het reeds genoemde artikel van Combrink over de Tarthorst. Gebleken is, dat er inderdaad weinig onderzoek naar de geschiedenis van de Tarthorst is gedaan, mogelijk als gevolg van het feit dat hierover weinig in de archieven te vinden is, mogelijk als gevolg van het feit dat een deel van het Oud Archief te Wageningen ooit door een brand verloren is gegaan.

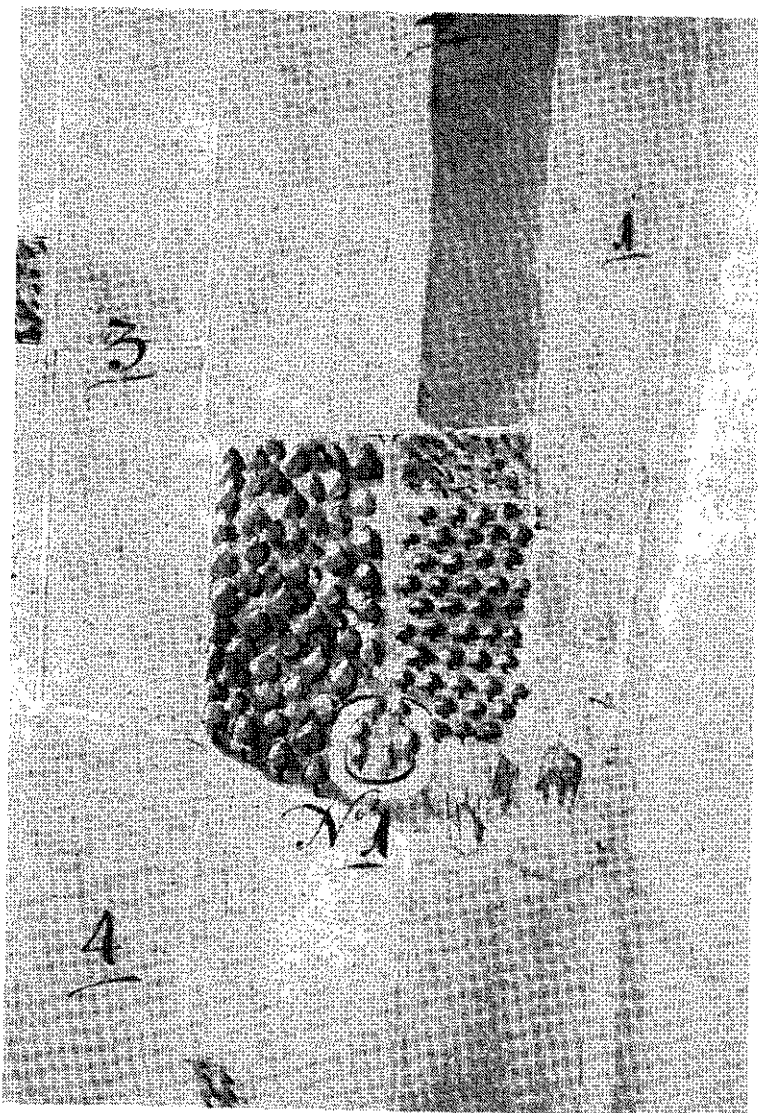
Toen de familie Breunissen in 1832 de boerderij de Tarthorst en bijbehoren van de familie Van Byland kocht, waren leden van deze familie al tenminste vanaf de 17^e eeuw pachters van dit boerderijcomplex. De boerderij stond in de zogenaamde "Bovenbuurt" of ook wel de "5^e Polder Boven Dijkgraafs".

Volgens een beschrijving in de Polderatlas, aanwezig in het Archief van de Dijkstoel van Wageningen en Bennekom, uit 1752/1753 strekte deze polder zich uit: "Beginnende met het goet genaamt Tarthorst, toebehorende de Heer van Bouselen, eyndigt met de Alee van de Heer J.T. van Eck Heer van Nergena incluijs welke schiet van de Bornse Steegh tot aan de Dijkgraaf tusschen den Dijkgraaf en de Bornse steegh". De Tarthorst vinden we hier onder N° 1.

Voorts blijkt dat de Tarthorst op 29 mei 1771 in bezit overging op de heer Lodewijk Grave van Beylandt. Ook wordt vermeld dat de Tarthorst op 12 september 1833 publiek gekocht werd door Cornelis Breunissen, die de boerderij en bijbehorende landerijen daarvoor in pacht had.

In de Polderatlas van 1753 wordt het goed de Tarthorst als volgt beschreven:

1. J. Combrink, "De Tarthorst (Wageningen), Oud Rhenen 1991, No. 1, p. 15-23.

Afbeelding van het goed "de Tarthorst" uit de Polderatlas van 1753; de circelvormige gracht in de tuin duidt mogelijk op de plaats van de vroegere burcht.

"Nummer 1.

Eigenaar: de Heer van Bouselen

Vrugten: Huys, Hoff, Boomgaard, Bos en Bouwland

Grootheyd: 5 morgen, 4 hont en 7 roeden

Naamen: De Tarthorst"

In de Bovenbuurt of ook wel "Overbuurt" genoemd, woonden al eeuwenlang leden van de latere familie Breunissen; zo noemen we achtereenvolgens o.a.:

1677 - 1690 Willem Breunisse

1747 Weduwe Breunis Willemse

1757 Cornelis Breunissen

1815 Breunis Breunissen (geb. Wageningen 14.1.1762)

1825 Cornelis Breunissen (ged. Wageningen 4.5.1794), vanaf 1833 eigenaar.

De plaats van de Tarthorst was in de Bevolkingsregisters begin 19^e eeuw aangeduid als B No. 139; in de Verpondingsregisters van 1806-1811 onder Huis No. 128.

Combrink duidde in zijn artikel in Oud Rhenen al aan dat de tekening van de boerderij van Pronk uit 1731 laat zien dat de Tarthorst geen gewone boerderij was, maar eerder leek op een adellijk huis, dat tot boerderij was omgebouwd.

Kijken we naar een tekening van de Tarthorst uit genoemde Polderatlas van 1753, dan zien we uit de ligging en de opzet van de tuin, bos en boomgaard bij de boerderij dat we hier met een goed te maken hebben, dat inderdaad eerder paste bij een adellijke woning (zie afbeelding).

Ook de familie Breunissen was bepaald niet onbemiddeld, zoals uit de latere koopakte van 1833 is gebleken.

In de tuin vinden we een cirkelvormig stuk land met bomen, omgeven door een gracht. Dit zou wel eens kunnen duiden op de plaats waar vroeger de burcht de Tarthorst heeft gestaan.

Verder onderzoek naar de oorsprong van de Tarthorst laten we graag over aan onze zustervereniging te Wageningen. Toch was de koppeling met de geschiedenis van het bisschoppelijk kasteel de Horst te Rhenen voor ons voldoende aanleiding om hier in Oud Rhenen aandacht te besteden aan de Tarthorst.

A.J. de Jong.

Kaart uit circa 1550 met ongeveer op de plaats van de Koningstafel de St. Anthoniskapel.

HOE OUD IS HET "JACHTSLOT" BIJ DE KONINGSTAFEL?

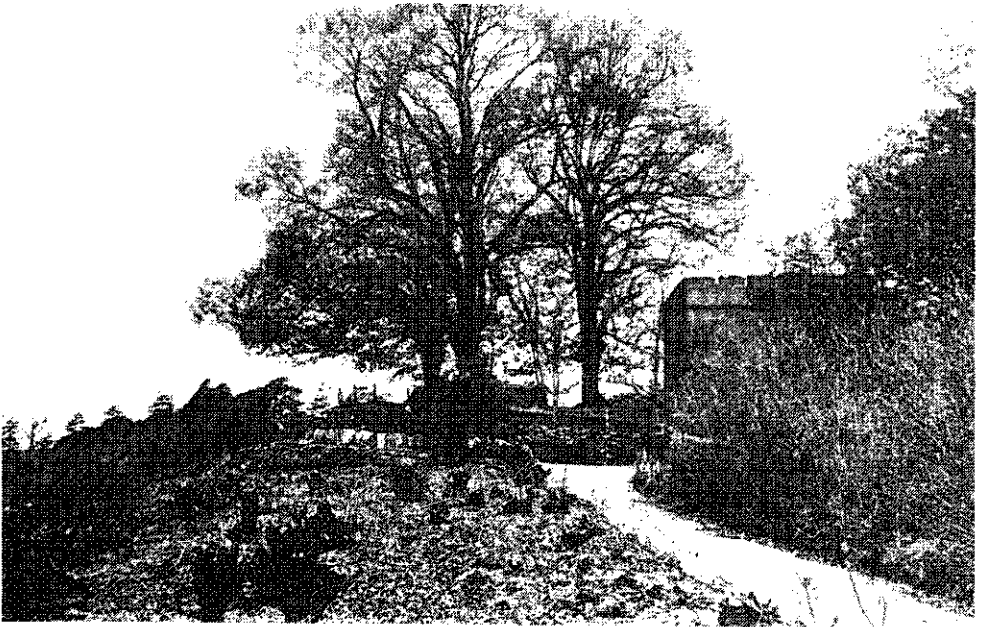
Er is en wordt nog veel gespeculeerd over de ouderdom van de boswachterswoning bij de Koningstafel op het hoogste punt van de Grebbeberg te Rhenen.

Voortman (1) schrijft hier in 1890 nog het volgende over:

"Dit Slingerpad, zooals 't om de vele kronkelingen genoemd wordt, is een der schoonste paden die den wandelaar langs den zuidrand aantreft. Na dit pad af en weer opgewandeld te zijn, ziet ge weldra den Tafelberg of Koningstafel, met zijn drie forsche lindeboomen, boven den omtrek uisteken. Voordat ge echter dit punt beklimt, moet ge nog een kijkje nemen op Louise's bankje, het laatste schoone punt, dat ge langs een paar flinke dennenboomen bereikt en van waar we het geheele Oostelijk deel der Betuwe, van Kesteren tot Huisen toe kunnen overzien, maar gaan wij het voetpad op naar de bekende Koningstafel. Het is een boeiend punt, 't welk door den dichter der Nederlandsche legenden in de volgende regelen wordt bedoeld:

*Laatst ('t was een lieflijke avondstond)
Trad ik in een rijke luthof rond
En klom in 't eind den hoogen top
Eens groen bewassen heuvels op,
Van waar ik heel de Betuw zag,
Die als een landkaart voor mij lag
Bestraald door 's avonds gouden schijn.
Der stroomen vorst, de heldre Rijn
Voert kronklend door 't welvarend oord,
zijn waat'ren naar mijn Holland voort.*

Van waar heet die blauwe hardsteenen zerk, nu geheel aan stukken, daar boven op den berg de Koningstafel? De overlevering zegt, dat de hoogte, waar die steen zich bevindt, meermalen de lievelingsplek was van den paltsgraaf Frederik, neef van prins Maurits, die tot koning van Bohemen verkozen zijnde, na den slag van Praag in 1620 een toevluchtsoord zocht in ons gastvrij Nederland en in Rhenen op zijn paleis den jachttijd doorbracht. Volgens enkele schrijvers zou de Winterkoning op dit punt een jachthuis hebben bezeten.

De hoogte waar de steen zich bevindt en het huisje van den boschwachter, is met eenen door menschen arbeid opgeworpen aarden wal omringd. Eenige geschiedschrijvers meenen, dat de Romeinen, tijdens hun herhaald oponthoud hier te lande, daar eene legerplaats zouden gehad hebben (2). Meermalen, en 't laatst in 1834 onder toezicht van den hoogleeraar J.L. Reuvers, zijn hier en elders in den omtrek oudheden opgegraven, welke men afkomstig acht uit den tijd der Romeinen."

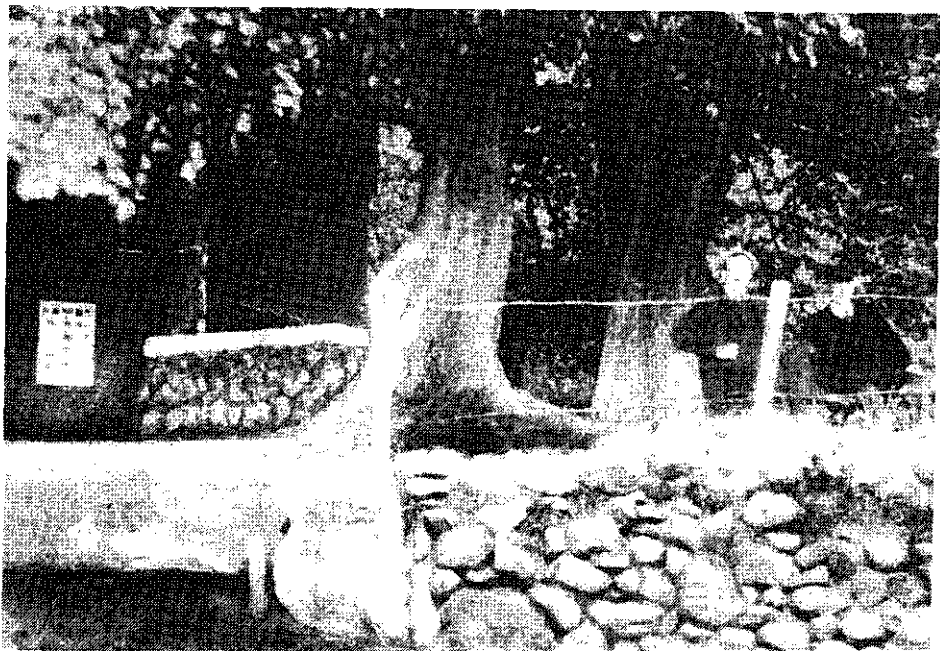
En voorts na enkele uitwijdende opmerkingen:

"Zooals wij straks zagen, hebben ook dichters dit schoone punt bezongen. Claas Bruin, een dichter uit het begin der vorige eeuw, maakte, toen hij in 1713 met eenige vrienden van Wageningen dit punt naderde, de volgende ontboezeming.

*Ziet ge daar den Tafelberg, doch niet van Goede hoop,
Maar van Vorst Frederik, die na 't droevige verloop
Van zijn geluk, toen hij Bohemens kroon moest derven,
Na zijne nederlaag, van elk gehaat, ging zwerven,
Verstooten en verjaagd, met koning Jacobs kroost,
Zijn lieve Elizabeth, en nergens heul of troost
Kon vinden, dan in 't hert der Nederlandsche Staaten,
Doorlugte ballingen! van elk in nood verlaten,
Hier vindt gij hulp en raad, hier werd uw smert verzagt,
Hier hebt ge in eenzaamheid uw dagen doorgebracht:
Dit nedrig Rhenen wierd tot uw verblijf verkooren,
Nadat ge uw Koninkrijk rampspoedig had verlooren.*

Na nog medegedeeld te hebben, dat de Tafelberg eene hoogte van 40 M. + A.P. heeft, gaan wij verder, tussen een rogge- en aardappelveld in, om aan het einde van dit paadje nog een schoon punt te beklimmen, de Ooster Uitkijk genaamd.Etc."

Meer informatie krijgen we echter uit een beschrijving van Haakman uit 1847, die hier het volgende over schrijft:

"De groote laan vervolgende, treft men een weinig verder ter rechterzijde eene zeer lange donker beschaduwde beukenlaan aan, die stadwaarts terugleidt en met den Zaalboog vereenigd is; voorts ter linkerzijde eene fraaije slingerlaan, welke door het kreupelhout, nu hooger dan lager kronkelend, in den omtrek van den Tafelberg uitkomt (N.B. In deze laan is de toegang naar den onlangs ontdekte put, waarover wij nader spreken zullen), en eindelijk aan het einde van die groote laan nog een slingerend, doch steil voetpad, hetwelk met trappen boven op gemelden heuvel uitkomt."

De belangrijkste informatie, die door Haakman gegeven wordt, is de volgende:

"'s Koningstafel toch is de hoogste heuvel van den Heijmenberg, zoo hoog, dat men denzelfden heinde en verre op verscheidene uren afstands in de omtrek kan zien, maar hij is ook daarom niet te allen tijde even geschikt, om er lang op te vertoeven; zal men zulks met genoegen doen, dan moeten wind en weër zeer zacht zijn. Van daar dat er voorheen tegen de hoogte aan de oostzijde van dezen heuvel eene ruime net stroo en mosch overdekte zitplaats gevonden werd (zie afbeelding), welke een groot aantal personen kon bevatten, en derwijze geplaatst was, dat men, als het weër niet toeliet boven te vertoeven, van deze voor de winden beschutte plaats het oog over het schoonste gedeelte van het landschap kon laten weiden.

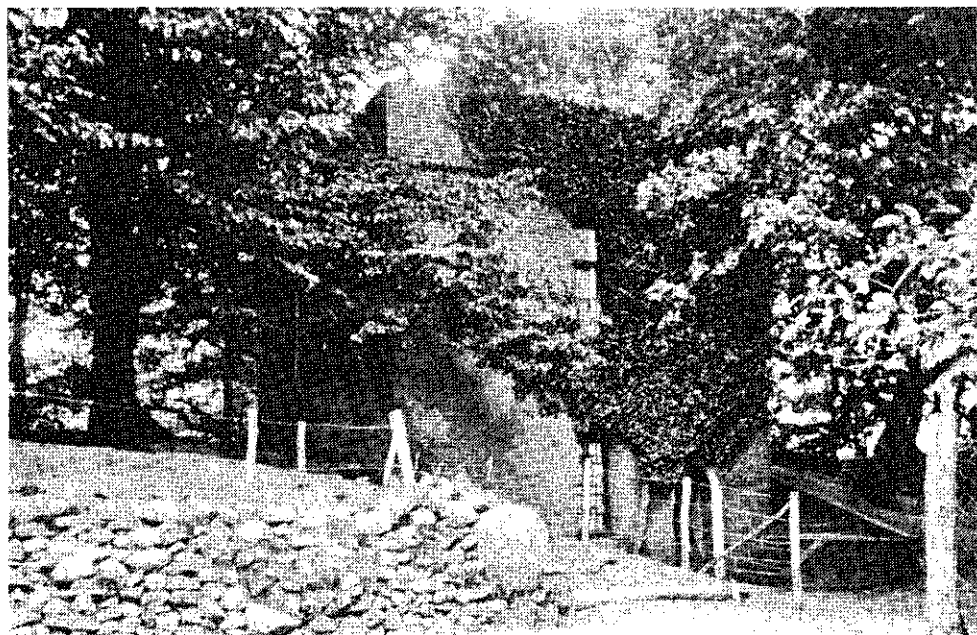
Deze zitplaats is thans vernietigd (N.B. Het stroobekleedsel van dezelve had te voren reeds in hetzelfde lot gedeeld als de andere hier boven vermelde hutten) en aan de noord-westzijde door een vierkant steenen gebouw met kamers vervangen, waarvan de eerste verdieping zich reeds boven de woning van de boschwachter verheft, en dat, zoo het daarvan bestaande plan doorgaat, nog hooger gemaakt zal worden, opdat men er van alle kanten het ruime uitzicht over de geheele landstreek hebbe. Wordt dit plan werkelijk ten uitvoer gebracht, dan zal het gebouw een Belvedere bij uitnemendheid zijn, hetwelk alles zal overtreffen, wat er kan uitgedacht worden, om het genoegen van de bezoekers dezer streken te verhoogen. - Voorheen moest men den Tafelberg van de noordoost-zijde, die wij afgekomen zijn, met eenige trappen opklimmen; thans is die opgang als een terras met veel smaak tusschen graszoden, waarmede de afhelling bedekt is, aangelegd, terwijl op het voorplein nog bloemperken ter

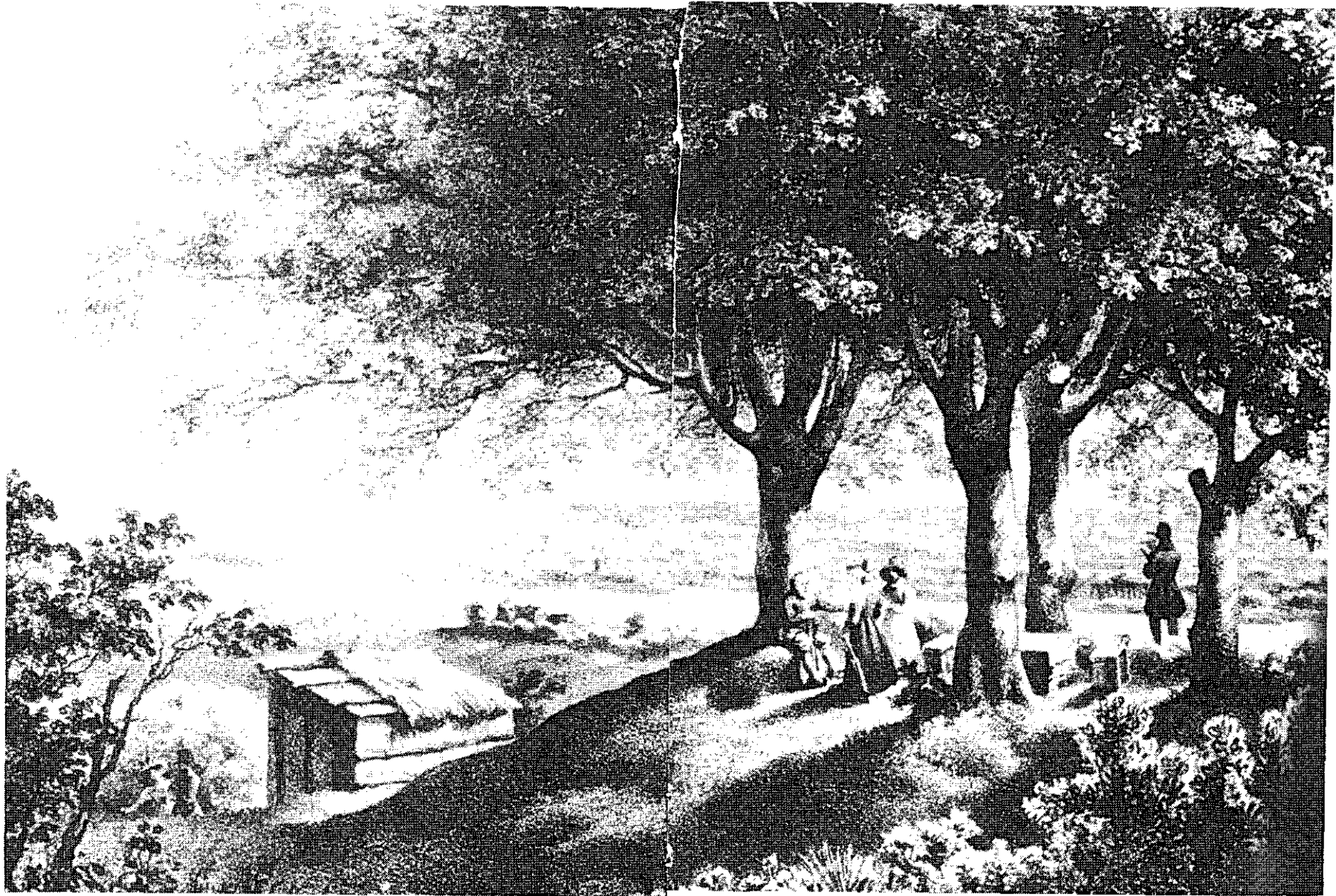
verfraaijing zijn aangebragt en eenig overtollig kreupelhout, hetwelk het uitzigt in den omtrek belemmerde, is weggehakt, zoodat men, van die zijde afdalende en het pad opgaande, dat wij afgekomen zijn, het fraaije vergezigt, dat wij achter ons gelaten hebben, gedurig voor zich heeft. Men vindt op het midden van dezen heuvel op eene verhooging eene hardsteenen zerk als eene tafel, benevens eene fraaije bank, welke het uitzigt op het zuidoosten geeft, en overschaduwde wordt door vier hoogstammige lindeboomen (N.B. Later waren het er nog maar drie!), welker dicht bewassen lover het terrein niet weinig luister bijzetten en het verblijf alhier veraangenamen".

Haakman wijdt nog wat uit over deze plaats, die kennelijk in zijn tijd reeds voor een groot deel ten prooi aan vandalen was gevallen, en wel als volgt:

"De heer Christemeijer, van dezen heuvel sprekende in zijn reeds aangehaalde werkje: Het Lustoord tusschen Amstel en Grebbe, enz., deel II, bl. 180, gewaagt van de omtrekken van een menschenhoofd, welke er op die hardsteenen zerk flauwelijk zouden te zien zijn, wanneer de juiste plaats daarvan werd aangewezen, en schijnt daaraan eene oudheidkundige beteekenis te willen hechten. Thans zal men daar te vergeefs naar zoeken. Die oude steen toch is voor eenige tijd door dezelfde baldadige handen, welke de stroohutten verbrand hebben, uit zijn omvatstel opgeligt, om te beproeven of men hem naar beneden kon werpen. Dit snood bedrijf gelukte maar al te wel, en de steen is daardoor in tweeën gespleten, de kleinere stukken op de afhelling van de hoogte verspreid, terwijl het grootste gedeelte eenen geruime tijd op den vlakken grond is blijven liggen. Thans is dat alles opgeruimd, en een geheel nieuwe steen op een vernieuwd voetstuk in den ouden vorm heeft den vorigen vervangen, om alzoo het aloude eigenaardige van de plaats niet verloren te laten gaan."

Samenvattend kunnen we dus konkluderen, dat het huidige nog bestaande vierkante gebouw met kantelen (N.B. Wanneer zijn die kantelen erafgehaald? In 1970 zaten ze er nog op!) omstreeks 1847 gebouwd is. Ook was de Koningstafel vóór die tijd niet bebouwd en bewoond, immers, het hierboven beschreven vandalisme zou waarschijnlijk niet hebben kunnen plaatsvinden vlak bij de woning van een boswachter. Men kon waarschijnlijk tegen betaling boven op dit gebouw met de kantelen genieten van het uitzicht (een zogenaamde Belvedere); ook werden er vanaf rond 1900 ter plaatse ansichtkaarten verkocht, zoals op enkele afbeeldingen uit die tijd te zien is.

Abbeiding van de "Tafelberg" uit 1830 van J.P. Houtman, met daarop afgebeeld de door Haakman aangeduide "met stroo en mosch" overdekte hut.

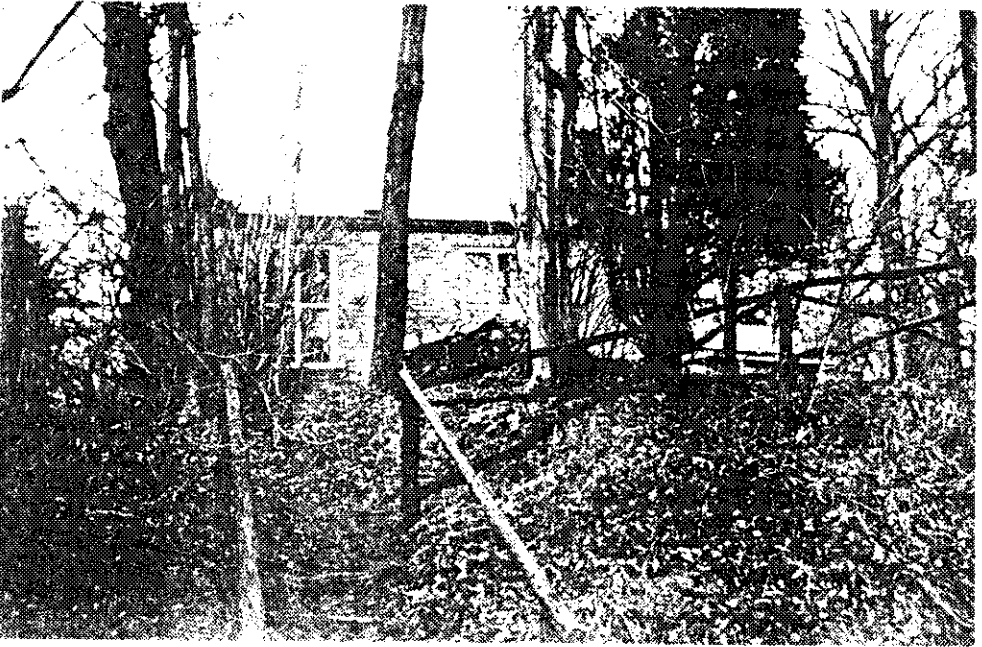
Verder onderzoek in het Gemeente Archief te Rhenen (4) heeft uitgewezen, dat de eerste bewoners van de Koningstafel (in ieder geval in 1849) Dirk van Woerdekom, geb. 7.8.1821, dagloner, en zijn vrouw Willemina Saggrina Hoolhorst, geb. circa 1817, waren. Hij was een zoon van Willem van Woerdekom en Willelijntje Rijkze, en was waarschijnlijk boswachter of bosarbeider.

Niet uit te sluiten is dat er in de middeleeuwen op dezelfde plaats de zogenaamde St. Anthoniskapel gestaan heeft (5), hetgeen mogelijk ook de aanwezigheid van de put verklaart, waarover Haakman rept. Verder onderzoek zal dit moeten uitwijzen.

LITERATUURBRONNEN

1. C.J. Voortman, Naar Rhenen en de Grebbe (Veenendaal 1890).
2. Ch. H. Delfin, Rhenen en de Romeinen, Oud Rhenen 1990, p. 21 e.v.
3. G.C. Haakman, Rhenen en Omstreken, (Amersfoort 1847).
4. Gemeente Archief te Rhenen, Bevolkingsregisters Anno 1829, 1840, 1849 en 1850 -1860 respectievelijk.
5. A.J. de Jong, De Melaten- en de St. Anthoniskapel te Rhenen, Oud Rhenen 1988, No.1, p.4 e.v.
6. H.P. Deys, Achter Berg en Rijn (Wageningen 1981), p. 59 en 60.

A.J. de Jong

1392 - 1992 HERDENKING STICHTING ST. CUNERAGILDE

Reeds eerder in "Oud Rhenen" werd er door mij een artikel¹ gewijd aan het St. Cuneragilde te Rhenen, en werden in dit artikel lijsten van gildeleden gepubliceerd uit de periode 1392 - 1683.

Nu zijn dit soort lijsten geen prettige leesstof, realiseren we ons, echter ze zijn belangrijke bronnen voor geïnteresseerden in de geschiedenis van Rhenen en voor genealogen, die met hun onderzoek bij oude Rhenense families terechtkomen in de periode vóór 1600, en waarbij verdere gegevens veelal niet meer in de kerkboeken te vinden zijn. Men is dan aangewezen op de rechterlijke archieven of bronnen als deze.

Toen Mr J. Belonje dan ook aan de redactie van "Oud Rhenen" een artikel aanbod, getiteld "De confraterniteit van St. Cunera te Rhenen", lag er enige aarzeling om dit te publiceren; immers de lijsten van broeders en zusters van dit gilde waren al gepubliceerd.

Echter er waren twee belangrijke redenen om dit artikel tóch te plaatsen: ten eerste omdat het precies 600 jaar geleden is dat dit gilde te Rhenen gesticht is, en ten tweede omdat Mr. Belonje zijn lijsten vergezeld heeft doen gaan met de nodige voetnoten, die een schat aan informatie opleveren over oude Rhenense families, die hij in archieven, publikaties en tijdschriften had gevonden.

De stichtingsakte van 13 januari 1992 begint met de volgende aanhef:

"Int jaer ons Heren doe men screef MCCCXCII des Sonnendaghes nae den Heyligen Dertiendach, doe overdroeghen wij, broeders van Sunte Kuneren ghilde bi her Dircs raede van den Rijn, onsen commeldeur, in sijn huus, dat wij willen singhen alle Dinxdahe te vespertijt een vesper van Sunte Kuneren ende alle Woensdaghe te merghentijt een misse van Sunte Kuneren"

Er waren toetredingsvoorwaarden, onder andere:

"Voert soe sullen wesen onser brueders XXXII ende onser susteren XVI. Ende voert so en sal men gheen brueder of suster innemen der tijt toe, dat enich brueder of suster afsterft so sal mens innemen op enen Woensdach bi den ghemenen bruederen"

1. Dr. A.J. de Jong, "Oud Rhenen" 6° jaargang (1987), p. 1-14.

"Voert soe en sullen wij brueders openbaere woekernaers, noch openbare overspeelre, noch voercopers in onse bruederscap niet innemen. Voert wanner ijment coemt aen onse ghildemeijsters ende wil in onse bruederscap wesen, soe sal die ghildemeijster sien ende vernemen, wat neringhe hi doet"

Zoals uit de ledenlijsten uit het navolgende artikel blijkt, behoorden de meeste leden tot vooraanstaande en adellijke families. Vaak komt men ook "her" bij de namen tegen, hetgeen duidt op de naam van een kloosterling, waarschijnlijk veelal een broederlid van de "Duitse Orde", die een commanderij vlakbij de westpoort te Rhenen hadden. Voorbeeld is Her Dirc van den Rijn, die het Cuneragilde te Rhenen heeft gesticht, en zelf in 1392 commandeur van de Duitse Orde in Rhenen was.

A.J. de Jong

Het oudst bekende "geheimzegel" van Rhenen met daarop een afbeelding van St. Cunera.

DE CONFRATERNITEIT VAN ST. CUNERA TE RHENEN

Wellicht het meest belangrijke document, dat in de Oudheidkamer, nu genaamd het Streekmuseum te Rhenen wordt bewaard, zal zijn de stichtingsacte van het kerkelijke S.Cuneragilde uit die stad. Dit handschrift, in oorsprong daterende van het moment, waarop de instelling gegrondvest werd, namelijk 13 januari 1392, heeft bij herhaling in latere tijden toevoegingen van verschillende aard ondergaan aler de Reformatie een einde aan de stichting bracht. Men treft een vrij uitvoerige beschrijving daarvan aan in het bekende werk van Prof. Dr. W. van Iterson, getiteld "De Stad Rhenen"¹ en in een bijlage van dit boekwerk is een kopie verstrekt van de bewuste stichtingsacte.

Ofschoon van de tekst der genoemde stichtingsacte niet verklaard kan worden, dat daarin geen merkwaardige bijzonderheden over de instelling zouden voorkomen, doet het toch bepaald vreemd aan, dat de schrijver misschien daartoe geleid door één of andere onnaspeulijke oorzaak, opzettelijk verklaarde nagelaten te hebben de lijsten van de deelhebbers van het eerbiedwaardige oude instituut in zijn afschrift op te nemen. Het is immers zo, dat deze opsomming tal van bijzonderheden bevat over oude , destijds in zwang zijnde achter- en voornamen. Maar ook, omdat het in dit geval gaat om een tamelijk groot aantal personen van degenen, die in de Middeleeuwen zeker niet tot de allerminsten uit de stad Rhenen en omgeving behoord hebben, schijnt het mij toe, dat het zijn nut kan hebben de bewuste gesupprimeerde gedeelten ter aanvulling eens af te schrijven. Voorzien dan van zoveel mogelijke identificering van deze personen kan de bedoelde tekst dan waarschijnlijk meer klaarheid brengen ten opzichte van de geschiedenis van het oude Rhenen.

Het ontbrekende deel uit de gildebrief van St. Cunera moge daarom hier volgen:

"Dit sijn die brueders van sunte kuneren bruederscapp

Beernt van Dolre²
Gheryt Lyster³
Dirc van Schufenborch⁴
Gheryt bull
Henric uten Weerde

Aernt van Heze¹⁷
Roeloff Guedertsz
Jacop van den broeck
Aelbert van Bemmel¹⁸
Henric bull

Johan Propp
Gherit Everwijn⁵
Henric die Wilde⁶
Henric van Herler⁷
Dirc Euerwyn⁵
Henric Bor⁸
Eerst Freyse⁹
Johan Velkener¹⁰
Ariaen Velkener¹⁰
Claes Hermansz
Steuën van Meurss
Peter Hevenriesz
Riquyn van Andelst
Jan van Prusen¹¹
Euert Lyster³
Gheryt lyff Timansz
Wouter van Meerten¹²
Ghysbert die Wit
Johan die Wilde⁶
Henric die Wilde⁶
Bor van Pluderen¹³
Aernt Bor van Leershem⁸
Aelbert de Wit
Jacop Uten broeck
Wouter van der Mijn
Dirc van Weze¹⁴
Jan Paedze
Ghysbert van Westrienen¹⁵
Bor die Monic
Engbert Egberts soen
Godert Michiels soen
Gherijt Lijster³
Tijman Lijster³
Wouter Lijster Rijquens soen³
Ghybert Lijster³
Jan Evertssoen¹³
Dirc van Sculenborch⁴
Roelof Bul ons koster

Meister Egbert van Sculenborch⁴
her Ott van Well
Heer Johan van Ghoer⁹¹⁹ heeft hem ouer
gegeuen alle jair tot renen te senden ofte
seluen te brengen voir syne offerhande zo
lange hij leeft eenen haluen gulden. Ende dit
is sijns selfs hantanno XXXIII^{llo} ipso die
Odelrici²⁰
Michiel Goedertsz.
Willam Claesz soen
Gherijt Gerritsz soen
Gheryt van Snellenberch²¹
Dirck Freisz van Dolre²²
brueder Henrick (senior?)
Rutger van Sculenborch⁴
Roelof Pijnder
Jan van Rienen¹⁶
Euert Freys⁹
Johan van den Pod
Jan Reynerssz
Ot Jong
Beernt van Wyc suster²³
Jan Bor Symons soen⁸
Gerrit Henrics soen
Lambert van Eymeren
Someren
Jan Prop
Wouter van der Tang²⁴
Aernt van Eymeren
Henric long Goesen soen
Ghysbertus van Lochorst²⁵
Gheryt Everwijn Willems soen⁵
Henric die Wilde⁶
Otte Willems soen van Huesden
Henric van Heitar(?)
Gherijt Bul
Dirc Euwi(c)
Jan van Prusen¹¹

Dirc Schermaker
Peter die Man
Otte van Rienen¹⁶
Aernt Gheruts soen
Henryc van Weerde Engbertssoen
Herman Claes soen
Peter van Prusen¹¹
Heijn die long Hermans soen
Willam Hac van Rauwic
Roelof Ghijsberts soen
Willam Lijster³
Sweer van Cleue

Ryquen van Amersfoort
Peter Heyenrix
Steuken van Meurs
Jacob van den Broeck
Aelbert van Bemmel¹⁸
Euert Lijster³
Claes Hermans soen

Dit syn die susteren van sunte kuneren ghilde

Jonffrou Willems van Enghe
Jonfer Stijn van Roselaer
Jonfer Margriet Jan Velkerssz wyff
Jonfer Jan Henric Borren wyff⁸
Trude Engbert Egbertsz wyff
Fije Jan Euertsz wijff¹³
Trude Timan Lijsters wyf³
Lijsbet Gherit lijsters wijff³
Agnese tStongen
Lijsbeth van Meurss
Feitse Beetten
Alijt van Sculenborch⁴
Gheertrwts van Hern²⁶
Alijt Swecken
Gheertrwts Witten
Joest Claes Hermansz wijff
Gheertrut Roelof Spijnders wijff

Beerte van Plunderen²⁷
Jonfer Griet van Beijnem²⁸
Jonfer Jut uter (Bettem?)
Mechtelt van Euwick (?)
Mechtelt van Eck mit allen de Susteren
Gerbernt Willem Claes soens wijf
Geertruut Lijsters³
Alijt gerit Buwen wijf
Beel van der Mijn
Pauwels Thuers wijff
Joncfrou Margriet van Poel
Stijn van Weze¹⁴
Dirc Sieren
Stijn Bouten
Joncfer Trude Betzouwen (dijp....?)
joffer Jan Boesen ende hoer suster van
(avanti?)
Alijt Roelof Godertsz wijff

*Te Kampen bestond een soortgelijk St. Cuneragilde;
hierbij een afbeelding van St. Cunera in het zoge-
naamde "Memorieboek" (15^e eeuw).*

Dit syn die susteren van sinte kuneren ghilde:

Vrou Mechtelt Willams wijf van Hemerten ²⁹	Trude Bor smonics wyf
Jonfrou Jan Peters wijf van Zulen en hoer moeder	Willem Henrix wyf van Lochorst was mit Henric vursz hueren man ende mit alle hueren kynderen ende huere twyer ouderen ²⁵
Jonfrou Stijn Willan Hacken wijf	Joffer Elysabet van den Broick
Willams wiif van den Enghe	Ide van der Tang ²⁴
Lysbet Goedert Michielsz wijf	Gherborch van Eymeren
Griete Monicx	Agnese Heyn dionghen dochter
Celi dirc scheermakers wijf	Joncfrou Stijn van Eng
Beli Haghens	Allyt van Kuiick
Jut Stoeps	Allyt Swilden
gheertruut Blijffiers ³⁰	Fije van Soelen
Trude Engbert Egberts soens wijf	Lijsbet van Meurs
Bate Rijquens Switten
Gheertruut van Rijninghe gherit beyers wijf ³¹	Aleijt van Sculenborch ⁴
Lijsbet Gerijt Lijsters wijf ³	Mechtelt Valcken
Joffrou Heijlwich van Laer ³²	
Trude Symons dochter	
Fije Jan Everts soens wijf ³³	
Griete Wynkens	
Trude Tijman Lijsters wijf ³	

Dit sijn die dode broders ende susteren van sunte kuneren ghilde:

Item her Jacop van Rotterdam	Henric long Hermanssz
her Dirc Poelman	Heerman van Dolre ²
her Willam van Leijden	Aernt Bonertss
Henric uten Weerde	Willam van Kesteren
Coenraet Chuer ³⁴	Willam van den Eng
Claes Scael	Willam van Middelwyc
Dirc Stoep	Johannes Blijffier ³⁰
Heyn Beyer Elberts soen ³¹	Bor de monic
Emmelrie van Lienden	Ghijsbert van Westrenen ¹⁵
Michiel Bullen soen	Jan Evert soen ³³
Henric van Harlaer ⁷	Roelof Bulle Henric soen
Aelbert van Heuuen	Dirc Sceermaker
Egbert van Broechusen	Ot van Rienen ¹⁶

Henric van Rininghen
Henric Soetter
Lambert Hermen Smeets soen
Her Gherit Prop
her Ghijsbert die minne broeder
Gherit Prop Lambert soen
Hughe van Herler⁷
Gherit die Mome
Herman Blijffier Jacopssoen³⁰
Aernt van Eymeren
Ghijsbert van Velpen
Roelof Ghijsbertsz
Willam de Wild
Henric die jonge ende dair ment voir begeert

Aernt Gherijt soen
Herman Claes soen
Peter van Prusen¹¹
Henric Mom Dirc soen
Willam hac van Reuwijc
William Lijster³
Sweer van Cleue
Jan Bor Symons soen⁸
Wouter van der Tang²⁴
Ot Willam soen
Engbert Egbortssz
Riquijn van Andelst
Ricolt van Roetseler

Dit sijn die dode susteren van sunte kuneren ghilde:

Joffrou Merri van Rechteren²⁹
Ide Evert Hacken wijf was
Heylwich henric scetters wijf was
Aleijt Henric Jongen wijf was
Int Jan Props wijf was
Fie Egberts van Broechusen wijf was
Fie Hughen wijf van Herler was⁷
Dirc Jan Willams soens wijf was
Korstijn Herman Voghelers wijf was³⁵
Bertrwt Ghijsbert Lijsters wijf was³
Oedel Willams wijf van Kesteren was
Trude Voets dochter
Korstine Tijman Lijsters wijf was³
Griete Monicx
Belij Hagens
Geertwt Blijffiers³⁰
Geertwt van Rinighen
Trude Symons dochter

Aleit van Welles Outenborch
Gherborch van Eymeren
Yde van der Tang²⁴
Lijsbeth Reijenrs van Laquermont
Mechtelt Valken
Geertwt Willam was syn wijff ende
Belij haer dochter
Trude Egberts Egbert sijn wijff
Agniese Heyn Froucken dochter
Lijsberth van Cleue
Beertrae Gerijt Gerijtsz wyff
Gheertrut Eerst Freysen wijf⁹
Trude Mommen
Trude Bor smonix wiif was⁸
Celi Sceermakers
Int Stoeps
Bate Riquiins
Joffrou Heylwich van Laer³²

In den jair van doemen screef dusent vier hondert ende VI.
Vacat.

Volgt tenslotte de lijst van de Gildemeesters op grond van een verkiezing,
gehouden op Zondag na St. Jacobi 1425:

Steven van Muerse en Ghijsbert die Wic
Henric uten Weerde en Peter Heydenricxsz
Tijman Lijster³ ende Roloff Wolff ³⁶
Guedert Mychiels ende Soudenborch
..... van Aporten ende Jan Prop
Jacop van Broick ende

Gerijt Lijster³ ende Heyn Jonge
Lencke van Heze¹⁷ ende Derick Everwijn⁵
Henrich die Wilde⁶ ende Henrick van Herler⁷
Rijqwyn van Roselaer en Lambert van Eymeren
Beernt van Dolre² en Engbert Egbertsz
Rijquijn van Anderls

Alkmaar 1992, Mr. Dr. J. Belonje

NOTEN

1. Assen 1960, bldz. 245/6 met bijlage 1 op bldz. 277 e.v..
2. Bernt van Dolre, zoon van Evert Frijens (overl. te Rhenen blijkens zijn grafzerk op Donderdag na St. Ponciaen en van Ida Berendsdochter van Dolre wier kwartieren waren Dolre-Hemstede-Palas en Almelo), overl. vóór of in 1441; trouwde Jkvr. Zalome Woutersdochter van Herwijne, die hij lijftochtte 14 september 1419; zie "De Nederlandsche Leeuw XXV, 1907, kol. 80 en 117 en de "Geldersche Voiks Almanak" 1885, bldz. 7.
3. Gerrit Lijster wordt genoemd in 1419, zie bldz. 40 in Van Iterson "Stad Rhenen" en "De Nederlandsche Leeuw" XCVIII, 1981, kol. 24. In de kerk van Rhenen ligt een dubbele zerk met de hoofdwapens Lijster en Beyer, elk aan een tak voorgesteld en als randschrift in Gothische letters (ontwikkeld) anno domini M-V^o. ende VI ipsa-die-Omnium Sanctorum/Obijt-discretus-vir-Bernardus.....requiescit amen.
4. "Verlagen en Mededeelingen Overijsselsch Regt en Geschiedenis" LXXIII, 1959, bldz. 111, en Jhr. Mr. D.P.M. Graswinckel en Mr. H. Hardenberg "Het Archief van het Kasteel Rechteren" z.pl. 1941, bldz. 66 sub 348.

5. Gerrit Everwijn Willemszoon wordt genoemd in 1391, zie Van Iterson "De Stad Rhenen" bldz. 85/6 en 211. In de kerk van Rhenen ligt een zerk voor "Dirck eeverwiin", overl. 13 oktober 1561.
6. Een Christina Ryqwijn de Wilden dochter komt voor in 1515; zie Van Iterson "De Stad Rhenen" bldz. 56. Zie voor Henrick de Wilde de lijst.
7. W.A. van Spaen "Oordeelkundige inleiding tot de Historie van Gelderland" III, Utrecht 1804, bldz. 280 e.v..
8. Hendrik Bor, zoon van Dirk en Christine van Zuijnen van Nijveld bezegelde in 1436 het verbond van de Utrechtse Ridderschap tegen Walraven van Moers; vgl. A. Fahne von Roland "Die Herren und Freiherren v.Hövel" I, 2, Cöln 1860, S. 225.
9. "Evert Freyse, rentmeister van ons haeffs ende lants van Vtrecht" zie Jhr. J.J. de Geer " Bijdragen tot de Geschiedenis en Oudheden der Provincie Utrecht" II, Utrecht 1861, bldz. 381. Zie ook de "Nederlandsche Leeuw" XXV, 1906, kol. 117/8; Mr. A.P. van Schilfaarde "Het Archief van de Heeren en Graven van Culemborg", 's-Gravenhage 1949, passim; dezelfde "Het Archief van het Huis Bergh. Inventaris" II, Arnhem 1932, bldz. 178 sub 5656; "Rijksarchiefverslagen" XXIII, 1900, bldz. 575; "De Wapenheraut" V.1901, bldz. 171 en VII, 1902, bldz. 1-8 en de "Navorscher" LXXI, 1922, bldz. 180 en 265.
10. De Hulflu en Waller Zepter "Kl. Kapittelen" bldz. 193 sub 1268 en 189 sub 1235.
11. En Peter van Prusen in 1420, zie Van Iterson "De Stad Rhenen" bldz. 87.
12. Een Willem van Meerten genoemd in 1410, Van Iterson "De Stad Rhenen". bldz. 72 noot 57.
13. Lees: Bor van Plunderen volgens Van Iterson "De Stad Rhenen", bldz. 208.
14. MS. -genealogie Van Wees collectie Van Spaen a.v. 182 tomus XI, fol^o 325 r° etv^o.
15. 1395/6 "Ghijsbert van Westrhenen uyten steenhus binnen Rienen", zie Van Iterson "De Stad Rhenen" bldz. 98. In de kerk aldaar ligt een middeleeuwse zek met een gedeeld wapenschild; 1. van Westrenen; 2 een klimmende leeuw. Zie ook noot 17 en Kroniek van het Historisch Genootschap Utrecht VIII, 1852, bldz. 296.
16. Hij was richter en schepen te Rhenen 1389-1411, die met Wilhelmus van Renen proost van Emmerik en Gijsbert van Westrenen executeurs waren van zijn broeder Mr Wouter kanunnik ten Dom, overl. 19 april 1404, alsmede zijn broeder Gerrit van Renen te Rhenen in 1410 een vicarie funderende. Juffr. Claes Otte's vrouw en haar kunderen worden genoemd in 1419, zie MS. Dr. C. Boot Rijksarchief Utrecht bldz. 639 vso.sqq; MS. 114 fol^o 68 collectie Van der Dussen Hoge Raad van Adel te 's-Gravenhage en "Transactions of the Monumental Brass Society" X, Vi, nr. XXXV, 1968, p. 446 sqq.

17. Mogelijk is hier bedoeld Van der Eeze: vgl. Ov. Regt Bijdr. en Mededeelingen 1959, bldz. 108 e.v..
18. Zie MS.-genealogie van Bemmelen Collectie Mr. W.A. Baron van Spaen LaLecq, Hoge Raad van Adel 's-Gravenhage Inventaris 182 tomus I, fol. 114: Albert van Bemmelen tinsgenoot van 't Hof te Randwijck daar Brant Spaen tinsmeester is 1436 Meester van de H. Geest te Nijmegen 1456 archief Hulsen uxor Margareta credo Collard, archief Gaesdonck. Aelbert van Bemmelen 1471; zie Dr. J. de Hullu en S.A.W. Iler Zeper "Catalogus van de Archieven der Kleine Kapittelen en Kloosters" Utrecht 1905, bldz. 189 sub 1235; Mr. P.C. Bloys van Treslong Prins "Genealogische en Heraldische Gedenkwaardigheden in en uit de Kerken der Provincie Utrecht, 1919, bldz. 145 sub 31 en Van Iterson "De Stad Rhenen", bldz. 151.
19. Johan van Ghoor tot Heel en de Weijer, zoon van Daniël en Maria van Wittem, gehuwd met Johanna van Monfoort dochter van Hendrik en Maria van Croy; vgl. collectie Van Spaen a.v. deel 102.
20. Of "Udalrici", 4 juli; vgl. Dr. B. Grotefeld "Taschenbuch der Zeitrechnung", Hannover 1941, S.84.
21. Mr. Bloys van Treslong Prins "Gedenkwaardigheden Utrecht, bldz. 133 sub 8 en 280 sub 1. Zie ook (Botter) van Snellenberg in "Genealogische en Heraldische Bladen" passim en "De Nederlandsche Leeuw" XCV, 1978, kol. 355/6/7.
22. Mr. van Schilfgaarde "Culemborg" en dez. Huis Bergh, passim.; Collectie Van Spaen a.v. inventaris 16A en Mr. Bloys van Treslong Prins "Gedenkwaardigheden Utrecht" bldz. 147 sub 51 en bldz. 61 tgr. 254; Tijdrekenkundig Register Overijssel IV, bldz. 3,9,102,207; V.84 en 217; collectie Van Spaen a.v. tomus VIII fol. 33 e.v. en Jhr. E.B.B.F. Wittert van Hoogland "Geschiedenis van het Geslacht Wittert", I, 's-Gravenhage 1914, bldz. 603.
23. In 1494 komt Bernt van Wijck voor als hof- en tinsmeester van Johan van Hemert en van de vrouw weduwe van Assendelft, zie bldz. 56 Van Iterson "De Stad Rhenen" en Jaarboek Oud-Utrecht 1945/6 bldz.215/6/7
24. Genoemd in 1410, zie Van Iterson "De Stad Rhenen" bldz. 71, noten 55 en 72.
25. MS. collectie Baron Snouckaert van Schauburg, Hoge Raad van Adel 's-Gravenhage no. 1672: Gijsbert van Lockhorst heer van Lunenburg 1401 Of 1402 "dat hij bekomd voor of naa Arend van Lunenburg, enz. onder verwijzing ook naar Anth. Matthaeus "De jure Gladii" p.39.

26. Mr. P.C. Bloys van Treslong Prins "Gedenkwaardigheden Utrecht" bldz. 147 sub 46; Jaarboek "Amstelodamum" XLVI 1955, bldz. 107; "Heraldische Bibliotheek" III, 1881 bldz. 111 en Van Iterson "De Stad Rhenen" bldz. 97 en 110 "Gerrit van Harn's Huys op die Trap ("Trappenborch") te Rhenen.
27. Zie Van Iterson "De Stad Rhenen" bldz. 208.
28. Collectie Van Spaen a.v. 182 tomus XI, fol^o 31 e.v.
29. Voor Van Hemert(en) en Van Rechteren van Hemert zie "Nederland's Adelsboek" XL 1942 bldz.475 en het daar aangehaalde; Mr. Muller "Kapittel St. Pieter no's 65 en 657; Kroniek Historisch Genootschap VIII, 1852, bldz. 293; "De Navorscher" LIII., 1903 bldz. 347 met noot 6; "De Nederlandsche Leeuw" XXXVIII, 1920, kol. 269 e.v. en LXIX, 1952 kol. 162 e.v.; Mr Bloys van Treslong Prins "Gedenkwaardigheden" Utrecht, bldz. 142/3 sub 2 en 319.
30. Een Hadewich Blijffiers zie Van Iterson "De Stad Rhenen" bldz.87.
31. Mr. S. Muller Fzn. "Catalogus van het Archief van het Kapittel van St. Pieter", 's-Gravenhage 1886, bldz. 71 sub 659; "De Wapenheraut" V, 1901, bldz. 71 en Van Iterson "De Stad Rhenen", bldz. 155 noot 46.
32. Zonder twijfel is hier bedoeld het huis Laar of Lievendael; vgl. Van Iterson "De Stad Rhenen" bldz. 155 noot 146.
33. Voor "Johan Evertsz" zie Van Iterson "De Stad Rhenen" bldz. 194.
34. Coenraet Chuer Coenraetssoen genoemd in 1388: Van Iterson "De Stad Rhenen" bldz. 71, noot 55.
35. "Delijaenen die Hermans Vogeler Jans soens wijf was", 1410, zie bldz. 95, Van Iterson "De Stād Rhenen".
36. Hubert en Hugo Wolf komen voor bij Van Iterson "De Stad Rhenen", respectievelijk op bldz. 194 en 201.

SYNAGOGE RHENEN

Zoals U zich wellicht herinnert, hebben wij begin vorig jaar een lezing bijgewoond van de heer Steenberghe uit Wageningen over de joodse gemeenschappen in vorige eeuwen te Rhenen, Veenendaal en Wageningen. Aan het slot van zijn lezing deed hij een oproep aan de leden van onze vereniging om samen met hem een werkgroepje te vormen voor nader onderzoek naar de synagoge die indertijd in de Grutterstraat gevestigd was.

J. Baars en ondergetekende gaven aan de oproep gehoor en na een onderlinge taakverdeling zijn we aan het werk gegaan waarbij in het afgelopen jaar een aantal interessante gegevens aan het licht zijn gekomen. Het onderzoek is nu zover gevorderd dat het tijd is om alle gegevens te ordenen en voorzichtig een aanvang te maken met het voorlopig op schrift stellen daarvan.

Voor een goede afsluiting van het verhaal ontberen wij echter nog gegevens rond de sluiting van de synagoge in 1913. Het is bekend dat in het eerste decennium van deze eeuw het joodse inwonertal van Rhenen zover terugliep dat de wekelijkse godsdienstoefeningen op den duur niet meer konden worden gehouden. Nadat in 1912 een tweetal brieven vanuit Amsterdam, met o.a. de jaarlijkse verplichte bijdrage aan de landelijke instellingen, door het postkantoor Rhenen als onbestelbaar werd teruggestuurd, werd een vertegenwoordiger uit Amersfoort opgedragen te Rhenen een onderzoek in te stellen.

Waar J. Baars (tel 08376 - 13329) en ondergetekende nog naar op zoek zijn, is de overdracht of verkoop van de inventaris en overige bezittingen. Is er iemand binnen onze vereniging die ons op het goede spoor kan zetten? Iedere suggestie of aanwijzing wordt in dank aanvaard.

Willem H. Strous

O U D R H E N E N

Tijdschrift voor de Historie van Rhenen

Uitgegeven door de

Historische Vereniging

Oudheidkamer Rhenen en Omstreken

Elfde jaargang

September 1992

No. 3

De Barakken anno 1957.

OVER DE BOUW VAN DE BRAKKEN VAN 1787

door Dr. H.P. Deys

Aan de nieuwe parkeerplaats in het Plantsoen tegen de Bantuinweg zal van Gemeentewege de naam van **De Brakken** worden gegeven. Het leek mij een goede gelegenheid in een artikeltje in Oud-Rhenen aandacht te besteden aan de herkomst van deze naam.

Wanneer wij zoeken naar de oorsprong in Rhenen van de naam de Brakken, dan moeten wij teruggaan naar het jaar 1787. Ons land bevond zich toen midden in de woelige periode van de strijd tussen de Prinsgezinden en de Patriotten. Deze kwestie culmineerde in juni 1787 in de aanhouding van prinses Frederica Luisa Wilhelmina van Pruisen, gemalin van stadhouder erfprins Willem V van Oranje. Zij riep haar broer, koning Frederik Willem II van Pruisen te hulp, die reeds in juli een leger van 19.000 man naar de Nederlanden zond.

Temidden van deze roerige dagen, en wel op 5 maart 1787, besloot het Rhenense Stadsbestuur een schuur met het erf in de Molenstraat te kopen van de weduwe van Geurt Rijksen, 'ten eijnde aldaar eenige huisjes te doen setten'. De koopprijs bedroeg 400 gulden. Reeds op 19 maart werd een tekening met bijbehorende begroting voor de nieuw te bouwen huisjes, opgesteld door De Ridder uit Amerongen, goedgekeurd, waarbij overigens werd besloten de dorpels niet van houten, doch van stenen drempels te voorzien. De aanbesteding diende zo spoedig mogelijk na ontvangst van het bestek in het openbaar of bij De Ridder te geschieden.

Plotseling dook voor dit project de naam **de Brakken** op, want op de 24^e mei moest de gemeentesecretaris aan De Ridder een brief sturen met de vraag, waar het bestek van de Brakken bleef, en als dit niet binnen acht dagen zou komen, dan ging de Vroedschap ervan uit, dat er niets meer te verwachten zou zijn.

Na het besluit op 2 juli, de schuur af te breken, vernemen we niets over de bouw. Deze blijkt overigens vlot te verlopen, want binnen een half jaar waren de huisjes afgebouwd. Wat het stadsbestuur met de bouw van de huisjes voor ogen had is niet bekend, de stad kende toen eigenlijk geen woningbezit zoals thans. De totale kosten hebben ruim 4500 gulden bedragen. Gezien tegen de totale uitgaven van de stad in dat jaar van

9469 gulden, en de inkomsten van 4980 gulden is het de vraag, waarom deze huisjes gebouwd moesten worden. De financiering ervan is nog te achterhalen. De schepenen Roghair en Adriaan van Ommeren verstrekten elk een lening aan de stad van 2000 gulden en de oud-kerkmeester Hendrik van Noort leende namens de Kerk 1000 gulden uit.

In de stadsrekening van het boekjaar 1787/1788 is een apart hoofdstuk gewijd aan de uitgaven, verbonden aan het bouwen van de Barakken. Aannemer van het metselwerk was Coenraad Wilhelm, die 536 gulden rekende. Het timmerwerk werd voor 237 gulden aangenomen door Mijndert Vermeer en Jan Righolt. Aan Renaud en De Witt werd voor geleverde pannen en stenen 601 gulden uitbetaald. De smid Hendrik Takken kreeg voor smeeloon f 109,=. De naam Takken was in het begin van onze eeuw nog met een smederij verbonden (zie Achter Berg en Rijn, afb. 355, 403 en 404). Rijndert Croes zorgde voor het verven en het glas ten bedrage van 84 gulden en later nog eens 11 gulden. Er moest wat opgeknapt worden aan de weg, want Jacobus van Manen kreeg 42 gulden voor het 'Straate maken bij de Barakken'. Het timmerhout, geleverd door Willem van den Bergh, kostte 249 gulden. Hendrik van Oort leverde de kluitkalk voor f 176,=, evenals Jacobus van de Weert, die voor een bedrag van 32 gulden kluitkalk leverde. Dirk Kloot mocht de metselstenen leveren (42 gulden), Pieter de Graaf de dakpannen en zo staan er nog diverse andere bedragen verantwoord. Een dure beslissing was de keuze van de stenen dorpels geweest, want deze post bedroeg 56 gulden, de leverancier was C.O. van Kesteren, waarbij de scheepsvracht (aan Klaas van Leijden) ruim 3 gulden kostte. Onder de vele leveranciers vinden we ook nog die van Hendrik van Pothuisen, een in de regio zeer bekende naam.

De naam Barakken, of Brakken, zoals de volksmond dit noemde, werd al zeer gauw een begrip, want op 7 januari 1788 werd de cameraar Jacobus Sandbrink opgedragen om 'de straat en nog een end muur langens de wal *bij de barakken* bij publicque aanbesteding' te laten maken, en later lezen wij ergens dat Coenraad Wilhelm een stuk muur '*langs de stadswal omtrent de barakken*' moest herstellen.

Rhemen heeft in het verleden regelmatig een garnizoen gekend. Meestal waren de troepen in de Greb gelegerd, het is mij echter niet bekend hoe en waar zij verbleven. Van de garnizoenen kunnen onder andere worden vermeld die in 1655 (Compagnie van kapt. Baron van Wittenhorst), 1659, 1689 (Compagnie van de Vorst van Waldeck), 1703, 1714 (regiment

De vrouw van Tinus de Pompoos (Van Mourik), zittend voor haar woning "De Barakken", 1910.

Kwartiermeesters van de Graaf van Athlone), 1736 (regiment Generaal Van Pallandt), 1741 (Compagnie Kapt. Ruijsch), 1785 (regiment van generaal majoor Abraham Douglas, die overigens te Rhenen op 5 oct. 1785 met flambouwen in de Cunerakerk werd begraven en opgevolgd werd door kolonel Graaf Van Efferen), 1787 (kolonel Graaf van Dam). Sinds 1788 was de toestand anders en was er sprake van een garnizoen óók in de stad zelf, waarbij de militairen bij burgers werden ingekwartierd.

Hoewel we niet weten, of de huisjes, genaamd De Barakken, voor burger-, dan wel voor militaire bewoning bedoeld waren, is het in elk geval zo dat Sandbrink op 7 januari gemachtigd werd de 'woningjes van de Barakken' aan de militie 'ten meesten voordele' te verhuren. Overigens vroeg men hier aanvankelijk te veel voor. Op 27 maart bleek dat de Heer luitenant Cotzhausen te kennen had gegeven dat de militairen die in de Barakken woonden onmogelijk 12 stuivers in de week konden betalen. Dit werd toen teruggebracht naar 9 stuivers. Deze huur bracht in het eerste halfjaar zo'n 85 gulden op. Ook de inkwartiering van militairen bij de burgerij bracht geld op. Op 14 april 1788 werd 3000 gulden aan huur verantwoord. Men kon overigens de inkwartiering afkopen. Zo betaalde ene heer Gaukes 50 gulden aan de stad om gevrijwaard te zijn van inkwartiering van Pruisische troepen.

Tegen april of mei 1788 vertrokken de Pruisen. De Barakken werden verhuurd aan burgers en de voorraden haver, stro en kaas die door de Pruisische troepen waren achtergelaten werden in het openbaar verkocht. Vermoedelijk was een klein gedeelte van het garnizoen toch achtergebleven. Op 24 oktober 1788 kwam namelijk de mededeling dat het garnizoen van kolonel Baron van Buseck naar Utrecht zou vertrekken om plaats te maken voor een nieuw garnizoen. Besloten werd om deze nieuwe groep, die kwam te staan onder Baron van Basewitz, in de Barakken onder te brengen, in plaats van bij burgers. Het 'serviesgeld' (de inkwartieringsvergoeding) zou t.b.v. de stad worden ingehouden, ook als een enkeling toch bij burgers zou verblijven. De toenmalige burgerbewoners van de Barakken kregen door de deurwaarder aanzegging 'om op aanstaande Zaterdag mede uijt de barakken te moeten vertrekken'. Tevens werd er het een en ander aan de Barakken vertimmerd. In elk vertrek werd een tafel met twee banken voor een man of twaalf getimmerd en er werd op de kopgebinten een afgeschoten vliering aangebracht. Later werd ook het gehele dak beschoten. Bij aankomst van het nieuwe garnizoen in de Barakken zou brood, kaas, bier en 'brand' (brandstof) worden uitgereikt. De lantaarn in de Muntstraat, boven de poort van het huis van oud-

burgemeester Haksteen werd verplaatst naar een punt achter de Barakken.

Intussen was er een achterstand in de betaling van het serviesgeld opgetreden. Van de Pruisische troepen bedroeg dit 760 gulden, en van de eigen troepen f 232. Gedeputeerde Staten van Utrecht werden verzocht voor betaling te willen zorgen.

Op verzoek van Mordechai Godschalk Hijmans, die aanbood de bedden voor het garnizoen voor 5 stuivers per week te zullen leveren (bedoeld zal worden verschoning en stro), werd besloten de invoer van bedden van buiten de stad te verbieden. Hierop kwam een boete te staan van 50 gulden, waarvan de helft voor de Hoofdofficier (de Schout) bestemd zou zijn en de andere helft aan het Weeshuis ten goede zou komen.

In maart 1789 werden dakvensters aangebracht. Er kwamen kapstukken, kachels werden geplaatst, een trap werd gerepareerd en nog veel meer. Het werd er een drukte die eigen is aan militaire bewoning. Zo werd er veel brood door plaatselijke bakkers geleverd, hoewel er een merkwaardige gebeurtenis plaatsvond. Er gingen geruchten dat de soldaten in hun ovens zelf brood bakten en dit verkochten aan de burgerij. Er werd een onderzoek ingesteld, maar zelfs een in vertrouwen genomen stroman gelukte het niet, via een soldaat aan brood te komen.

Huijbert Buddingh leverde lepels en ketels. Er werd ook veel vernield, vooral de glazen ruiten hadden het te verduren. Dit overigens tot genoegen van de glazenmaker Arie Kroes, die bijvoorbeeld alleen al in 1791 55 nieuwe ruiten heeft moeten/mogen plaatsen. Ook andere vaklieden kwamen ruimschoots aan bod, zoals Barend Jansen, Roelof van de Weert, Coenraad Wilhelm en vele anderen. Gijsbert van Noort kreeg in 1791 opdracht de ramen, kozijnen en dorpels af te schrappen, te gronden en weer te verven.

Over 1793 is een verantwoording van huur van de Barakken bekend. Deze vermeldt het volgende:

sergeant van der Heijden voor 32 weken van een vertrek in de	
Brakken à 6 stuivers 's weeks	9-12-,,
sergeant Veenstra 30 weken	9-,,-,,
soldaat Jurrien Wolf 32 weken	9-12-,,
soldaat Jan Cornelisse 30 weken	9-,,-,,
soldaat Frederik Witting 6 weken	1-16-,,
de tamboer Prigers 6 weken	1-16-,,
de soldaat Johannis Toelman 5 weken	1-10-,,
de soldaat Peter Smit 5 weken	<u>1-10-,,</u>

43-16

Hiermee besluit ik dit overzicht van de beginjaren van de Barakken. Over de laatste jaren is bekend, dat er in het begin van onze eeuw bewoning was door onder meer Tinus van Maurik (Tinus de Pompoos, zie ABR, de afb. 517, 520 en 521). Daarna werd hier het museum de Oudheidkamer (onder de naam "De Brakken" van 1787) gevestigd, evenals een deel van Gemeentewerken. In 1985 verhuisde het museum naar de huidige locatie: het Streekmuseum Het Rondeel. In de Barakken werd een bakkerij gevestigd.

STREEKMUSEUM RHENEN

„DE BRAKKEN" VAN 1787

Bronnen:

Rhenen, Oudarchief tot 1795, Inv. 34, 68, 191, 222.

Deys, H.P., *Achter Berg en Rijn, Over boeren, burgers en buitenlui in Rhenen*, Rhenen, 1981.

WAAR BEVINDT ZICH DE OUDE PUT BIJ DE KONINGSTAFEL?

Naar aanleiding van ons artikel in het vorige nummer van Oud Rhenen, verscheen er in de Rijnpost van 21 augustus een artikel, waarin gewag werd gemaakt van het feit dat men begonnen was met sloop van de bijgebouwen van het markante vierkante gebouwtje bij de Koningstafel te Rhenen.

Hierbij was een (hemel)waterput tevoorschijn gekomen, waarbij de Rhenense amateurarcheoloog J. Mom aanneemt dat het hier waarschijnlijk gaat om de put, waarvan Haakman¹ gewag maakt in zijn boek van omstreeks 1847. Mom meent dat een normale waterput op het hoogste punt van de Grebbeberg zeer onwaarschijnlijk is, omdat men hiervoor veel te diep zou moeten graven.

Hoewel hij hier wel eens gelijk in zou kunnen hebben, komen waterputten wel degelijk ook op hooggelegen gronden voor, met name boven moeilijk doorlaatbare leemlagen.

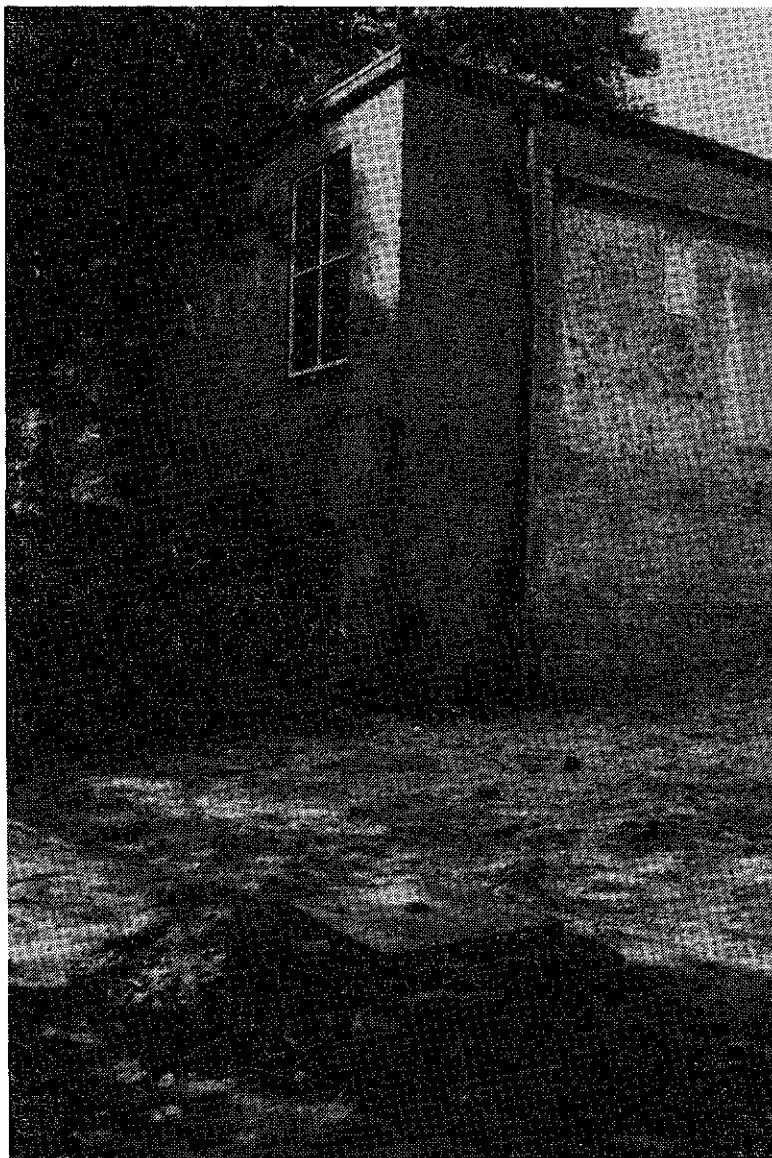
De gevonden put bij de Koningstafel is naar alle waarschijnlijkheid niet de put waar Haakman op doelde.

Hij zegt hier namelijk in zijn boek allereerst het volgende over, wandelend via een breed pad naar de Koningstafel, komend van het Noorden:

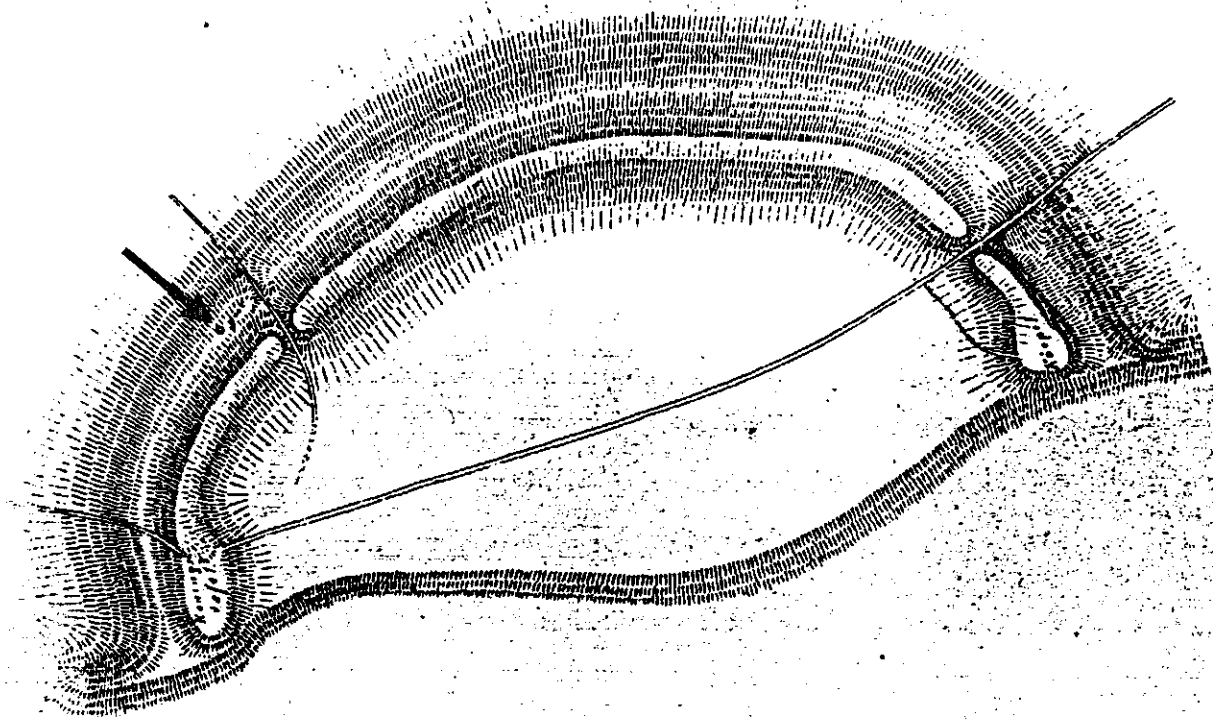
"De groote laan vervolgende, treft men een weinig verder ter rechterzijde eene zeer lange donker beschaduwde beukenlaan aan, die stadwaarts terugleidt en met de Zaalboog vereenigd is; voorts ter linkerzijde eene fraaije slingerlaan, welke door het kreupelhout, nu hoger dan lager kronkelend in den omtrek van den Tafelberg uitkomt. In deze laan is de toegang naar den onlangs ontdeekten put, waarover wij nader zullen spreken. Eindelijk komt men aan het einde van die groote laan bij nog een slingerend, doch steil voetpad, welke met trappen boven op gemelden heuvel uitkomt".

Volgens deze beschrijving moet de oude put zich dus ten noordwesten van de Koningstafel hebben bevonden. Vervolgens komt hij op de oude put weer terug met de volgende passage:

"... dat, volgens de overleveringen, aldaar een hof of kasteel van de oude Bataafse Hertogen gestaan heeft; andere zijn van meening, dat er een Romeins kasteel, zoo als er door den veldheer Drusus meerdere aan den Rijnkant gesticht geweest zijn, gevonden werd, en dat de Romeinen er tijdens hun verblijf eene legerplaats gehad hebben.

*Het gebouw bij de Koningstafel na sloop van de bijgebouwen, anno 1992.
Op de voorgrond de "waterkelder".*

Snijtel van 20 ellen op een steun.

Tekening van de aarden ringwallen op de Grebbeberg bij de Konigstafel, anno 1834.
De pijp geeft de plaats aan van de oude put.

Dit gevoelen is niet onwaarschijnlijk, want de hoogten en laagten, waarmede deze heuvel omringt is, alsmede de overblijfselen van grachten en wallen rondom denzelfden, hoewel nu met klein houtgewas begroeid, benevens een put, welke nu onlangs in de nabijheid tusschen het kreupelhout ontdekt is, duiden genoegzaam aan, dat deze plaats alzo niet door de natuur daargesteld, maar door menschenhanden in dien staat gebracht en eens bevolkt geweest is...etc."

Haakman heeft het hier over de halve cirkelvormige aarden wallen bij de Koningstafel. De door hem genoemde put moet een zeer oude put tussen het struikgewas zijn geweest, en niet de onlangs gevonden waterkelder (of beerput?), die waarschijnlijk omstreeks die tijd bij de bouw van de boswachterswoning op de Koningstafel is aangelegd. Onlangs heeft een kort onderzoek uitgewezen, dat deze waterkelder inderdaad gemetseld is van een steensoort, die overeenkomt met de steensoort van het bijbehorende gebouwtje, dat men in die tijd net aan het bouwen was. Haakman zal deze put zeker niet voor een oude "Romeinse" of "Bataafse" put hebben aangezien. De oude put zal dus in de buurt van de aarden wal, mogelijk op een wat lager gelegen plaats hebben gelegen.

In een nader gesprek hierover met Edwin van Hagen, die bijzonder geïnteresseerd is in de geschiedenis van het Grebbeberg gebied, meende hij zich te herinneren dat hij ooit een kaart in het Streekmuseum "Het Rondeel" had gezien, waarop een put was ingetekend op de rug van een lagere ringwal, net naast het pad naar de Koningstafel. Deze kaart was in 1834 getekend in opdracht van de archeoloog C.J.C. Reuvers, die ook in die tijd ter plaatse archeologisch onderzoek had gedaan. De originele kaart bevindt zich in het Rijksmuseum van Oudheden te Leiden. Het betreft hier ongetwijfeld de put waar Haakman in zijn boek van 1847 op doelde.

Het ligt in de bedoeling dat het R.O.B. binnenkort weer een gedegen archeologisch onderzoek in dit gebied zal gaan opzetten om uit te vinden uit welke tijd de aarden ringwal op de Grebbeberg stamt. Ook brengt de archeoloog Heidinga in een interessant artikel over Rhenen in de Vroege Middeleeuwen de ringwal ter sprake.²

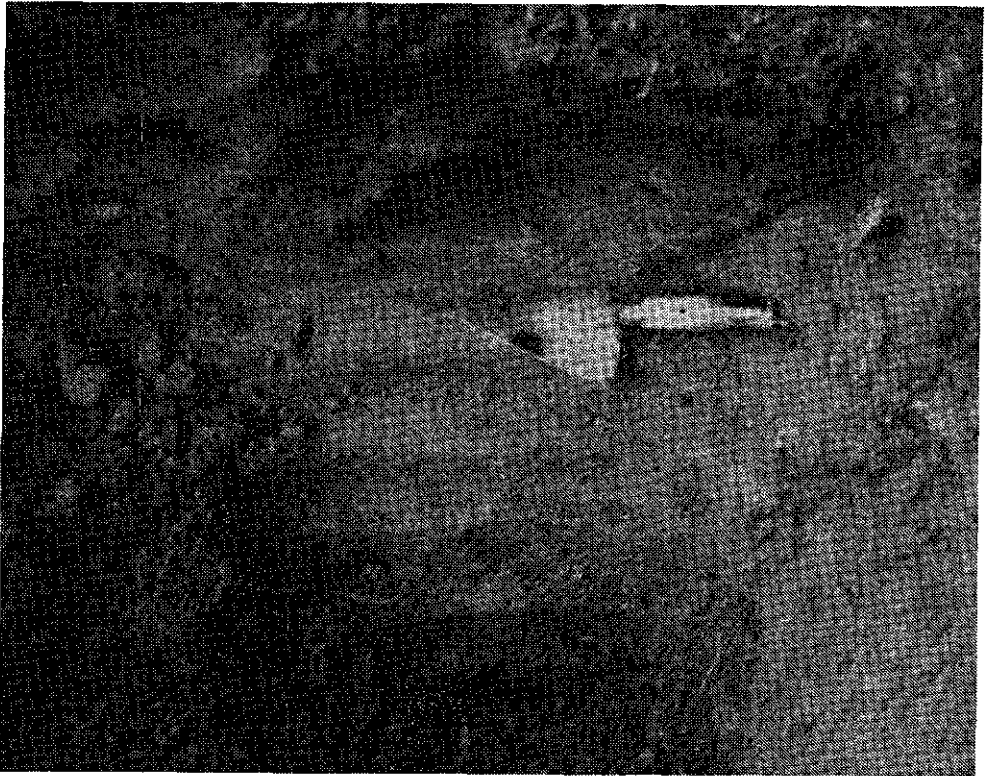
Het zou zeer de moeite waard zijn om bij het onderzoek van het R.O.B. ook de put te betrekken, om vast te stellen of deze bij de St. Anthoniskapel behoorde of misschien nog van veel oudere voorsprong is. Het zou meer licht kunnen werpen op de intrigerende geschiedenis van dit deel van de Grebbeberg.

Het lijkt erop dat de St. Anthoniskapel vroeger ongeveer op de plaats van de huidige Koningstafel heeft gestaan; in de buurt worden namelijk nogal wat kloostermoppen en stukken leisteen aangetroffen, die als dakbedekking hebben gediend.

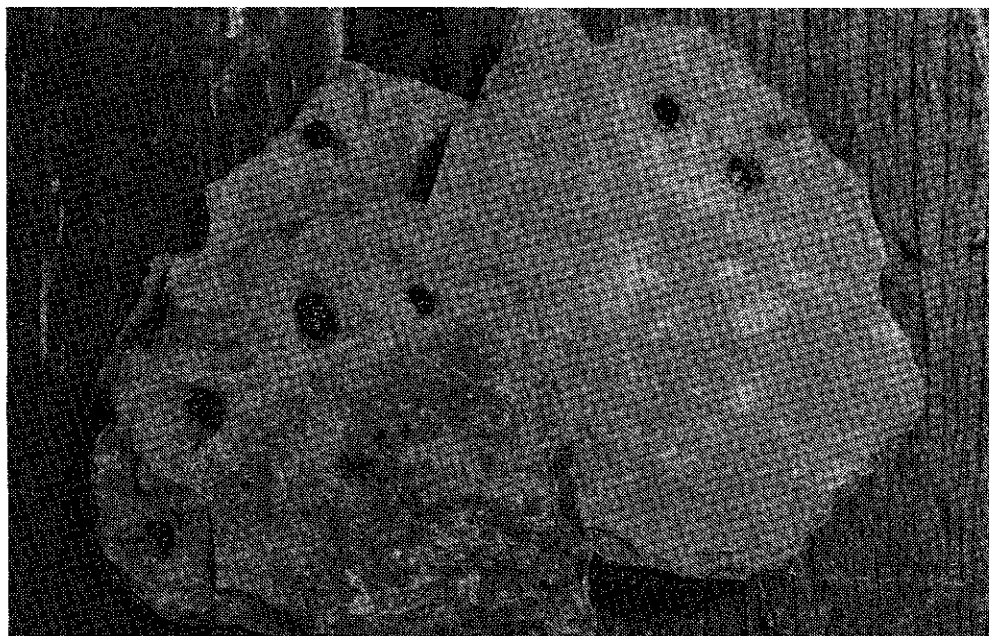
Wat het inmiddels overgebleven vrijstaande vierkante gebouwtje betreft; hiervoor dient men toch spoedig tot een beslissing over de toekomstige bestemming te komen, wil het niet ten prooi vallen aan vandalisme. Of men zou het weer voor bewoning geschikt moeten maken, of men zou er een "onbrandbare" uitkijktoren van kunnen maken door alle brandbare delen te verwijderen en er een robuust gemetseld geheel van te maken, met open ramen (geen glas). Ook zou men er de oorspronkelijk aanwezige "kantelen" weer op kunnen metselen.

A.J. de Jong.

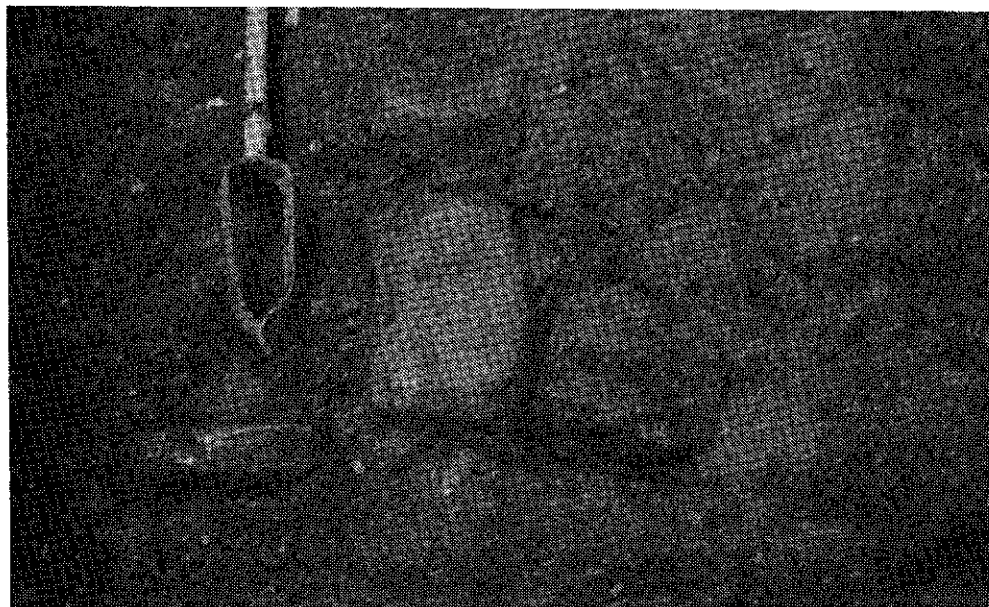
1. G.C. Haakman, Rhenen en Omstreken, Amersfoort 1847.
2. H.A. Heidinga, *From Kootwijk to Rhenen: in search of the elite in the Central Netherlands in the Early Middle Ages.*

De trapsgewijs dichtgemetselde bovenkant van de "waterkelder".

Stukken leistenen dakbedekking en kloostermoppen, gevonden in de buurt van de Koningstafel; vermoedelijk afkomstig van de St. Anthoniskapel.

OUDE GRAFSTENEN OP DE OUDE BEGRAAFPLAATS TE RHENEN IN 1957

door Mr. J. Belonje

Mijn vroegere medewerker Mr. P.C. Bloys van Treslong Prins heeft in zijn *Genealogische en Heraldische Gedenkwaardigheden in en uit de Kerken der Provincie Utrecht* van 1919 wat Rhenen betreft, zich beperkt tot de beschrijving van de zerken, die hij aangetroffen heeft in de St. Cunerakerk ter plaatse. Hij liet zich niet uit over de inscripties, die ook in zijn tijd aanwezig waren op het plaatselijke kerkhof. Een beschrijving van deze begraafplaats bleef voorbehouden aan een korte samenvatting van hetgeen werd aangetroffen in het zo voortreffelijke boek over oud-Rhenen van de hand van Dr. H.P. Deys, getiteld *Achter Berg en Rijn, Over boeren, burgers en buitenlui in Rhenen*, Rhenen 1981, blz. 93, waarin ter verduidelijking van een bijgevoegde foto de volgende verklaring afgedrukt staat:

De tabaksschuur links stond bij het oude kerkhof. Hier zijn nu nog bekende namen te ontdekken: de grafkelder van de fam. Van Nas (1891), een aantal leden van de familie Schimmelpenninck, De Block van Kuffeler, de grafkelder van de fam. Van Doesburg, en Van Ingen, Leccius de Ridder, Roghair, Ramondt, Van Holst en Sandbrink. Op dit kerkhof heeft in 1933 de laatste begrafenis plaats gevonden. Eind vorige eeuw was trouwens de begraafplaats aan de Achterbergsestraatweg in gebruik genomen."

Toevallig ben ik in staat deze gegevens voor een gedeelte aan te vullen omdat ik toevalligerwijs in juli 1957 dat eerder genoemde kerkhof heb kunnen bezoeken. Het verkeerde destijds in een toestand van verwaarlozing tengevolge van een dichte begroeiing met bomen en struiken. Deze omstandigheid bezorgde wel moeilijkheden bij mijn poging tot inventarisering van een aantal inscripties op de stenen. De tijd zal er, met wind en weer, ook wel het nodige toe bijgedragen hebben om de leesbaarheid te verkleinen. Voor zoveel nodig moge ik hiervoor een *captatio benevolentiae* inroepen!

Ook omdat te Rhenen een einde gekomen was aan de middeleeuwse gewoonte, die meebracht in de kerken te begraven, moest daar een kerkhof worden aangelegd. Dat is bij verloop van tijd meermalen vergroot en er is bij voorbeeld ook nog een Israelitische begraafplaats verschenen. Deze instellingen zijn van tijd tot tijd soms vergroot. Voor de diverse uitbreidingen en de dateringen daarvan zijn het beste na te gaan de

kaarten van onze (militair-)topografische dienst. Verwezen zij naar de kaarten op schaal 1:50.000 n° 39 en 1:25.000 n° 488 met de talrijke tussentijdse herzieningen en herdrukken.

Op veel plaatsen hebben de beheerders van kerkhoven na verloop van bepaalde verjarings-termijnen, ware razzia's gehouden onder de oudere grafstenen. Die wijze van opruimen geschiedde dan doorgaans zonder onderzoek gedaan te hebben naar historische of artistieke waarden. Deze methode, welke beweerd wordt noodzakelijk te zijn voor het onderhouden van genoegzame ruimte op het kerkhof, heeft helaas bij verloop van tijd al menig waardevol oud object doen verdwijnen. Men vergete daarbij niet dat bij de beoordelaars zowel als bij betrokken autoriteiten de kennis van die monumenten slechts minimaal is ontwikkeld. Zulks, terwijl van Overheidswege in deze geen toezicht uitgeoefend wordt, niet onmogelijk omdat in het bijzonder de vaardigheid in het lezen der oude teksten bij veel geleerden te wensen overlaat.

Ik trof dan, zoals gezegd in juli 1957, te Rhenen op het oude deel van het kerkhof de volgende zerken aan:

1.

Een liggende, zeer grote zerk met als gehele randversiering festoenen waartussen o.a. de uil van Athene. Op het middenvak een dubbele kring waarbinnen een 5-puntige ster, vermoedelijk een maçonniek teken. Lager een inscriptie: SIMON GORTER / 11 DEC. 1838 - 5 JUNI 1871 / AL WAT HIJ SCHREEF GETUIGT / VAN EEN ONVERMOEID STREVEN / OM REINE GEDACHTEN / IN SCHOONE VORMEN / UIT TE DRUKKEN. / EENIGE VRIENDEN EN VEREERDERS.

(Hij was zoon van Ds. Douwe Gorter, doopsgezind predikant te Stavoren en Balk en was zelf doopsgezind predikant te Aalsmeer en Wormerveer, geb. te Warns en overl. Amsterdam, bekend letterkundige en hoofdredacteur van Het Nieuws van den Dag; zie 'Gens Nostra' XVI 1961, blz. 127, 343).

2.

Binnen een gietijzeren hek een tombe-vormig monument in vervallen staat. Hierop de inscriptie:

HIER RUSTEN
HOOGWELGEBOREN JONKVROUWE
FREULE A.E.C.M. SCHIMMELPENNINCK
GEBOREN TE § GRAVENHAGE
DEN 5 APRIL 1855
OVERLEDEN OP DEN HUIZE HEIMERSTEIN
BIJ RHENEN DEN 31 MEI 1881

HOOGWELGEBOREN HEER
JONKHEER E.H.F.A. SCHIMMELPENNINCK
VAN HEIMERSTEIN
GEBOREN TE AMSTERDAM
DEN 19 SEPTEMBER 1823
OVERLEDEN OP DEN HUIZE HEIMERSTEIN
BIJ RHENEN DEN 5 JANUARIJ 1882

JONK^vR. C.M. STEENGRACHT VAN OOSTCAPELLE
ECHTGEN. VAN JHR. G.J.A. SCHIMMELPENNINCK
GEBOREN TE DE BILT. 2 JAN. 1855
OVERLEDEN TE UTRECHT 7 FEBR. 1929

JONKHEER G.J.A. SCHIMMELPENNINCK
GEBOREN TE § GRAVENHAGE 8 FEBR. 1854
OVERLEDEN TE DEN DOLDER 13 DEC. 1929

JONKHEER G.J.A. SCHIMMELPENNINCK
GEBOREN TE RHENEN 1 FEBR. 1886
OVERLEDEN TE LOOSDRECHT 8 JUNI 1933

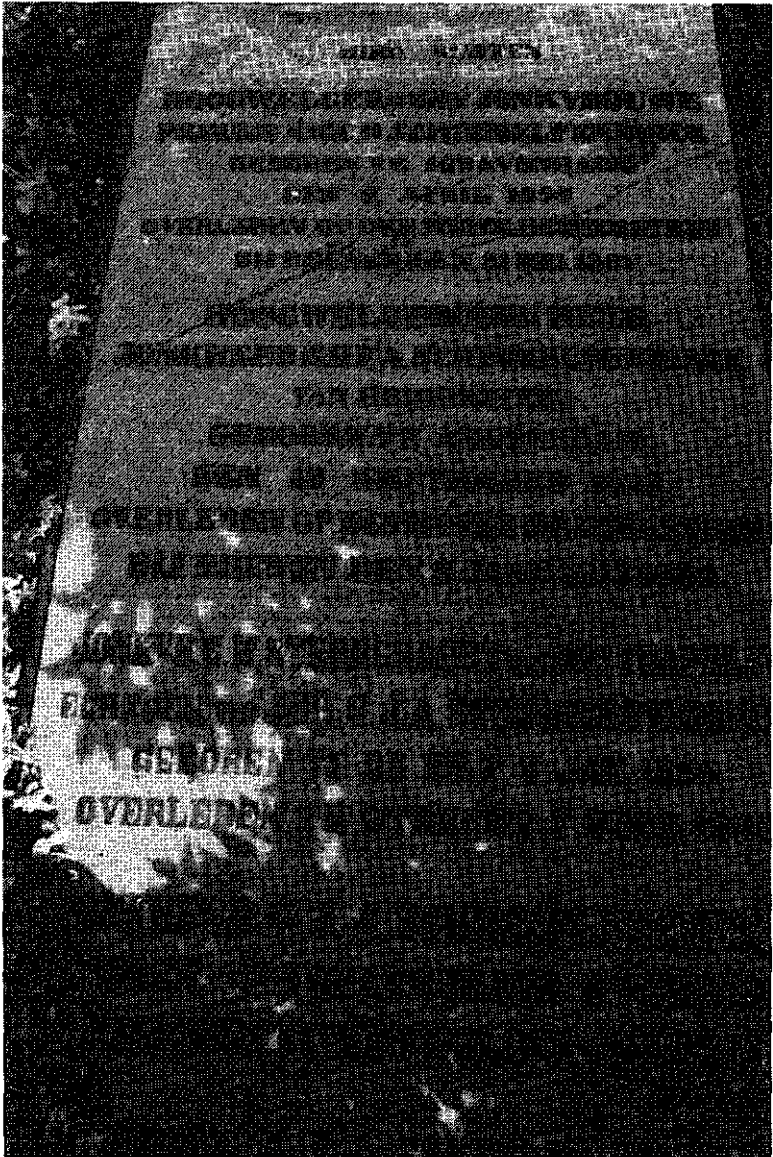
(Voor de onderlinge verhoudingen van de hier vermelde personen zie men o.a. 'Nederland's Adelsboek XL, 1951, blz. 117 enz.).

3.

Een liggende zerk, waarop DIC.../...OCT 1865/.J.LIT / GEB. 6
JAN 1801 / OVERL. 5 MEI 1877 / JACOBA HELENA VAN DE WEE.. /
GEB. 15 FEB. 1802 / OVERL. 22 NOV. 188.

4.

Een staande steen waarop E.H. BOON

Het graf van de familie Schimmelpenninck.

5.

Een liggende zerk, waarop binnen een cartouche RUST PLAATS / VAN DE FAMILIE DE BRUIN.

6.

Een liggende zerk, waarop een inscriptie binnen een cartouche, luidende:
HIER RUSTEN / J.A.BEYER / GEB. TE ECHELD 22 SEPT. 1818 /
OVERL. TE RHENEN 13 MRT. 1891 / M.BEYER / GEB. TE ECHELD 15
NOV. 1815 / OVERL. TE RHENEN 27 AUG. 1913.
(Zie 'De Nederlandsche Leeuw' XCVIII, 1981, kol. 218/9).

7.

Een staande kleine steen met het opschrift:
HIER RUSTEN / JOHAN DE ROUVILLE / GEB. 5 FEB. 1847 / GEST. 3
AUG. 1878 / ALEXANDRINE DE ROUVILLE / GEB. VISSERING / GEB. 5
DEC. 1849 / GEST. 11 APR. 1897

8.

Een staande kleine zerk met inscriptie binnen een omlijsting, waarop:
HIER RUST C.B.G. VAN MINNEN / GEB. 11 MEI 1879 / OVERL. 13. AUG.
1897

9.

Een liggende steen, waarop: GRAF - FAMILIE / ALTENA

10.

Op een deksteen: GRAFKELDER / VAN DE / FAMILIE SANDBRINK

11.

Eveneens op een deksteen: GRAFKELDER / VAN DE FAMILIE / VAN HOLST

12.

Op een liggende zerk als voren: GRAFKELDER / VAN DE FAMILIE /
ROGHAIR / EN / RAMONDT

13.

Nogmaals a.v. op een liggende zerk: GRAF KELDER / VAN DE FAMILIE /
VAN DOESBURGH / EN VAN INGEN

14.

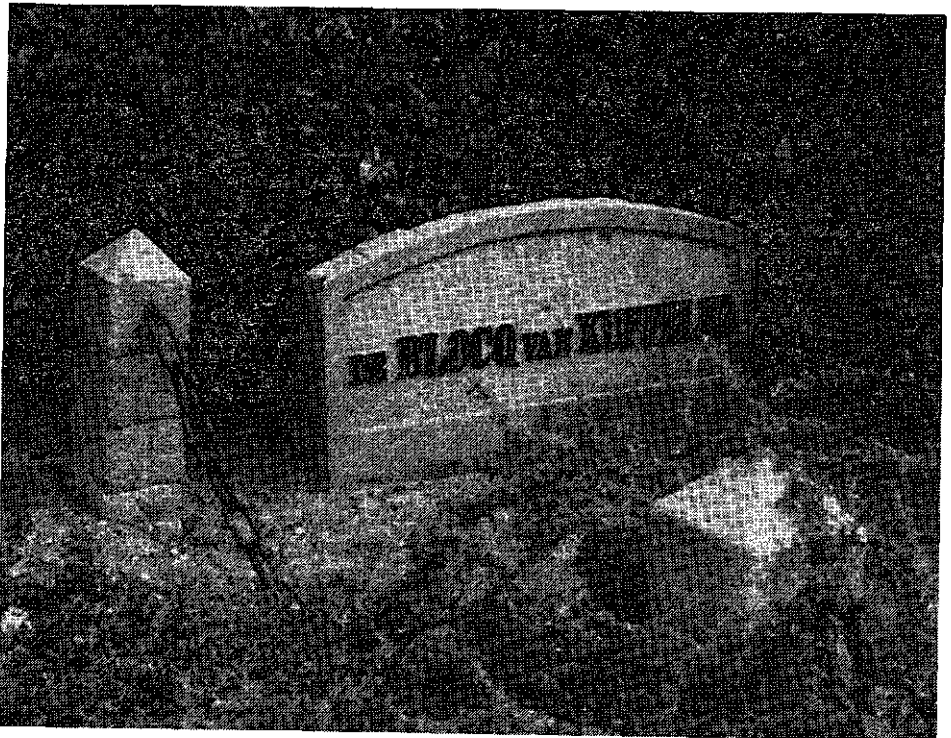
Op een staande steen binnen een ijzeren hek: DE BLOCC VAN KUFFELER

15.

Een liggende zerk: FAMILIE GRAF / VAN / LECCIUS DE RIDDER / GREBBE / 1834

(De op 29 januari 1771 geboren Dirk de Ridder, zoon van de toenmalige dijkmeester, die dezelfde naam droeg en zich veel moeite heeft getroost tot behoud van de zwaar met ijs bedekte dijk van de Lek op die datum, heeft de bijnaam, later als geslachtsnaam erkende achternaam Leccius de Ridder verkregen; zie het hierover vermelde in 'De Nederlandsche leeuw' LXXXIII, 1966, kolommen 402/3/4).

Alkmaar, juni 1992

Het graf van de familie De Blocq van Kuffeler.

De Herenstraat, circa 1935. Links achter de haag de oude begraafplaats.

OUDE GRAFSTENEN OP DE OUDE BEGRAAFPLAATS TE RHENEN IN 1992

door Dr. H.P. Deys

Het voorgaande artikel werd ons toegezonden door Mr. Dr. J. Belonje, die het onlangs, op 93-jarige leeftijd samenstelde naar aanleiding van aantekeningen, die hij nog in zijn bezit heeft. In zijn begeleidend schrijven en in een bezoek aan hem deelde hij mede, dat hij in 1921 na zijn vaandrags-examen bij het 22^e Regiment Infanterie te Ede werd overgeplaatst en er als luitenant in de jaren 1925, '26, '27, '28, '31, '33 en '34 (ontslag) terugkeerde. In de beginjaren van zijn diensttijd begaf hij zich verschillende malen per fiets naar Rhenen, waar hij vele aantekeningen maakte, die reeds enkele malen tot een publicatie leidden.

Het genoemde artikel schreef hij, zoals vermeld, naar aanleiding van een bezoek aan Rhenen in 1957. De bedoelde begraafplaats was gelegen aan de zuidzijde van de Herenstraat, ten westen van de R.K. Gedachteniskerk. Deze locatie is thans als park in gebruik maar er liggen, verspreid over het parkje, nog enkele grafstenen. Het een en ander gaf mij aanleiding, de huidige toestand van de grafstenen te beschrijven en wat over de geschiedenis van de begraafplaats mede te delen.

Voorheen geschiedden de begrafenissen in de Cunerakerk, en in later tijd op het kerkhof, dat hieromheen gelegen was. In 1827 werd door koning Willem I een besluit afgekondigd, waarin het begraven van lijken in kerken, kapellen of bedeplaatsen sterk aan banden werd gelegd. Daardoor ontstond de noodzaak om vóór 1 jan 1829 in alle steden, dorpen en gehuchten, waar nog geen begraafplaatsen in de zin van het nieuwe besluit aanwezig waren, nieuwe begraafplaatsen aan te leggen. Daarom werd in Rhenen in de loop van 1828 door de gemeentesecretaris een concept voor nieuw reglement opgesteld, dat in overeenstemming met de kerkbesturen van Rhenen en Elst werd aangenomen.

Dit concept-reglement moest echter onder druk van de Provincie in vele opzichten worden gewijzigd omdat het niet alleen te kostbaar en omslachtig voor de gemeenten Rhenen en Elst zou worden, maar ook omdat het bepalingen bevatte, die niet met de geest van de Grondwet en met die van het Gouvernement, maar vooral ook niet met die van de tijd in overeenstemming waren. Het reglement werd daarna door de secretaris geheel herzien en in oktober 1828 werd het nieuwe reglement op het **begraven van de doden** vastgesteld.

In artikel 1 werd bepaald, dat binnen de gemeente van Rhenen ten koste der gemeente zouden worden aangelegd twee begraafplaatsen: een voor de kerkelijke gemeente van Rhenen, en een voor de kerkelijke gemeente van de buurtschap Elst. Het bleek dat het gereformeerde diaconie bestuur in Elst een hoekje grond van ongeveer tien Ned. roeden in eigendom had, dat geschikt was om tot een begraafplaats te worden ingericht. Het kon worden aangekocht voor f 100,=.

Inmiddels had J.G. Sandbrink, lid van de raad, zich in juni 1828 laten overhalen om zijn tuin, groot ca. 15 roeden, gelegen aan de straatweg op een afstand van ruim 200 ellen (meter) buiten de Bergpoort, en met een goede beukenhaag omringd, af te staan ten behoeve van een begraafplaats, voor een som van 1000 gulden, wanneer er geen andere geschikte en voordeliger plaats zou worden gevonden. De tuin werd aangekocht eind 1828.

Gedeputeerde Staten vonden de prijs voor 15 Ned. roeden echter te hoog, dit zou in het belang van stad's financiën moeten worden herzien, en bovendien was het de vraag of het oppervlak wel groot genoeg was. Het gemeentebestuur antwoordde, dat gezien het getal der overledenen gedurende de laatste 5 jaar, in verband relatie tot de grootte van de bevolking, de oppervlakte zeker toereikend werd geacht.

Over de aan te kopen grond van de diaconie in Elst ontstond enige opschudding. Een aantal inwoners van Elst keurde deze plaats hogelijk af omdat het vooroordeel bestond dat deze grond z.g. **Armenland** was en bovendien op enige afstand gelegen was van de plaats waar vroeger de misdadigers onder het gerecht van Amerongen werden opgehangen. Hoewel deze plaats een half uur gaans verderop gelegen was en er nooit enige relatie mee bestaan had, besloot men, om problemen te voorkomen naar een ander stuk grond uit te zien. Men kocht toen voor f 100,= een stuk grond van Geurt van Klinkenberg, aan de Straatweg en dus gunstiger gelegen. Er was reeds goedkeuring verkregen van Ged. Staten voor de aankoop van het andere stuk, maar ook voor dit nieuwe stuk kreeg men goedkeuring.

Tegen het einde van de vorige eeuw werd het duidelijk dat de begraafplaats aan de Herenstraat vol dreigde te raken. In november 1891 werd in de gemeenteraad een voorstel ingediend door notaris Mos tot sluiting van de begraafplaats. Vroeger lag de begraafplaats op een behoorlijke afstand van de kom der gemeente. Door de spoorweg en de tramweg en door de aanbouw van een aantal huizen was deze geheel binnen de kom der

gemeente komen te liggen. Roghair was tegen, omdat het hier ('dit kleine plekske grond') grond betrof waarin dierbare familieleden begraven lagen en omdat er geen directe noodzakelijkheid tot de aanleg van een nieuwe begraafplaats bestond. Het voorstel werd echter in januari 1892 met 5 tegen 4 stemmen aangenomen, de tegenstemmers waren: de raadsleden Recter, Roghair, Van Holst en de voorzitter.

In december 1895 werd naar aanleiding van een advies, uitgebracht door een door de gemeenteraad benoemde commissie, bestaande uit H.J.G. Mos (notaris), M.H. Ramondt en P.C. Boodt (huisarts,), een geschikte plaats voor een nieuwe begraafplaats aangekocht. De plaats lag niet te ver van de stad *en er was geen huizenbouw te verwachten*. Het was een perceel grond van 1 hectare, sectie G 698, gelegen aan de 'Achterbergsestraatweg bij de doornenboom naast het kampje van de gemeente-ontvanger Cees van Voorthuizen', dat werd aangekocht van Arnoldus van Voorthuizen voor f 1500,-. Een andere omschrijving vermeldde 'gelegen aan de nieuwe straatweg naar Achterberg'. Deze begraafplaats bleef tot in de tachtiger jaren in gebruik, toen de Larikshof, tussen Remmerden en Elst, in 1981 werd geopend.

De in 1829 geopende begraafplaats aan de Herenstraat werd in 1937 gesloten. Het argument was dat er gedurende meerdere jaren niet meer was begraven en dat er binnen de gemeente nog twee algemene begraafplaatsen beschikbaar waren, waarvan één was gelegen in het gedeelte der stad, welke bovendien voldoende oppervlakte had. De laatste in een eigen graf begraven ingezetene was Pieter Stolp, begraven op 31 oct 1929. Daarna vond in 1933 nog een bijzetting plaats in het familiegraf van Schimmelpenninck, zie bij 2.

Dertig jaar na de officiële sluiting kon volgens de wet tot opruiming worden overgegaan. Een gesloten begraafplaats moest gedurende 10 jaar (thans 20 jaar) onaangeroerd blijven liggen, terwijl na die tijd de grond niet dieper mocht worden omgewerkt dan 0.5 meter, ten behoeve van bezaaiing of beplanting. Uitgraven ter meerdere diepte was binnen de tijd van 30 jaar niet geoorloofd zonder toestemming van G.S. Eigen graven (dus ook kelders) op een gesloten begraafplaats moesten, voor zover door nabestaanden in hun onderhoud werd voorzien, onaangeroerd worden gelaten.

In de tijd dat Belonje de begraafplaats bezocht moeten er zeker nog 33 grafstenen hebben gelegen, onder meer van mw. Klimmerboom-Wolters, (25-2-1852 - 25-10-1872), W.v.d. Weerd en M.W. van de Waal, C.E. Stark (geb. IJpendam 8-1-1811 - 7-4-1896).

In 1968 werd door de gemeente een saneringsplan uitgewerkt. Vele graven bleken verwaarloosd te zijn en het geheel leverde een slordige aanblik op. Er was toen nog een goed afsluitbaar hek om deze begraafplaats aanwezig, hoewel het rasterwerk flink beschadigd was.

Vermoedelijk konden van de meeste graven geen nabestaanden meer worden opgespoord. Slechts een klein aantal graven werd nog door de familie onderhouden. Deze graven werden door de gemeente met rust gelaten, de overige werden geruimd.

Van het familiegraf Schimmelpenninck werd in 1977 het gietijzeren hek, waarvan gedeelten waren afgebroken, verwijderd. De kettingen van het familiegraf Van der Meer van Kuffeler zijn in de loop der tijd verschillende malen vernieuwd. Wij moeten dus, in het algemeen, voorzichtig zijn met het trekken van conclusies, wanneer we uit het vergelijken van oudere beschrijvingen met een tegenwoordig waargenomen toestand gevolgtrekkingen willen maken.

Het park aan de Herenstraat

In het park, de voormalige begraafplaats, waren in augustus 1992 nog de volgende graven aan te treffen:

In het westelijk deel van het park, op een rij, liggen in noord-zuid richting de graven welke in het artikel van Belonje voorkomen onder de nummers 10, 11, 12, 15, 13 en 14. In een grasveldje, midden in het plantsoen gelegen, treft men de grafstenen aan van Simon Gorter (n° 1) en een niet door Belonje genoemde zerk van Van Eden en Sandbrink. Het familiegraf van de Schimmelpennincks ligt in het oostelijk deel, onder struikgewas en geheel oostelijk, tegen de haag die de erscheiding met de R.K. kerk vormt, een niet door Belonje vermelde grafkelder van de familie Van Nas. De grafstenen, door Belonje genoemd onder de n^o's 3, 4, 5, 6, 8 en 9 waren bij mijn inventarisatie in 1992 niet meer aanwezig.

De huidige toestand van de grafstenen wordt hieronder beschreven. Van alle stenen (met uitzondering van die van Van Nas), zijn de letters in recente tijd met behulp van zwarte verf bijgewerkt. Tevens worden in het

kort van een aantal families wat bijzonderheden en wetenswaardigheden vermeld. In het kader van dit artikel zou het te ver voeren en te veel tijd aan speurwerk vergen, om meer over de genoemde families mede te delen.

1. De steen van het graf van Simon Gorter bevindt zich in goede staat, de inscriptie is echter slecht leesbaar.

De aangifte van overlijden van Simon Gorter op het adres B 15 (=Grebbe) werd gedaan door Adrianus Beyer, logementhouder aan de Grebbe.

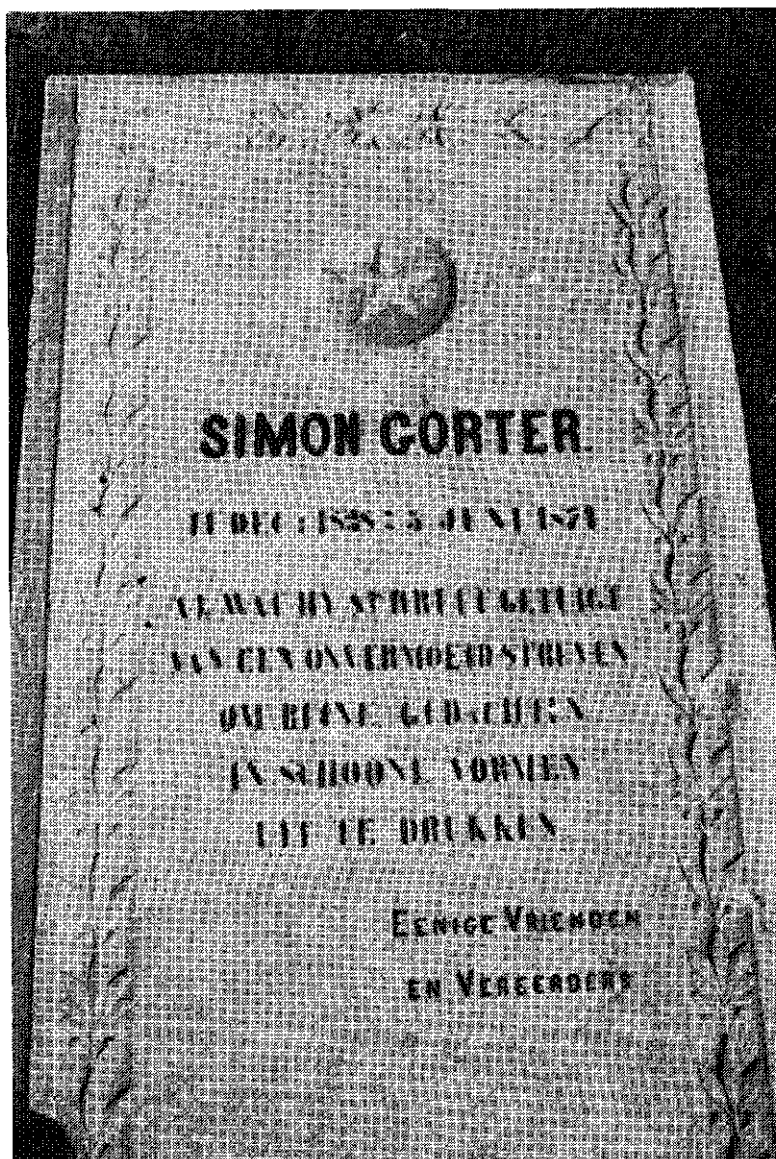
Een zoon van Simon was Herman Gorter, die later een bekend dichter zou worden.

In 1971 werd door de Rhenenaar P.H. van Os een artikel over Gorter geschreven in het dagblad 'De Vallei', waarin ook een foto van de grafsteen met het toen nog goed leesbare grafschrift. Uit het artikel haal ik aan, dat Gorter op 22-jarige leeftijd in Aalsmeer de kansel besteeg. Een jaar later trouwde hij en weer een jaar later werd de tweede standplaats, Wormerveer betrokken, waar zijn vijf kinderen, waaronder Herman, werden geboren. Simon leed aan long-t.b.c., waardoor hij regelmatig moest verzuimen. In 1864 vertrok het gezin naar Zuid-Frankrijk, waar Simon tot zijn verbazing genas. In 1866 weer terug in Wormerveer, schreef hij zijn 'Arcachon', gepubliceerd in 'De Gids' van 1867 en in 1954 herdrukt. Toch werd hij in het vochtige Wormerveer weer ziek, waardoor hij zich in 1869 gedwongen zag met emeritaat te gaan. In de volgende twee jaar kwam hij regelmatig in Rhenen waar hij zich in de buurt van de Grebbe goed voelde. In Amsterdam werd hij hoofdredacteur van het pas opgerichte 'Het Nieuws van de Dag'. Een blijvende vestiging in Rhenen was wegens de kosten niet haalbaar. Toch overleed hij hier, toen hij in juni 1871 weer in hotel De Grebbe verbleef. Dr. Garnt Stuiveling heeft in 1940 zijn brieven gepubliceerd en van commentaar voorzien.

Uit culturele overwegingen wordt de steen thans door de gemeente in de bestaande toestand op de begraafplaats gehandhaafd.

2. In de grafsteen van de familie Schimmelpenninck bevinden zich enkele min of meer grote scheuren. De letters zijn goed leesbaar.

Jhr. G.J.A. Schimmelpenninck was 41 jaar lang burgemeester van Rhenen (van 1882-1923), zie zijn foto in 'Achter Berg en Rijn' (verder afgekort ABR), afb. 658. Hij woonde met zijn familie op Heimerstein. Ter gelegenheid van zijn 25-jarige, en zijn 40-jarig jubileum zijn grote feesten in Rhenen gehouden. De Burg. Schimmelpenninckstraat is naar hem vernoemd.

Het graf van Simon Gorter.

10. De grafsteen van de familie Sandbrink is in goede staat.

We weten niet welke leden van de familie hier liggen. D.F. Sandbrink (1792-1878) werd in 1849 apotheker en hij vestigde zich alhier in 1886. Zie zijn foto in ABR afb. 662. Zie verder bij 15.

11. De grafsteen van de familie Van Holst bevindt zich eveneens in goede staat. Zie bij 13.

12. De grafsteen van de families Roghair en Ramondt is in goede staat.

Johannes Ramondt (geb. 1796 te Ochten), was wethouder, zijn zoon Gerrit Jacob (geb. 1823 te Rhenen) was winkelier en koopman, een andere zoon Marius Hendrik was eveneens koopman en daarnaast raadslid, allen te Rhenen.

Christiaan Roghair (geb. ca. 1762 te Rhenen), was reeds vóór 1830 apotheker in de Herenstraat. Hij woonde er ongehuwd (in?) bij Gerardus de Vrind. Christiaan overleed te Rhenen als stedelijk ontvanger. Daarvoor had hij zijn apotheek overgedaan aan Cornelius Elias Stark (geb. Ipendam, ca. 1812), gehuwd met Johanna de Vrind. Stark werd als apotheker weer opgevolgd door Jan Jacob Post (zie ABR afb. 299 en 337). De apotheek bleef tot mei 1940 steeds in hetzelfde pans in de Herenstraat.

Pieter Huybert Roghair (geb. 1806 te Alkmaar, overl. Rhenen 1872) was houtkoper. Gerrit Jacob Roghair (geb. 1833-1906 te Rhenen) was aanvankelijk houtkopersleerling, later gemeenteontvanger te Rhenen. Van 1871-1882 was hij burgemeester, daarna raadslid van Rhenen. Een foto van hem staat in ABR afb. 657. Zijn broer Christiaan (geb. 1829) was apothekersbediende, hij stierf in 1857 te Nijmegen. Twee ongehuwd gebleven zusters Hendrika Petronella Huijberta (1849-1908) en Adriana Didrika (1842-1905) waren in Rhenen de laatste vertegenwoordigers van het geslacht Roghair. Zij bewoonden aan het eind van hun leven de woning (A 353), die bekend is geworden als het huis van tandarts Van der Spoel aan de F.v.d. Paltshof, in 1989 afgebroken om plaats te maken voor het bouwwerk met de 12 luxe appartementen.

De Roghairweg is naar deze familie vernoemd.

13. De grafsteen van de families Van Doesburgh en Van Ingen is in goede staat.

Van Doesburgh was in de vorige eeuw alhier een bekende familie. Everardus (geb. Tiel 1778) woonde in de Herenstraat, waar een leerlooierij was gevestigd. Als leerlooier was op hetzelfde adres ingeschreven zijn zoon Gerrit Roelof van den Berg(h) van Doesburgh, geb. 1807 te Rhenen.

Andere op hetzelfde adres wonende zusters en een broer van Gerrit Roelof (resp. geboren 1805, 1809, 1817, 1823) heetten slechts Van Doesburgh. Gerrit Roelof stierf ongehuwd in 1887. In hetzelfde huis aan de Herenstraat woonden later leden van het geslacht Van Ingen, neven en nichten van Van Doesburgh. Een bekende telg was Everardus van Ingen, geb. 11-11-1846 te Rhenen. Hij werd koopman te Rhenen. In 1875 trouwde hij met Geurardina Constantina Arnolda van Holst, dochter van D.M.A. van Holst, een bekend korenhandelaar te Rhenen. Het derde kind van het echtpaar was Cornelis Johannes van Ingen, geb. 1889, die later een bekend raadslid in Rhenen zou worden. Hij nam de naam Van Holst van Ingen aan omdat de naam Van Holst dreigde uit te sterven. Een zoon Cees werd notaris.

14. De grafsteen van De Blocq van Kuffeler is in goede staat. Dit graf was oorspronkelijk omgeven door acht pilaartjes, elk door middel van een gesmeed ijzeren ketting met elkaar verbonden. Hiervan is thans één pilaar verdwenen en er zijn nog 5 kettingen tussen pilaren, en een losse ketting aanwezig.

Wie er in dit familiegraf begraven liggen, is niet meer te achterhalen. Rhenense leden van deze familie waren: Jacob Weldijk van der Meer van Kuffeler, geb. 4-9-1823 te Gouda, wijnkoper. J.C.A. v.d. Meer van Kuffeler (geb. 1818, uit Rhenen vertrokken 1866) was in 1852 een van de ondernemers, die in Elst de Plantage Willem III stichtte waar hoofdzakelijk tabak werd geteeld. Samen met mr. G.J.D. Hondius werd in 1875 een afdeling van de Maatschappij tot Nut van het Algemeen opgericht, met een eigen spaarbank en bibliotheek.

Jaques Anne Francois (een zoon van J.C.A.), geb. 6-6-1850 te Rhenen, richtte omstreeks 1860 in Rhenen de eerste sigarenfabriek op.

Victor Jean Pierre, geb. te Rhenen op 22-3-1879, droeg later de naam De Blocq van Kuffeler en onder deze naam is hij als waterstaatsingenieur bekend geworden. Hij had een belangrijke functie bij de drooglegging van de Zuiderzee en hij werd tenslotte directeur-generaal van de Zuiderzeewerken.

15. De steen van het familiegraf van Leccius de Ridder verkeert in goede staat.

16. Een liggende zerk, rechtsboven gebarsten, met redelijk leesbare tekst, met zwarte verf opgewerkt:

HIER RUSTEN / JOHANNA VAN EDEN / ? ?BR 1870 / HAAR ECHTGENOOT
/ FRANCISCUS GERHARDUS / SANDBRINK / 22 SEPT. 1847 / EN HUNNE
DOCHTER / GERHARDA MARIA / SANDBRINK / WED. A.B. JACOBSON
/ 19 MRT 1859

Johanna van Eden is overleden op 27-2-1840. Een latere toevoeging in het overlijdensregister vermeldt over haar 'zich ook genoemd hebbende Johanna Hunsler en Johanna Hondzler'. Haar vader was een Van Ede (voornaam onbekend) uit Utrecht, haar moeder Geertruida Seppe, uit Pruisen.

De aangifte van overlijden op 18 september 1847 van F.G. Sandbrink, oud 75 jaar, gepensioneerd officier, weduwnaar van Johanna van Ede, geboren en gewoond hebbend te Rhenen, werd gedaan door Jacobus Gerardus Sandbrink, 51 jaar, wethouder van Rhenen en wonende te Rhenen, neef van de overledene en Dirk Adriaan Sandbrink, 32 jaar, fabrikant van touwwerk, wonende te Wageningen, als zoon van de overledene.

Gerharda Maria stierf op 55-jarige leeftijd, zij was dochter van F.G., geboren te Gemen in Pruisen en bij overlijden weduwe van Antonie Bernard Jacobson. Naar ik vermoed kwam zij reeds als weduwe in Rhenen te wonen, omdat er van Jacobson niets in de burgerlijke stand te vinden is.

17. Een liggende zerk in goede staat, niet bijgewerkt:

GRAFKELDER / VAN DE FAMILIE / VAN NAS / 1891

De familie Van Nas kwam uit Nijmegen. De Rhenense Antonia Anna Hendrika Budding kwam in 1859 als de weduwe D. van Nas met haar kinderen in Rhenen te wonen. Hieronder was haar zoon Willem Johan, geboren te Nijmegen in 1844. Hij kreeg een baan op de gemeentesecretarie, in het bevolkingsregister staat hij als 'grondeigenaar' vermeld. Het was een wat zonderlinge, doch zeer vrijgeveige man. Zo waren de huisjes aan de Driehoek (hoek Nw. Veenendaalseweg/Oude Dijksestraat), en het inmiddels afgebroken rijtje in de Vinkenbuurt (hoek Cuneraweg/Boslandweg in Achterberg schenkingen van hem aan de Diakonie. Naar hem werd de Willem van Nasstraat vernoemd.

De familie is in ABR op afb. 362 te zien en Willem nog eens op afb. 360.

Literatuur:

Deys, H.P., *Achter Berg en Rijn, Over boeren, burgers en buiten lui in Rhenen*, Rhenen, 1981 (hierboven afgekort ABR)

Gemeentearchief Rhenen, raadsverslagen, bevolkings- en overlijdensregisters

BOEK OVER RHENENSE JEUGD IN DE 50-ER JAREN

Dit jaar is het precies 35 jaar geleden, dat er een nieuwe Openbare Lagere School, de zogenaamde "Halschool", aan de Acacialaan in Rhenen officieel in gebruik werd genomen. Tien jaar geleden kwamen in september vele oud-leerlingen, die in 1957 naar deze school gingen, bij elkaar om toen het 25-jarig jublieum te vieren en herinneringen uit hun jeugd op te halen.

Wat men toen nog wel eens hoorde, was dat het een leuk idee zou kunnen zijn om deze herinneringen uit de 50-er jaren eens op te schrijven en te publiceren. Ons verenigingslid Ad de Jong, die zelf indertijd kort op deze Halschool heeft gezeten, heeft deze suggestie opgepakt en heeft een proefuitgave doen verschijnen van een boek met de titel:

"VÂN WIE BINDE GIJ D'R ÎN? - Rhenense jeugd in de 50-er jaren".

Het boek verschijnt onder auspiciën van onze Historische Vereniging als Nummer 4 in de Historische Heuvelrug-reeks.

Hoewel het hier weliswaar gaat om een stukje "jonge Rhenense geschiedenis", blijkt dat de 50-er jaren toch een markante periode vormden, waarin veel veranderde, ook in het stadje Rhenen.

De proefuitgave is allereerst bedoeld om de belangstelling voor een dergelijk boek over Rhenen te peilen. Leden van onze vereniging kunnen in het bezit komen van dit boek (62 pagina's met illustraties, A4 formaat) door f 12,50 over te maken op girorekening 1514498 t.n.v. A.J. de Jong te Voorthuizen.

